

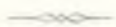

$\frac{8}{66}$

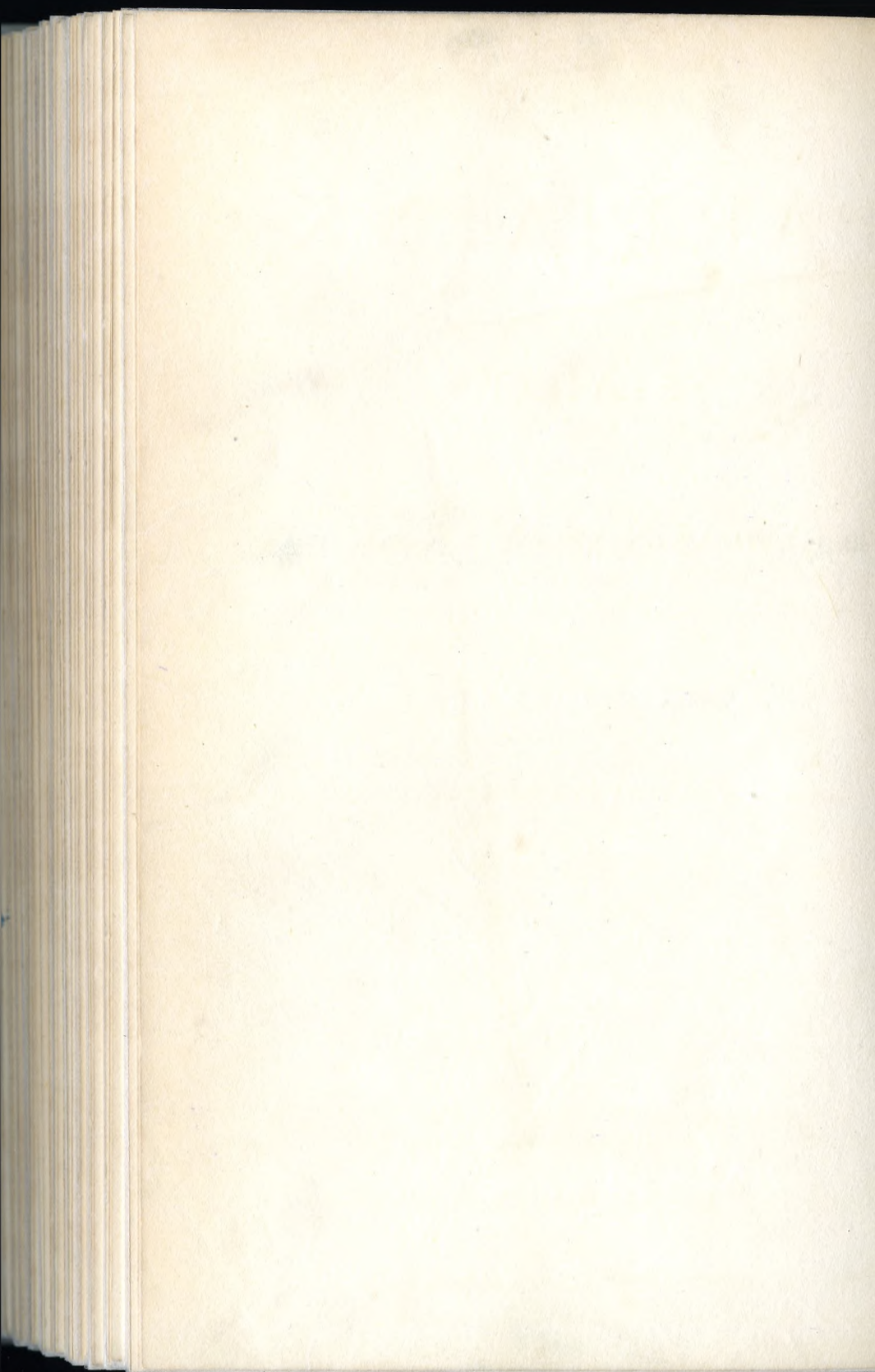
PÁRTJAINK FELADATA

A

VÁLASZTÁSOK UTÁN

3.

PÁRTJAINK

FELADATA

A

VÁLASZTÁSOK UTÁN

UJOLDY ISTVÁNTÓL

3

PEST, 1869

KIADJA RÁTH MÓR

D^e BALLAGI GÉZA.

I

Mit jelent az „1848?”

A Deákpárt és a kormány a 48 hívének vallja magát.

A baloldal úton útfélen a 48-cal kérkedik.

A szélsőbal kizárólag magának követeli a „48-as” elnevezést.

Melyiknek van igaza?

A különbség e pártok nyilvános programja, s még inkább azoknak titkos törekvései, vagy azon célok közt, melyek felé öntudatlanul haladnak, oly nagy, — hogy midőn azt látjuk, miszerint mindhárman a 48-at hirdetik, ezt tarthatjuk csalódásnak vagy ámításnak, de valóságnak nem.

Különben e jelenség meg nem lephet.

A mily jó szolgálatot tesznek gyakran politikai küzdelemben a jelszavak, oly nagyok szoktak lenni a visszaélések, melyek velök elkövetetnek. Az emberek többsége a megszokott és megszeretett szavak után bomlik, s lelkesedéssel követi azokat, kik e szavakat lehető gyakran alkalmazni tudják, bámulatos

vaksággal észre nem véve, hogy a vezetők, kilopva ama szavak eredeti értelmét, mást csempészték helyébe.

Így volt ez öröktől fogva.

Isten nevében, a szeretet vallásának jelszavát hangoztatva küzdtek és haltak az első keresztyének — s ugyanezen jelszavak alatt hulltak el utóbb ezrivel a zsidók, ugyanez eszmék nevében gyilkolt százezreket az inquisitio.

A szavak ugyanazok, de értelmök elferdített.

A szabadság, egyenlőség és testvériség jelszava alatt léptek fel a világ legnemesebb szellemei s vívták ki a 89-ki forradalmat, s ugyane jelszavakra támaszkodott a convent terrorismusa. S azóta a Napoleonok, kik a caesarismust, a restauráció, mely az elposhadt legitimitást, a polgárkirályság, mely a bankárok aristokrátiáját s a 48-ki forradalmárokat, kik a republikánus törekedtek megállapítani, bámulatos egyértelműséggel mindnyájan azt hirdették, hogy a 89-ki tradíciók fonálát veszik fel és vezetik tovább.

A szavak ugyanazok valának, de értelmök mindannyiszor megváltozott.

S azon szemfényvesztés, mely Franciaországban a „89-iki tradíciók“-kal űzetik, űzetik nálunk a „48-iki eszmék“-kel.

Valamint ott ötven év óta nincs párt, nincs mozgalom, melynek programjában első helyen ne a 89-iki tradíciók szereplnének, úgy nálunk mindhárom párt vetélkedik egymással 48-asságának hirdetésében.

A „48“ már technikus terminussá lett, mely nélkül Magyarországon politikai program nem képzelhető.

A ministertől le a pusztakeresőket lázító demagógokig e szó van minden ajkon.

És ha ez eszmék is meg volnának minden kebelben, mi szép és nagy jövő várna hazánkra!

De ettől távol vagyunk. A szavakban egyek, azok értelmezésére annyira eltérünk egymástól, hogy közös jelszavunkat bárki Sphynx-féle rejtett szónak, valamely kabbalistikus számnak tekinthetné, melynek kiki más-kép találhatja értelmét.

S valjon oly nehezen volna-e megfejthető a kérdés: mit jelent a 48?

Kísértsük meg.

Annál szükségesebb e kérdés iránt mielőbb teljesen tisztába jönnünk, mert a túlnyomó többség meg egyezik benne, miszerint jelen s jövő politikánknak kiindulási pontja nem lehet más, mint a 48-ki forradalom eszméi, annál inkább, mert a jelszavak sehol oly hatással nem bírnak a népre, mint nálunk, s mert nincs nép, melyben nagyobb legyen a hajlandóság magát elámíttatni, mint épen a magyar.

Annál szükségesebb, mert nálunk mindenki oly könnyűséggel beszéli a forradalom nyelvét, hogy anyanyelvének hinnők, pedig a túlnyomó számnál ez csak divat, mert a forradalom szelleme tőlök idegen.

Már maga azon körülmény, hogy a legellentéte-
sebb pártszínezetek a 48-at vallják, mutatja, hogy
nagyinak kell lennie e tekintetben a fogalomzavarnak.

Vigyáznunk kell, nehogy a szavak és fogalmak
zavarában az eszmék elbukjanak.

Elemeznünk kell tehát a kérdést bátran, elfogu-
latlanul, nem hajtva sem alul, sem felül uralkodó elő-
ítéletekre.

Valjon kik az igazi 48-asok ?

Azok-e, kik a delegátióba belevittek egy oda nem
való, a nép érdekeivel ellentétes elemet, a papi és
világi aristokrátiát, s kik a vallás-szabadság helyett a
vallási privilégiumokat szaporították ?

Azok-e, kiket szükkeblűségök annyira vitt, hogy
az absolutismust elibe teszik a népek szabad szövet-
kezésének, s kik az ócska megyék restaurációja által
asylumokat akarnak állítani az aristokratikus szel-
lemnek ?

Azok-e, kik a gyűlölet és tudatlanság keblén táp-
lálkozva, az anarchia zászlaját lobogtatják, melyből
sohsem lehet más, mint szennyes szemfedő a szabad-
ság koporsóján ?

Van-e egyáltalában párt Magyarországon, melyet
a 48-as melléknév megillet ?

Ne feszegessük e kérdést a jelenben szereplő
tényezők szempontjából. A pártnézetek hevessége min-
den igyekezet dacára elfogulttá tehetne. Forduljunk a
legrészrehajlatlanabb tanúhoz, a históriához.

Kérdezzük meg magától a forradalomtól: mit akart? — mik voltak céljai, eszméi, irányai?

Minden forradalom, mely eszmék nevében indul meg és vitetik keresztül, egy-egy talány, melyet magyarázat nélkül meg nem oldhatunk; s minél nagyobbak az ily forradalom eseményei, annál érthetlenebbek azok előttünk, annál messzebb, annál mélyebben kell a kulcsot keresnünk, mely azoknak titkait kitárja.

És e kulcs: a forradalmat megelőzőtt kor ismerete.

Valamint a reformáció érthetetlen volna előttünk, ha nem ismernők a római egyház ezredéves vétkezését, s a szellemekben ellene támadt reakciót, valamint a francia forradalom csak az erőszakos eseményeknek óriási zagyvaléka az előtt, ki az ancien régime bűneit, a nép szükségait, helyzetét és felvilágosodása fokát nem ismeri, úgy az 1848-ki forradalom kellő megértésére is csak a múlt megismerése által juthatunk.

A ki csak a forradalom kis és nagy, dicső és szomorú eseményeit, a szereplők nagy érdemeit és tévedéseit ismeri, az tudhatja betéve a forradalom krónikáját; de sem annak történelmét nem fogja tudni, sem azt megérteni nem lesz képes.

A 48-ki események megértésére csak az azt megelőzőtt kor tanulmányozása által juthatunk el.

E kor pontos, részletes tanulmányozása egy nagy munkának szolgálhatna anyagnak. E helyen csak fővoná-

saiban akarom képét adni hazánk helyzetének a forradalmat megelőzőt időben.

Kifejtém más helyütt, a „Választások előtt“ című röpiratomban, mint sülyedett Magyarország a habsburgi ház kormánya alatt, s főkép a pragm. sanctió óta, önállás tekintetében mind mélyebbre, míg végre alig bírt egyébbel, mint a belkormányzati önállás külformáival. Kifejtém, miként a fokozatos sülyedés mellözhetlen következménye volt a 18. század centralizáló irányának, az egész Európában diadalmas absolutismusnak, s a magyar nemzet gyöngeségének. Kifejtém, mint vált e régi helyzet tarthatlanná, midőn a nemzet, az új eszmék termékenyítő befolyása alatt mintegy újjászületve, megerősödni kezdett.

De e megerősödés első félreismeretlen nyilatkozása már a 48-ki forradalom volt. Ennek előzményeit tehát még azon korban kell keresnünk, melyet a tespedés korának nevez a történetírás.

Nemzetek halála a stabilismus.

Ez volt a lidércnyomás Magyarország keblén.

Forrása hazánk államjogi viszonyaiban rejlett.

A 18. században a trón tulnyomó hatalma, a kormány idegen mezű és érdekű absolutismusa, s a nemzet ragaszkodása ősi privilégiumaihoz: azon szerencsétlen helyzetbe hozták Magyarországot, hogy a haladás sehol sem bírt benne támaszszal.

Míg más országokban vagy a fokonként nagyobb jelentőségre vergődő polgárrend, támogatva az irodalom által, vagy maga a felvilágosodott trón a hala-

dás mezejére lépve, fokként előbbre vitte az államot: Magyarországon nem volt egy nép-elem, egy rend, egy hatalom sem, mely a haladás mezejére lépjen.

Polgárrendünk számra csekély, vagyon és befolyásra még csekélyebb, maga is félig-meddig idegen test a nemzetben, e szerepet be nem tölthető.

A nemesség, a privilegiális alkotmány védelmében felnövekedve, s e védelem szakadatlan folytatására kényszerítve a korona által, határozott ellensége volt minden reformnak, minden haladásnak.

A kormány — egyike Európában a legreaktívusabb, legsetébb jelleműeknek — nem léphetett határozottan a haladás útjára, nehogy saját lételének alapelveit megtámadja.

Innen ama kínai fokú stagnáció, mely Magyarországot végelgyöngüléssel fenyegeté.

Volt idő, midőn e korban maga azon két elem, melynek szava volt az ország dolgaiban, belátta e tespedés lélekölő hatását, s megkísérté szembeszállni annak szellemével.

Hiába. A helyzet erősebb volt egyesek törekvéseinél.

Mária Terézia pár csekély javítást vihetett csak keresztül a nemesség ellenére, azt is abszolút eszközökkel. József nagyobbmértű reformjai határozottan hajótörést szenvedtek. A kormánynak, ha haladni akart, a zsarnokság eszközeihez kelle nyúlnia, s ezek felzúdíták ellene az országot.

A nemesség egy része az 1790/1-iki országgyűlésen a reformok ösvényére akart lépni. Meggyőződése megtört a kormány által elibe gördített nehézségeken, terve elszűntek. A nemesség, ha reformokat akart létrehozni, a conservatív szellemű kormánynyal állott szemben, melynek túlnyomó hatalmán megtört minden igyekezete.

S így, kormány és nemesség, kölcsönösen kötve tarták egymás kezeit. Amaz hatalmát féltette a nemesség, ez privilégiumait a kormány által kezdeményezett reformoktól.

Egyik sem mert mozdulni a másiktól. S e mozdulatlanságot az ország szenvedte meg, a szellemi s anyagi pangás hosszú ideje alatt.

De ily helyzetek hosszú időre tarthatatlanok.

Sajátságos körülmények folytán fennállhatnak egy ideig, de már magukban hordják a változás csiráit.

Le kell járniok magokat. S amint megszülték minden rossz következményeiket: ezeken fognak megbukni.

Félszeg helyzetek megölő betűje: azokat élökre állítani.

És élére állította a helyzetet a Metternich-kormány, midőn e század elején nem többé a sima hízelgés szavaival, mint Mária Terézia, nem erőszakkal, mint II. József, hanem az által akarta Magyarország alkotmányának a sírt megásni, hogy meggátolván annak minden legcsekélyebb reformját, ellentétbe hozza a

kor szellemével, s ezáltal önmagától elbukni kényszerítse.

Az új kormányrendszer nem mindennapi eszme volt. Macchiavellistikus politikának lehetne nevezni, ha céljai oly nemesek lettek volna, mint a fiórenci titkárei.

Annyi érdeme azonban mindenesetre volt, hogy, mint minden határozott politika, sietteté a dolgok kifejlését.

A Metternich által elvetett kockán két kérdés állt:

Fog-e sikerülni a kormánynak, támaszkodva a nemesség százados jogvédő, conservatív politikájára, meggátolni a magyar alkotmány minden oly reformját, mely annak korhadt testébe új életet önthetne?

Vagy fog-e sikerülni a nemzetnek, míg egy kézzel régi jogait kénytelen védeni az önkény ellen, másik kezével azokat oly modern alapokra fektetni, melyek azoknak fennállását biztosítsák?

E kettős kérdéstől függött Magyarország létele.

Az új kormánypolitika ezen alapgondolatának idő kellett, míg valósággá lehessen.

A nemzetnek idő kellett, míg e politika célzatait — ha világosan fel nem ismeri is, legalább a tapasztaltakból annyira kiséjthesse, hogy ösztönszerűleg egyenesen ellenök fordulhasson.

S ez eltartott egy negyed századig.

És a mi az utóbbit illeti, eltartott volna még tovább is, ha a kormány képes mindenben a birodalmi kancellár politikájának alapelvét követni.

De a kormány-absolutismus tradíciói erősebbek valának, mint Metternich eszméi.

Ezek sikerének első feltétele volt — de korántsem az egyetlen — a lehető legnagyobb csend és nyugalom Magyarország politikai életében.

E század második évtizedében megdöbentőleg sikerült e nyugalmat fentartani. Síri csend honolt Magyarországon.

A kormány azonban nem tagadhatta meg kény-úri múltját, s így a halálos csendet már 1820-ban megzavarta Barsmegyének egy felirata a censura visszaélései ellen.

A végzetes csend meg volt törve. S midőn 1823-ban a kormány ismét absolutistikus eszközökhöz nyúlt, hogy a diaetán kívül szedhessen adót és újoncokat, már a megyék nagy része felzúdult.

Az 1823-iki oppositíó egy betűvel sem volt más, mint a századok óta ismert sérelmi felszólalások. A hang merészebb, az irány szabatosabb, a dolog lényege azonban ugyanaz volt: a sérelmi politika új feljajdulása.

E felszólalások még nem mutatták azt, mint ha a nemzet már öntudatával bírna azon kérdésnek, melynek megfejtésétől függ jövője. S nem is bírt vele. Tán azt sem sejtette még, hogy e kérdés már fel van állítva, s hogy a felelet reá elkerülhetetlen.

De azért az 1823-iki felszólalások mégis nagy csapás voltak az új kormánypolitikára.

Megtörték azon apathiát, melyre e politikának szüksége volt.

S hozzájárultak, hogy hosszú szünetelés után az országgyűlés 1825-ben összehívott.

Ez országgyűlés szelleme s iránya még egészen a 18. századé.

A király, midőn atyai szíve bánatával emlékszik meg a kormány törvényszegéseiről, s a rendek, midőn fiúi hódolattal üdvözik az egyszerre kegyessé változott fejedelmet: a patriarchális absolutismusnak oly parfumejét terjeszték el a pozsonyi országház termében, minőt csak középkori orrok képesek élvezni.

A tárgyalások sem voltak különbek.

Az utasítások megannyi sallangos parafrázisai az ócska sérelmi politikának, a „circumvallatio“ örökös refrainjével. Reformokat alig említ amúgy mellékesen egy-két megye, a hol véletlenül egy-egy fiatalabb aljegyző is hozzájárult az utasítás szerkesztéséhez, ki már annyira ment a felvilágosodásban, hogy tudta, miszerint nem a Corpus Juris az egyetlen államtudományi könyv a világon.

A diaetán szinte a sérelmi politika monopolizálta a tért. A reform-eszmékre nem jutott idő, s ha jutott volna is, hiába jutott volna, mert a túlnyomó többségben még annyi modern érzék sem volt, a mennyi a fennálló állapotokkal való elégedetlenségre szükséges. S ha azt nézzük: mivel bajlódott ezen ország-

gyűlés, a miről még a Partis I. tit. 9. szerzője nem traktált? — feleletül halljuk, a mint a diaeta legszabadelvűbb szónoka a humanitás nevében kéri azt, a mi nek tiszszeresét a jog és haladás nevében követelhetné, és irgalmatlanul leszavaztatik, — és látjuk, amint a diaeta nagy szerényen petitionál a magyar nyelvnek „a kormányzás némely ágaiba“ behozataláért, és még irgalmatlanabbul elutasítatik.

S a diaeta eredményei, az 1825/7-iki törvénycikelyek halvány ismétlései a Corpus Juris számos hasonló cikkelyeinek; néhány paragrafusnyi sérelmi törvény volt az egész eredmény.

Az 1825-iki országgyűlés még nem volt a nagy reform-mozgalom kezdete.

De azért új csapás volt a kormány elaltató politikájára, mely az elmaradhatlan válságban a nemzet helyzetét tette előnyösebbé.

Mert, míg az 1823-iki mozgalom a nemzetet felébreszté apathiájából, az 1825/7-iki országgyűlés felszántotta a kedélyeket.

Felszántotta a sérelmi politika régi ekéjével. De a termés jósága nem az ekétől, hanem a magtól függ.

1827-ben ily felszántott föld volt a nemzet lelke. Sovárogra várta a földmívest, ki azt termékeny eszmék magjával bevesse.

S az nem is váratott sokáig magára.

1828-ban megjelent a „Hitel“. Követte a „Stádium“.

E két könyv valóságos merénylet volt a Corpus Juris és Tripartitum majestása ellen.

Soha Magyarországon még forradalmibb eszmék nem hirdettek, mint a melyeket Széchenyi vetett a felizgatott kedélyekbe.

Ő a magyar alkotmány alapinstitutióját, melyen a privilégiumos Magyarország minden intézményei alapultak, a nemességet támadta meg.

S megtámadta a leghevesebben, épen legsebhetőbb oldalán: lételének anyagi alapjaiban.

A „szabad és biztos birtok“ volt a „Hitel“ fölve. Ennek elérhetésére Széchenyi sürgette

az ősiség eltörlését, mely a nemesi családok mesterséges fenntartásának főeszköze vala,

az aristokratikus irányú adóssági törvények reformját, melyek a hitelezők kijátszására ezer utat módot nyújtván, lehetlenné tették a hitel megszilárdulását, s ezzel kapcsolatban szigorú váltótörvény hozatalát,

az úrbéri viszonyok, robot, földesúri haszonvételek eltörlését, miáltal a nép milliói teljes és biztos tulajdont nyerjenek,

a nemesség kizáró birtok-képességének eltörlését, a nemesség részvételét a teherviselésben s a törvény előtti egyenlőséget.

Ezek valának az első pontok Széchenyi rendszerében, melynek végső betetőzése a rendi alkotmány-
nak a képviseleti rendszerrel való felcserélése leendett.

Ez eszmék, s azon szenvedélyes, gúnyos és kihívó modor, melyen a culináris deákság terpedt stylfordu-

lataihoz szokott nemességnek arcába vettettek, végtelen vihart idéztek a reformátor fejére.

S ez természetes volt.

Nagyobb önátváltoztatást, nagyobb önmegetagadást, erőszakosabb szakítást a múlt tradícióival senki sem követelt még egy rendtől, mint Széchenyi az 1828-iki nemzedéktől.

Mindaddig a magyar államtudománynak alphája és omegája egy volt: a fennálló nemesi privilégiumok biztosítása, körülbástyázása. S ezt oly panacea-nak tekinté a nemesség, melynek kedvéért elhanyagolta saját érdekeit, elhanyagolta az ország javát, el a nép nemzetiségét; e politika csalhatatlanságának hite oly mélyen gyökerezett a lelkekben, hogy féltek mindattól, a mi e privilégiumok biztosítására nem volt használható.

Evvel ellentétben Széchenyi rendszerének alapelvei voltak: a nemzetiség és szabadságnak az anyagi jólét általi biztosítása. S ő ez utóbbi kedvéért, melyet a sikeres szabadsági törekvések s fajunk biztosítása elkerülhetlen előfeltételének tekintett, kíméletlen merészséggel megtámadta a fennálló nemesi privilégiumokat.

Megtámadta azt, miben amazok Magyarország lételének egyetlen garantiáit látták.

Az 1828-iki nemzedék a stabilismus karjaiban keresett menedéket; a régi magyar alkotmány abban állt, hogy szabad volt opponálni, de lehetetlen bármit is meggátolni.

Széchenyi minden erejével való haladásra buzditá a nemzetet; s a kormány elleni meddő oppositio helyett minden téren tevékenységet prédikált.

A 18. század inaszakadt sérelmi politikája ekkor először állt szemben a modern, demokratikus eszmék hatalmával.

E két elem közt a kibékülés lehetetlen volt.

Nem is következett be. Azon nemzedék, mely az utolsó 2—3 évtized alatt szerepelt a politikai élet színpadán, példátlan haraggal zúgott fel a merész újtó ellen. Vérig pirult azon őszinteségen, melylyel Széchenyi az ország szenyfoltjait a világ színe előtt ostorozta, s lelke elborult hazája közel veszedelmén, melynek kikerülhetlen bukását látta a nemesi privilégiumok vesztében. E nemzedék szidta, rágalmazta, üldözte őt; s a ki belőle nem érte meg eszméi sikerét, a legnagyobb magyart gyűlölve adta ki lelkét.

E nemzedék csak akadályul szolgált az új eszméknek.

Nem is erre számított Széchenyi.

Ezen elkopott nemzedék mellett, mely a Corpus Juris paragrafusaival politizált, latínul beszélt és gondolkozott, lassanként felszaporodott egy újabb, testben és szellemben ifjabb nemzedék, melyet a század elején új lendületet nyert irodalom már magyarrá nevelt.

Ez ifjabb nemzedék keblét nemes tűz lelkesíté.

De a régi, privilegiális alkotmányból már csak oly kevés volt meg, s a mi fennállt, az oly kicsinyes, oly nyomorú vala, hogy nem bírt érte lelkesülni.

Annál jobban tudott azon nagy eszmékért, melyekkel Széchenyi fenkölt szelleme fordult hazafiságához.

Az új generáció tapsokkal fogadá az új eszméket.

A kocka már fordulni kezdett, s a Metternich-féle kormánypolitika láthatárán setét felhők tornyosultak.

Mert a mozgalomnak, melyet Széchenyi megindított, s melynek az ország színe java zászlaja alá sorakozott, célja épen az volt, a minek meggátlásától függött a kormánypolitika sikere: a magyar intézmények szabadelvű reformja.

És ez Széchenyi felléptének, ez az ország minden jobbjai által osztott politikának főjellemvonása. Széchenyi került a meddő oppositíót, nem feszegette hazánk államjogi viszonyainak temérdek függő kérdéseit, hanem erősíteni akarta a nemzetet intézményeinek szabadelvű, demokratikus reformja által.

Igen, demokratikus reformja által, mert lett légyen Széchenyi modorában, viseletében bármily aristokrata, válnék bár be mai napság telivér „méltóságos“ főrendnek: 1828-ban nem volt nagyobb demokrata Magyarországon gr. Széchenyi Istvánnál, mert senki nálánál többet nem ártott a nemesség privilégiumainak, senki nálánál többet nem használt a szabad föld és jog-egyenlőség eszméinek.

Ama mozgalom tehát, mely végre, szükségkép az 1848-iki forradalomra vezetett, első csirájában: nemzeti, szabadelvű és demokratikus vala.

De ezen új iránynak, mely még csak egy nagy államférfi röpirataiban s egyes nemesebb lelkek törekvéseiben élt, idő kellett, míg érvényre vergődhetik a nemzet politikai életében.

Az eszmék, melyeket Széchenyi hirdetett, oly újak, oly következménydúsak valának, s oly éles ellentétben álltak a magyar politika ócska tradícióival, hogy — világrendítő események közbejötte nélkül — évek hosszú sorára volt szükség, míg irányadókká lehettek a közéletben.

A Széchenyi felléptét követett tíz év volt az új irány vajúdási kora.

Kettős küzdelmet kellett ez évtized alatt a reformmozgalomnak megállnia. Küzdenie kellett a kormány s annak alázatos szolgálói, a méltóságos főrendek ellen, kik a trón absolut hatalmát féltették minden újítástól. Küzdenie kellett magában a nemzetben a régi patriotikus ellenzék táblabírói szűkkeblűsége ellen, mely minden reformban a constitutió veszedelmét látta.

S a reform hívei, még nem is valóságos párt, csak egyes, szilárd jellemű, hazájok javáért lelkesülni tudó és áldozni kész férfiak, nem rettentek vissza a kettős küzdelemtől.

Felvették a keztyűt.

Nézzük e kor politikai életének kiválóbb mozzanatait.

1830-ban a rendek szabadelvű része — siker nélkül — egy országgyűlési hírlapot akar létrehozni, hogy az egész nemzet ismerhesse a diaeta vitatkozásait.

1830-ban már több megye utasítása megkívánja, hogy a protestánsoknak adassék meg a tőlök igazságtalanul elvett birtoklási jog Horvátországban, hogy a papság által divatba hozott reversálisok eltöröltesse nek, s az áttéréseknél elkövetetni szokott papi visszaéléseknek eleje vétessék.

1832-ben nagy hatást tesznek Kossuthnak radikális irányban szerkesztett országgyűlési tudósításai, melyekkel hírlapi tudósítások hiányát igyekeznek pótolni.

Az 1832—6-iki országgyűlésen a fennforgó vallási kérdések már nagyobb hévvel és érdekeltséggel és szabadelvűbb szellemben tárgyalatnak, mint eddig; a vallásszabadság eszméje ékesszóló védőkre talál — bár siker nélkül, — és talál főleg katolikusokban. A közönség egyik legnépszerűbb kedvence már azon Beöthy Ödön, ki demokratának és republikánusnak hirdeti magát.

1833-ban az úrbéri kérdés — bár szinte eredmény nélkül, mert a kormánynak sikerül felülke-rekedni az ellenzéken azáltal, hogy az országgyűlés háta megett több megye utasítását megváltoztattatja — már egészen más, újabb szellemben, modernebb szempontokból tárgyalatik, mint 1825—7-ben.

1834-ben már egy, bár szinte megghiúsult, kísérlettel találkozunk az ösiség megbuktatására.

1834-ben már a törvény kimondja, hogy az országgyűlési költségek az adózás alól addig teljesen felmentett nemesség által fedeztessenek.

Az 1832—6-iki országgyűlésen már divatba kezd jöni, hogy egyes követek utasításaikkal ellenkező értelemben beszélnek, bár a szavazásnál azokhoz kénytelenek ragaszkodni.

1836-ban az országgyűlési ifjak társulatot alakítanak nyíltan hirdetett demokratikus, sőt némiben republikánus iránynyal, melynek bevallott célja „az emberi jogok terjesztése“.

És mindezek az „idő jelei“, melynek óramutatóját már a liberális és demokratikus haladás eszméi irányozzák.

S a siker?

E korban még a kézzelfogható sikereket tekintve, a reformiránynak csak első kísérleteivel találkozunk.

A kormány mindent elkövetett ez eszmék elfojtására. Engedelmes eszközzel bírt a méltóságos főrendek házában, mely úri lelkesüléssel ellenzé még a nemzeti nyelv számára visszakövetelt jogok megadását is, mintha legalább is a felségárulás törvénybe igtatásáról lett volna szó. És kezére járt a régi táblabírói oppositio, mely ónsúlyként akasztá magát a reformirány nyakába, valahányszor ez olyan szót mert kiejteni, mely a „dicső ősök“ politikai szótárában ismeretlen vala.

És így az 1832—6-iki országgyűlés még nem vetkezheté le teljesen a sérelmi politika jellemét. Mint 150 év óta, úgy most is a sérelmek absorbeálták idejének legnagyobb részét.

De már e sérelmi vitatkozások, valamint a kormány elnyomó rendszabályai is a reformirány ügyének haladását jelezték.

Mert az 1791 óta cepelt ügynevezett reformmunkálatok ugyan egy lépéssel sem haladtak előbbre, de azt látjuk, hogy az ország számos, kisebb-nagyobb családfával bíró sérelmei közül e korban a szólásszabadságon ejtett sérelmek ütik a legnagyobb zajt az országban.

A kormány feltűnő félelmet tanúsított a szabad szótól.

Wesselényi egy, az örökváltság ügyében tartott ártatlan beszéde miatt hűtlenségi pörbe fogatott.

A pozsonyi ifjak közül többen elfogattak, Lovassy László hosszú fogságra ítéltetett.

Kossuth Lajos, a törvényhatósági tudósítások miatt bebörtönöztetett.

E merényletek annyira felingerlék az egész országot, mennyire azt régóta, lényegökben sokkal nagyobb törvényszegések képesek nem valának.

S hogy a kormány jobban gyűlölte s a nemzet nagyobbra tartotta a szólásszabadságot, ennek — bár az ügy külalakjára nézve szinte sérelmi kérdés volt — oka az vala: mert mindkettő érzé, hogy a szabad-
elvű reformiránynak nélkülözhetlen szüksége van a nyilvánosságra s a szószék szabadságára.

És hogy az ország annyi sérelmei közt az lázítá fel a nemzetet leginkább, mely nemcsak régi jogokon,

hanem egyszersmind liberális elveken követetett el: ez is egyik jele az időnek.

A kézzelfogható siker tehát mindeddig a kormány részén állt.

De aratott sikert a reformirány is. Tért hódított a szellemekben a régi táblabíró-politika rovására.

S e siker nemsokára félreismerhetlenül nyilatkozott.

E korszak vége felé tehát már az ország legjobbjai által támogatott reformirány chanceai növekednek.

S ez irány most is, mint kezdetben, nem meddő oppositíót, nem a pragm. sanctió által körülírt kapocs megváltoztatását, hanem nemzeti alapon szabad-
elvű, demokratikus haladást jelent.

Amióta a nyelvújítás diadala által az irodalmi forradalom a haladás javára befejeztetett, amióta Széchenyi neve általános tisztelet és csodálat tárgya lett, amióta a reform oly hű bajnokai, mint egy Deák, Beöthy s mások a közönség kedvenceivé lőnek: el vala döntve a kérdés, melyet Metternich rendszere rejtett magában.

El vala döntve legalább annyiban, hogy most már kétségtelenné vált, miszerint a magyar nemzetet — legalább békés úton — nem lehet többé meggátolni abban, hogy elavult institutióinak korszerű reformja által szabadságát ne biztosítsa.

A reformirány ügye folyton halad.

1838-ban már egyes, önkénytes örökváltsági esetekkel találkozunk.

Az 1839/40-iki országgyűlésen már szilárdul tömörülve áll egymás ellenében a conservatív és a reformpárt. És áll nemcsak a követek tábláján, hanem már a főrendeknél is, kik az utóbbi időben, dicsőségek közel veszedelmének érzetében addig szokatlan macacssággal gyakorolták vetojukat minden ellen, mit a nemzet jobbjai kívántak. Az alsó táblán Deák, a felsőn Batthyányi Lajos, Eötvös, Teleki László már egy-egy tömör, elszánt, lelkesült reformpártnak valának vezérei.

S habár e reformpárt eszméi ma már csak szende kezdeményezésnek tűnnek is fel, az akkori Magyarországon e párt teljesen a kor színvonalán állt. S hogy azon állt, mutatja a hajdani liberálisoknak, mindenekfelett az egykor radikális hírben állott Nagy Pálnak sülyedése, kinek hibája nem a köpenyegforgatásban, mivel ellenségei vádolák, hanem egyszerűen abban rejlett, hogy nem tudott haladni a haladó nemzedékkel.

Az országgyűlésnek is, bár ugyanazon rendi elemekből áll, már megváltozik physiognomiája.

A magyar diaetán, melyen azelőtt másfél század óta alig volt szó egyébről, mint a nemesi privilégiumok biztosításáról, egyrészt a kormány, másrészt a nép ellenében, a magyar diaetán már követek és község feszült figyelme közt tárgyalatnak oly kérdések, melyek hallatára néhány évtized előtt még keresztet hányt volna magára a nemes táblabíró, s tárgyal-

tatnak annyi tüzzel, szakismerettel és lelkesedéssel, minőre egy század óta a magyar nemesség csak akkor volt képes, ha ősi előjogait és előítéleteit látta megtámadtatni.

Örökváltság, váltótörvény, zsidóemancipáció, szólásszabadság, vegyes házasság, lelkiismereti szabadság, városok részvéte a törvényhozásban, nemzeti nyelv, népnevelés ügye, a büntető törvények reformja, ezek valának az 1839/40-iki országgyűlés főtárgyai.

E tárgyak egyszerű felemlítése ékesszólóan bizonyítja a reformpárt irányát és haladását.

Félreismerhetlen az még a sérelmi tárgyalásokon is.

A Ráday személyében a választási és szólásszabadságon ejtett csorba, s a nagyváradi püspök körlevele a törvénytelen reversálisok tárgyában, — ez volt azon két sérelem, mely a legnagyobb zajt üté az országházon kívül úgy, mint belül.

E sérelmek kemény vitákat szültek a diaetán, de azon erőteljes támadásokból, melyek miattok a kormány ellen intéztettek, már nem a sérelmi politika kicsínyessége, nem a Corpus Juris betűinek cultusa beszél: a szólás- és lelkiismereti szabadság magasabb eszméi dagasztják már az ellenzék kebelét.

S mindezekon felül leginkább mutatja a reformeszmék haladását az, hogy e korban már a feudális arisztokratia kebléből is kiválik egy töredék, mely magát gr. Dessewffy Aurél vezérlete alatt „fontolva haladó“-nak kereszteli, nem hogy a nemzeti opposi-

tióhoz csatlakozzék, hanem hogy vele a feudalismus javára megalkudják.

A reformpárt tehát 1840-ben már hatalom volt, melylyel a conservativ aristokratia előrelátóbb tagjai szükségesnek látták az egyezkedést.

De iránya ekkor is az volt, a mi volt keletkezésének első stádiumában.

1830-tól 1840-ig Széchenyit uralta a magyar közvélemény.

1840 után mind kétségesebbé lesz, végre teljesen elvész vezérszerepe.

Elvei, tervei mitsem veszítenek népszerűségökből, főkivánatai maradnak ezután is az ellenzéknek. De merészebb szellemek lépnek a közélet terére, merészebb, szenvedélyesebb szavakban hirdetni a reform tanait.

Megszületik a magyar journalistika.

A szószéken és a hírlapíró asztalánál egyiránt nagy Kossuth fellépése az eddiginél radikálisabb szint kölcsönöz a reformmozgalomnak.

Rövid idő alatt, a modern szellem haladásának félreismerhetlen jeléül, a sajtó valódi hatalommá válik, olyannyira, hogy még a világosságtól irtózó papi párt is kénytelennek látja magát lapot tartani védelmére, mely hálátlan munkát a közönség szána-kozó gúnymosolya közt az alamizsnán tengődő „Nemzeti újság“ teljesíti.

A közügyek feletti vitatkozás ezáltal az országgyűlésen kívül is permanenssé tétetik.

Kossuth lángelméje vezeti a discussiót, míg Széchenyi annak modora, Dessewffy annak eszméi ellen polemizál.

A hatás nem marad el. Kossuth cikkei lángra gyújtják a kedélyeket, a nagy rész türelmetlenné kezd lenni reformvágyaiban.

Az országgyűlés még távol, s ha megjő, eredményei lassúk és kétségesekek.

E közben néhány megyében felülkerekedik az ellenzék, s életjelét adja a megyei termekben.

Borsod a papi javak saecularisációját kívánja. Néhány megye szavazati jogot ad a honorátoroknak, mások más apró reformokat kezdeményeznek statutumok által.

A közönség annyira szomjazza a reformot, hogy e néhány csekély, de kézzelfogható eredmény láttára egyszerre a megyében fedezi fel a szabadság és haladás főtényezőit, nem gondolva meg, hogy 3—4 megyének liberalitását csak az országgyűlés gyöngesége s ferde konstrukciója és tízannyi vármegyének reactionárius szelleme teszi oly feltűnővé.

Tévedés volt a megye cultusa kétségtelenül a 40-es években, sőt visszalépés: de az tény, hogy okot még e visszalépésre is a közönség naponként erősödő reformvágya adott.

Kossuth geniális agitációja a demokratikus eszmék mellett termékeny földre talált.

Az áldásos mag helyenként már csirázni is kezdett már.

A szathmári 12 pont a következő, — tisztán liberális eszmékből szerkesztett — programot nyújtá az 1843/4-iki országgyűlésnek:

1. ösiség eltörlése,
2. hiteltörvények javítása,
3. kötelező örökváltság,
4. céhek, egyedáruságok megszüntetése,
5. általános birtok- és hivatal-képesség,
6. közteherviselés,
7. népnevelés előmozdítása,
8. sajtószabadság,
9. városok felszabadítása,
10. polgári s büntetőjog codifikációja,
11. közigazgatás és igazságszolgáltatás elválasztása,
12. népképviselő.

Ime, 1843-ban a reformpárt legnagyobb kívánatai. Következett az országgyűlés.

Az 1843/4-iki diaeta igazolni is, megcáfolni is látszott azoknak nézeteit, kik az országgyűlés tehetetlensége miatt a megyéket kezdték bálványozni.

A követek közt a reformpárt már határozott többségben volt, az utasítások közt, melyeket a vármegyék készítettek, még nem.

De azért némi eredményeket mutathat fel ezen országgyűlés.

1843/4-ben két lap — bár censurázva — már közli az országgyűlési tanácskozásokat.

A felsőházban egy méltóságos főrend már említeti meri a méltóságos gyülekezet eltörlésének szükségét.

A magyar nyelv törvény által hivatalossá tétetik.

Az általános birtok- és hivatalképeség törvénybe megy.

Olyan a milyen vallásügyi törvény alkottatik.

A nemzet azonban nincs megelégedve a diaeta eredményeivel.

A szabadelvű mozgalom ekkor már oly helyzetbe jutott, melyből előre vagy hátra, de ki kelle lépnie.

Határozott többséggel bírt a nemzetben.

De nem diadalmaskodhatott még azon elemeken, melyeknek hozzájárulása elkerülhetlen volt a tényleges diadalhoz. A kormány erős ellenhatása, a főrendek makacs vetője, a követi tábla középkori szerkezete s az országgyűlési tárgyalások lassú modora megakaszták a mozgalmat.

S e körülményeken egyhamarjában győzni nem is volt remény.

Ha a kormány nem csatlakozik a nemzeti mozgalomhoz és megmarad eddigi ellentálló helyzetében, kettős volt ekkor a lehetőség.

Vagy nem hajt a reform-irány az elébe gördített akadályokra, s rövid, a kedélyeket elkeserítő surlódások után kitör a forradalom.

Vagy visszariadva az akadályok nagyságától, új tespedés kora borul az országra.

Ez utóbbinak már egy, könnyen rossz eredményekre vezethető jele volt a megyék túlságos bál-

ványzása, mert ha a reform-mozgalom ez irányban marad, kevés évek múlva a feudális megyerendszer homokjában elveszett volna.

Szerencsére nem így történt. Meglátjuk alább. A következmények mást hoztak.

1844-ben azonban a reform-mozgalom nem volt tisztában magával a követendő út iránt.

De tisztában volt eszméi, céljai iránt; s növekedő hévvel, értelemmel és lelkesedéssel küzdött ez eszmék diadaláért.

Az országgyűlés és megyék szószékein és a sajtóban szemben álltak egymással a conservatív és liberális elvek, más dolgok nem vegyültek a küzdelembe. Nem még azon szenvedélyes polemikákba sem, melyeket Széchenyi vitt Kossuth ellen. Amazok reform-eszmék, ezek a modor és eljárás kérdései körül forogtak, az államjogi viszonyokat feszegetni senkinek sem jutott eszébe.

A mozgalom jelleme nem változott.

Mint mondám, a 40-es évek forcírozott megyei kultusa könnyen veszélyessé válhatott volna a szabad-
elvű haladásra nézve.

Mert, ha az ellenzék teljesen a megyei omnipotentia politikájára adja fejét: ha e politika diadalmas-
kodik, az ország egysége tönkre megy, s az ötvenkét státusra forgácsolt nemzeti erő teljesen megbéníttatik.

Ha ellenben bukik, az addig oly életrevalónak bizonyult reformirány ismét a passív ellentállás meddő politikájává silányul.

Két körülmény mentette meg e csapástól Magyarországot.

Az első az úgynevezett centralisták fellépése volt, kik 52 megye omnipotentiája helyett az egységes ország souverainitását hirdették, a kormány elleni állandó nemzeti oppositio helyett a kormánynak nemzeti kezekbe adását sürgették, s a sérelmi politika erőteljes folytatását a kormányfelelősség életbeléptetése által feleslegessé tenni igyekeztek.

A másik Kossuth politikájának lényegében s módorában rejlett.

Mert a megyei foederatio eszméjének senki sem ártott többet azon férfiúnál, ki legnagyobb s legnépszerűbb hirdetője volt a megyei politikának. Mert igaz ugyan, hogy senki szebben, lelkesítőbben nem tudta védeni a megye jogait, de igaz az is, hogy politikája, nem külszínre, hanem lényegére nézve egyenes ellentétben állt a megyék hangosan követelt souverainitásával.

Senki a 19. században nem ejtett nagyobb csapást a nemes vármegyéken, mint Kossuth Lajos, midőn megteremté a magyar politikai sajtót, mely lassanként elveendő volt a megyék addigi fontosságát.

Senki sem üzött a 19. században a megyerendszer életelveivel ellenkezőbb politikát, mint Kossuth Lajos. Mert senki sem óhajtott annyira mint ő, egy

egységes, demokratikus, szabad, teljes nemzeti erejének kifejtésére minden pillanatban kész Magyarországot, senki nem vala képes oly mérvben hozzájárulni egy ily ifjú Magyarország megteremtéséhez, mint ő, már pedig államegység, demokratikus szabadság és biztosított nemzeti erő a megyei feldaraboltság mellett lehetetlen volt.

Ezen ellentét Kossuth politikájában csak utóbb, 1848. márciusban állítá őt egy dilemma elé. S azon mód, melylyel ekkor e fogas kérdésnek megfelelt, tette őt örökre nagygyá a magyar történelemben. — De ez nem ide tartozik.

E helyett csak azt kell constatiroznunk, mely körülményeknek köszönhető, hogy visszalépés nem állt be a magyar reformmozgalomban.

De valjon győzött-e a másik, a forradalmi irány?

1844-ben még nem. De az előjelek erre már nem hiányoztak. Az 1843/4-iki diaeta után az ország már Kossuthot tekinté vezérének, Kossuth pedig tetőtől talpig a forradalom embere vala.

De ekkor még nem az államjogi, hanem kizárólag a liberális forradalomé.

Az 1843/4-ki országgyűlés után a reformpárt haladásának s megerősödésének egy újabb, félreismerhetlen jelével találkozunk.

A kormány, mely eddig a rideg hatalom mezején állva küzdött a reformok terén álló oppositio

ellen, szükségesnek látta taktikáját megváltoztatni. Leszállt — legalább látszatra — ugyanazon harctérre, melyen az ellenzék állt, s azt állítá magáról, hogy fegyverei ugyanazok, melyekkel a reformpárt harcol.

Belátta, hogy nem elég a pusztá hatalom, s igyekezett pártot keresni az országban, melyre támaszkodhassék; azon reményben, hogy nemzeti elemek által támogatván, diadalra emelheti nemzetellenes politikáját.

És, hála a magyar aristokratia hazafiságának, csakhamar talált is ily pártot. Ott volt a felsőházi régi gárda, mely a nemzettel szemben szilárdul megáll, a kormány előtt földig hajlik. Akadt néhány újabb név is, mely még feudális velleitásainak túlzása által nem koptatá el magát teljesen; és úri módon, a coullissák megett — nehogy a tömeg észrevegye — megtörtént a kormányváltás.

Mialatt e változás a bécsi titkos kabinetben végbemege, alant a nemzetben mind nagyobb dimenziókat ölt a mozgalom.

Az ellenzék már a radikális Kossuth nevére esküszik. A kormányfelelősség elve terjed, a népképvisélet hívei naponként szaporodnak.

A haladás szelleme, mely a politika mezején folytonos akadályokba ütközik, az anyagi téren, hol szabadabban mozoghat, már teremtő erővel lép fel; az iparegylet, védegylet, gyáralapító társulat, iparműtár, s más vállalatok már a pozitív, tevékenységi szellemnek félreismerhetlen nyilvánulásai.

A mozgalom ily terjedése s a bekövetkezendő országgyűlési választások a kormányt, mely időközben az adminisztrátori rendszer által érdeméhez képest, gyűlölet tárgya lett a nemzetnél, erőinek összeszedésére s kétségbeesett felhasználására kényszeríti.

47-ben a conservatívek programot gyártanak, klubbot alakítanak, s az egész országban megkezdik a korteskedést és vesztegetést.

Erre az ellenzék is sorakozni kénytelen. A centralisták felhagynak egyelőre eszméik feszegetésével, nehogy a reformpárt szükséges egységét veszélyeztessék. Az újra egyesült ellenzék egy nyilatkozatban kiadja programját.

Néhány hónap múlva megtörténnek az új választások. Az ország az 1847/8-iki országgyűlés küszöbén áll, melyen a pártok szükségkép erősebben, szenvedélyesebben fognak összeütközni mint bármikor.

S a diadalának küszöbén álló reformmozgalom céljai?

A megyei utasítások jobbra már csak általánosságban szabják elő a követendő irányt; eszméket foglalnak magokban.

Az ellenzéki nyilatkozat követeli az erdélyi úniót, a magyarországi részek visszacsatolását, a nemzeti nyelv törvényszerinti általánossá tételét, követeli a közteherviselést, a nemnemeseknek politikai jogokkal felruházását, a törvény előtti egyenlőséget, az úrbéri viszonyok beszüntetését és az ösiség eltörlését.

Megannyi telivér liberális eszme.

Államjogi kérdések feszegetésének semmi nyoma még 1847 őszén sem.

Hogy ez országgyűlés más lesz az eddigieknél, aziránt senki sem lehetett kétségben. Magok az utasítások is, a szabadság és egyenlőség után törekvés félreismerhetlen bélyegét viselik magokon.

Megnyílt az utolsó magyar diaeta.

A körülmények külszínre nézve sokban hasonlítanak az eddigiekhez. Annál nagyobb volt az eltérés a helyzet lényegében.

A reformpárt az alsó táblánál ugyan határozott többségben volt, de a kormány s az azt szolgáló főrendi többség szilárdul állt ellene. A reformpárt ismét oppositóra volt kényszerítve, mint eddig. De ez oppositio nem a régi volt már. Új eszmék, soha nem tapasztalt lelkesülés és szilárdság jellemzék minden fellépését, s vezérének, Kossuthnak minden szavában már a forradalom éltető érverése lüktetett. Az 1825-iki diaeta legszenvedélyesebb ellenzéki tagjai e teremben nem ismerték volna fel többé a magyar országgyűlést.

Sérelmek 47/8-ban is feles számmal voltak mint eddig. Fenn voltak még a régi, évtizedeken át hurcolt, számtalan diktiókban halhatatlanná tett gravaminák; sőt újak is járultak még hozzájuk, mert a kormány még a legújabb, az 1836 s 1844-iki törvényeket sem hajtotta teljesen végre. Tárgyaltattak is e

sérelmek, de már egészen más modorban, mint azelőtt. A régi sérelmi politikának főjellemvonása volt a tehetetlen panasz, mely fiú hódolattal elnyögve szenvedéseit az atyai uralkodó trónzsámolya előtt, szende könyörgésekkel igyekezett a kormányférfiak szívét meglágyítani. Az 1847/8-iki országgyűlés már nem kér és könyörög, hogy mások orvosolják a törvény sérelmeit, hanem pozitív javaslattal lép fel, s követeli, hogy magának a nemzetnek kezébe adassék az ország ügyeinek vezetése. Megemlíti az ország önállásának temérdek sérelmeit, de nem várja többé a bécsi kormánytól azok orvoslását, hanem felelős nemzeti kormányt követel.

S ezáltal, hogy a nemzet lemond a régi szokásról: az osztrák kormánytól várni a segílyt, egy nagy nyűg esik le a reformmozgalom nyakáról. Mert 1830 óta az ellenzék a sérelmi politika és a haladás mezején állott egyszerre; egyszerre törekedett régi institutiókat visszaállítani s reformálni: s e félszeg helyzet ónsúlylyal nehezedett haladására.

Most egy nagyszerű elhatározással pusztán a reformok mezejére veté magát, s ezen akart nemcsak a haladás követelményeinek eleget tenni, de ezen akarta a régi sérelmeket orvosolni, sőt azoknak forrását örökre betemetni.

S ezáltal szellemben már a forradalom mezejére lépett.

A kormány makacs ellentállása végletekre hajtá a kedélyeket. A francia forradalom híre alkalmat nyújtott a kitörésre.

S most már tényleg rálépett az ország a forradalom útjára.

És legyenek a csapások bármily nagyok, melyekkel az 1848/9-iki események egyeseket, sőt egy egész nemzedéket sújtottak, követték legyen bár el óriási hibák a forradalom mozgalmas idejében: annyi áll, hogy e forradalom nélkül Magyarország ma már aligha léteznék.

S hogy így történt, hogy a nemzet 47/8-ban oly szerencsés tapintattal eltalálta az utat, melyen, szenvedések árán bár, de egyedül volt e bomladozó középkori állam újjáteremthető: ez, — a mennyiben egyes emberek mozgalmas időkben határozólag folyhatnak be népek sorsának intézésére, — ez a magyar forradalom nagy megindítójának, Kossuth Lajosnak érdeme.

Nem ő teremté a forradalmat, mert egy ember azt elő nem idézheti. Annak élni kell a szellemekben, erőt merítenie a körülményekből, megszületnie a helyzet ellentételeinek surlódásából.

De ő volt az, ki március 3-kán első proklamálta a forradalmat. Ő lett vezére, ő irányadója. Ő volt a forradalom feje, melylyel gondolkozott, ő nyelve, melylyel követeléseit formulázta, s utóbb karja, melylyel magát védelmezé.

És azon irány, melybe 1848. márciusán a forradalmat terelte: ez nagyságának soha nem múló emlékoszlopa.

Mert midőn ama nagy napokban nagy elhatározásokat látott szükségesnek, és nagy sikert lehetőnek: nem nyúlt vissza a néhány év előtt oly szenvedélyesen hirdetett vis inertiae politikájához, hanem felülemelkedve hétköznapi lelkek scrupulusain, egykori ellenfeleinek általa is gúnyolt, üldözött politikáját, melyet akkor lehetlennek tartott, de most lehetőnek és egyedül célravezetőnek látott, karolta fel és emelte diadalra.

Kimondá a felelős, parlamentáris kormány szükségét. S ez eszme, melyet még legrégibb hívei is inkább pium desideriumnak, semmint a jelenben valósítható programnak tekintettek: akkor, és általa kimondva hitvallása lett a forradalomnak.

A kormány ezer bajban vergődött, a conservatív elemek a nemzet kebelében meglapultak, s a március 3-kán kezdődött forradalom csakhamar diadalát ülte az 1848-iki törvényekben.

S a mozgalom jelleme ekkor, a határozott diadalperceiben?

A márciusi napok s az 1848-iki törvények tükrözik vissza leghívebben a forradalom szellemét.

A szabad sajtó első terméke, melyben a nemzet legpezsgőbb vérű része, a budapesti ifjúság a maga

kívánatait lerakta, a március 15-iki 12 pont a következőket követelte:

1. sajtószabadságot,
2. felelős kormányt,
3. évenkénti országgyűlést Pesten,
4. törvény előtti egyenlőséget vallási s polgári tekintetben,
5. nemzeti őrsereget,
6. közös teherviselést,
7. úrbéri terhek megszüntetését,
8. esküdtszéket,
9. nemzeti bankot,
10. a katonaság megesketését az alkotmányra,
11. amnestiát a politikai foglyoknak,
12. Erdély unióját.

Ez volt a márciusi napok programja.

Az 1848-iki törvények fővíványai pedig a következők:

- felelős kormány,
évenkénti országgyűlés, népképvisélet alapján választva,
az ország integritásának visszaállítása s az erdélyi unió,
közös teherviselés,
úrbéri szolgálatok megszüntetése, földesúri hatóság eltörlése, papi tized megszüntetése, ősiség eltörlése, sajtószabadság,
vallási egyenlőség. —
Ez a törvényesített forradalom programja.

S mindezek — kivéve a nemzetőrséget, mely csak ideiglenes forradalmi institutió lehetett, — mind-ezek par excellence a liberalismus vívmányai valának.

Mint más helytt kifejtém (l. „A választások előtt“), a pragm. sanctio, midőn a közös dynastiát Magyarország s Austria közt állandóvá tette, tényleg közös ügyeket szült, melyeknek a dolog természeténél fogva közösen kellett elintéztetniök.

De sem ily közös ügyek lételet, sem azok közös kezelését ki nem mondá, sem Magyarországnak ez ügyek vitelére gyakorlandó befolyását nem biztosítá.

E megoldatlan kérdésekből szükségkép folytonos küzdelem eredt nemzet és korona közt.

És mert a magyar alkotmány túlságos, sokban korlátlan fejedelmi jogokkal ruházta fel az uralkodót, ki Austriában is korlátlanul uralkodott: a korona hatalma sokkal nagyobb volt, semhogy a nemzet vele sikerrel szembeszállhatott volna.

1848-ban a reform-mozgalom már új erőt öntött a nemzet addig gyöngé karjaiba. A korona hatalma az általánossá válni fenyegető európai mozgalmakban megingott.

Századok óta ez volt az első pillanat, midőn nemzet és korona egyenlő erővel álltak egymással szemben.

S ez első pillanat létrehozta a forradalmat, mely hű, szinte változatlan kifejezése volt a 20 éves reform-mozgalom törekvéseinek.

És valjon van-e szó e reform-mozgalomban, van-e a forradalomban a függő államjogi kérdések megfejtéséről?

Nyomról-nyomra kísértük a mozgalmat, különféle fázisaiban, és láttuk, hogy 1847-ig nincs még távolról sem.

A forradalom előtt az ellenzék túlnyomó részénél, mely Kossuthnal a megyét tette politikai rendszere középpontjává, e kérdések napirendre sem kerülhettek. Mert a ki a megyei vis inertiae-ben látta a szabadság főbiztosítékát, annak a 48 előtti patriarchális absolutismust kellett kiindulási pontúl vennie; mert csupán az ezen álarcos absolutismust uraló helyzetben tehette meg a megye a tőle kívánt szolgálatot a szabadság ügyének.

De szönyegre kerülhettek volna az oppositio másik részénél, a centralista töredéknél. Ez felelős kormány szükségét hirdeté; már pedig a felelős ministeri kormányforma megvalósulása szükségkép és előreláthatólag lehetlenné kellett hogy tegye a közös ügyek addigi titkos kezelését. Ily kormányforma mellett, ha az ország nem akarja felmondani az osztrák szövetséget, szabatosan körül kellett írni a közös ügyeket, s meghatározni azok mikénti kezelését; különben a százados harc nemzet és korona közt ismét megújul, azon csekély különbséggel, hogy a küzdő felek erejében nagyobb az egyensúly, mint azelőtt.

Ezt mulasztották el a centralisták.

Nem látták-e be, hogy az általok kívánt parlamentáris rendszer mellett a pragm. sanctióban foglalt kapocs következményeit szabatosan formulázni kellend? — vagy oly messze távolban hitték-e csak eszméik megvalósulását, hogy még időelőttinek tartották e kérdések megvitatását?

E kérdést eldönteni nem ide tartozik. E helytt csak azt kell constatóroznunk, miszerint a Magyarország és Austria közti kapocs részletes meghatározásának kérdése 1847-ig sem egyik sem másik részről nem hogy meg nem vitattatott, de még meg sem pendítettett. — Mint ha ily kérdés nem is léteznék!

Pedig létezett, s lételét a közélet vezérférfiai 1847 óta — ha nem voltak is még tisztában magokkal mikénti megfeythetése iránt — már sejtették.

„Készek vagyunk mi — mondá az 1847-iki ellenzéki nyilatkozat — az örökös tartományok érdekeivel netalán ellenkezésben álló magyar érdekeknek igazság és méltányosság alapján lehető kiegyenlítésére kezet nyújtani.“

Ugyancsak 1847-ben egyes megyék, mint Pest, utasításaikban már a „közösen érdeklő viszonyokra“ Magyarországot megillető befolyás biztosítását kívánják.

Világosabb öntudatával bír e kérdésnek már az 1847/8-iki országgyűlés.

A felirati vitában először történik hivatkozás a nemzet követeléseire ellenében a „birodalom egységére“, — s történik a kormánypárt részéről.

„Kijelentjük — úgymond ugyanekkor az alsóház-
nak Kossuth által indítványozott, de a felső táblán
megakadt, s így fel nem küldött felirata, — hogy
intézkedéseink által a szomszéd örökös tartományok-
kali érdektalálkozásainknak méltányos kiegyenlítésére,
hazánk országos önállásának és törvényes jogainak
megőrzése mellett, annál nagyobb készséggel nyúj-
tandunk segédkezet, minél erősebben meg vagyunk
győződve, hogy ezen kiegyenlítés nehézségei nem a
köztünk létező szövetséges viszony természetéből ered-
nek.“ „Mi a legtisztább hűség alapján állunk az ural-
kodóház irányában, mely Austriának is trónján ül, —
mondá Kossuth már 1848. tavaszán az alsóházban —
s ebből oly kapocs és viszony következik, mely-
nél fogva némi közös intézkedések mindaddig
kikerülhetlennék, míg a pragm. sanctio kapcsa
fennáll. Ha e szempontot, hogy t. i. nem az elsza-
kadás, hanem a pragm. sanctio terén állunk, szem-
elől nem tévesztjük, fel fogjuk találni a kellő tájéko-
zást. Ha az említett kapocs nem volna, akkor csak
mi magunk intézkednénk a civillistáról; de mivel más
népek is vannak ugyanazon fejedelem koronája alatt,
ezek is járulni fognak a közös költségek fede-
zéséhez. Ide tartoznak: a közös diplomacia költsé-
gei, s azon katonai testületek ellátása is, — —
melyeknek — — közös ellátásában szükség
aránylagos részt vennünk. Épen ezen gondos-
kodás által lesz constatírozva a magyar finan-
ciák függetlensége.“

E pár felhozott momentum, melyeknél a chronologiai rendet is figyelembe kell vennünk, azt bizonyítja, hogy minél közelebb jutottak a reform-mozgalom irányadó egyéniségei elveik diadalához, annál inkább belátták, hogy eddigi irányuk győzelme csak félmunka, hogy vannak még államjogi kérdések, melyeket megoldani elkerülhetlenül szükséges leend.

Bizonyítja, mikép növekedett fokról fokra ez öntudat, mint lett a kérdés mind világosabbá a vezérférfiak szemében, mert míg 1847 tavaszán a Deák által fogalmazott ellenzéki nyilatkozat még csak „netalán ellenkezésben álló érdekeknek kiegyenlítéséről“ szól, addig 1848 tavaszán már maga Kossuth Lajos „kikerülhetlen közös intézkedéseket“ proklamál, „közös költségeket“ említ, „közös diplomatiáról“ s „közös katonai testületekről“ szónokol, s ezekben látja a „magyar financiák függetlenségét constatírozva!“

S az 1848-iki törvények ugyane felfogást tükrözik vissza, midőn külügyért nem dekretálnak, a had- és pénzügyeket hallgatag országosakra s közösekre osztják, s az udvari miniszternek kötelességévé teszik ez ügyekben Magyarországot képviselni.

Valóban óriási haladás az ellenzéki nyilatkozat óta eltelt egy év alatt!

De e haladás sokkal gyorsabb volt, semhogy a nemzet nagy tömegét is magával ragadhatta volna.

A reformpárt, s majd a forradalom vezérlő egyéniségei — megannyian az ország első államférfúi képességei, — midőn az általok sem várt fordulat bekövetkezett: azon gyors felfogással, mely nagy elmék tulajdona, belátták, hogy a közösen érdeklő viszonyok kérdését meg kell oldani. S e meggyőződés lépésről lépésre annyira megszilárdult bennök, hogy még szeptemberben — a dynastia elleni harc előestéjén — is megkísérték az alkut a bécsi országgyűléssel azok megoldása végett, — de már hiába.

Amit az ő magasabb szellemök belátott, azt sem a nép tömege, sem a dynastia, sem a kormány nem látták be.

Miként vezetett az államjogi kérdések megoldatlansága bonyodalmakra az osztrák kormányval, — mi volt e megoldatlanság forrása, — kit vagy mit terhel érte a felelősség? — mindezeket bővebben kifejtem a „Választások előtt“ című röpiratomban.

E helytt csak azt kell constatóroznunk: minő viszonyban álltak a forradalomban a liberalismus kérdései az államjogi kérdésekkel?

A fentebbi vázlatból önkényt ered erre a felelet.

A reform-mozgalom 1847-ig tisztán és kizárólag a szabadelvű haladás mezején mozgott előre. A függő államjogi kérdéseket nem feszegette senki, még a centralisták sem, kiknek politikai rendszere pedig csak azáltal lehetett volna teljes, organikus egészszé, ha benne ama kérdések megoldásának is helyet adnak.

Minél közelebb jön a forradalom, mely a mozgalom győzelmét meghozandó vala, az ellenzék vezérei, főkép azon akadályok folytán, melyekre terveik gyakorlati megvalósítása közben bukkannak: mind világosabb öntudatára jutnak annak, hogy a forradalom teljessé, vívmányai biztosakká csak úgy lehetnek, ha a függő államjogi kérdések — a közös ügyek kérdései — egyszersmind megoldatnak.

Márciusban e felfogás már általános; és legvilágosabban Kossuth fejezi azt ki: azon férfiú, kit úgyszólván forradalmunk personifikációjának tekinthetünk.

És mi történt?

Az 1848-iki törvények által a forradalom győzött azon téren, melyen már rég elő vala készítve: a liberális reformok mezején.

De azon körülmény, hogy nem volt egyszersmind az államjogi kérdések terén előkészítve, keserűen megbosszulja magát.

E mulasztás harcba keveri Magyarországot Austriával s a dynastiával. S a harc az ellenforradalom diadalával végződik.

Röviden: a forradalom forrása a liberalizmus volt, ennek útján haladt 1830-tól 1847-ig.

A reform-mozgalom irányának ezen egyoldalúsága, s az államjogi kérdések megoldatlan volta folytán 1848 őszen kizárólag az államjogi térre veti magát a forradalom, — s eszközei már nem eszmék, hanem fegyverek.

De e kettő közül egyik sem adja vissza híven a forradalom szellemét.

Amaz csak előkészítő stádiuma volt.

Ez védelmi stádiuma.

Mindkét helyzet gátlólag hat a szabad nyilatkozásra, főképp ez utóbbi, melyben a kérdések már a harc véres mezején döntenek el.

Nem a reform-mozgalomban tehát, nem a 48/9-ki védelmi harcban, hanem azon időben, mely e kettő közt feküdt, s azon férfiakban, kik ez idő eszméit legteljesebben felfogják és leghívebben képviselik, kell keresnünk a forradalom szellemét.

S ha ezt az időt, 1848 tavaszát, és ez idő férfait tanulmányozzuk, nem juthatunk más eredményre mint, hogy az 1848-iki forradalom programja:

először: a *pragmatica sancti*óban foglalt kapcsolóból szükségkép eredő ügyeknek közös elintézését, Magyarország befolyásának s önállásának biztosítása mellett, meghatározni,

másodszor: hazánk belső intézményeit határozottan a liberális és demokratikus haladás követelményei fonalán reformálni.

Ezt akarta a forradalom, ezt jelenté az „1848” — ezelőtt huszonegy évvel.

S valjon, mit jelent ma, 1869-ben?

Jelentheti-e a 48-iki törvények betűinek kultusát, mint azt némelyek hirdetik, és sokan elhinni hajlandók?

Alig hiszem, hogy értelmes ember igennel felelhetne e kérdésre.

Nem jelenthet az mást, mint azon politikát, mely a forradalom szellemét tartja szem előtt, mely a forradalom eszméit írja zászlajára.

Ezelőtt két évvel, a magyar alkotmány visszaállítása előtt e felelettel a kérdés ki lett volna merítve.

Nem úgy ma, midőn két, eseményekben oly gazdag év fekszik mögöttünk.

Ma már e kérdés megoldásánál az 1867/8-iki eseményeket is tekintetbe kell vennünk.

Mert előbb meg kell vizsgálnunk, valjon teljesítettek-e, és ha igen, mit teljesítettek ez események a forradalom programjából?

Nem szándékom e helytt a kiegyenlítés művét részletesen ismertetni, annál kevésbbé, mert csak ismételnem kellene azt, amit már egyszer bővebben kifejezni megkísértettem. Legyen szabad e helytt tehát ismét „Választások előtt“ című röpiratomra hivatkoznom; tennem kell ezt, mert azon irat magában foglalja mindazon tételeket, melyeknek consequentiáit levonni jelenleg megkísértem; s mert a jelen lapokat csak az fogja teljesen megérteni és méltányolni, ki azok praemissáit is ismeri.

Kifejtém ott, miszerint a 67-ki kiegyenlítés a 48-ki forradalom államjogi programját, nem úgy, mint azt a 48/9-iki védelmi harc és april 14-ike, hanem úgy, amint a márciusi napokban a forradalom

vezérei, élőkön Kossuthal, értelmezték — teljesen megvalósította.

Megvalósította azon korlátok közt, melyeket maga Kossuth ismert fel először, azon úton, melyet Kossuth indítványára az 1848-iki országgyűlés szeptemberben kijelölt.

S miután a forradalom programjának ezen egyik — államjogi — része már ténynyé vált, miután a 48-iki eszmék e tekintetben nem „eszmék“ többé, hanem kézzelfogható valóság, melynek áldásos lételet hirdeti minden e hazában a Kárpátoktól az Ádriáig, valjon állhat-e a 48-as politika ma másban, mint a forradalom programja második részének megvalósításában?

A forradalom második célja pedig volt: belintézményeink liberális és demokratikus reformja.

Igaz, hogy e tekintetben többet tett a 48. év, mint az elsőben, de igaz az is, hogy e tekintetben még legtöbbet az utókornak hagyott fenn.

S ez állítás bizonyítására legyen szabad azok kedvéért, kik a 48 betűjét imádják, egy futó pillantást vetnem a 48-iki törvények intézkedéseire.

A 48 kimondja a ministerek felelősségét, de kívülök minden más hivatalnok nem felelős.

Kimondja, hogy a ministerek a nemzetnek felelősek, és bírójokká mégis a felsőházat teszi, mely nem a nemzetet, csak egy kaszt érdekeit képviseli.

Szabadelvű választási törvényt ad, de e törvény temérdek hiányai mellett mi sem könnyebb, mint a választási szabadság megcsorbítása.

Kimondja az úrbéri viszonyokból folyó kötelezettségek megszüntetését, és a hűbéri viszonyoknak egy része még ma is törvény szerint fennáll.

Kimondja az ősiség eltörlése folytán a magánjog codifikációját, és az még ma is csak *pium desiderium*.

Elrendeli, hogy a megyéknek a „közszabadsággal öszhangzásba hozatala“ iránt a kormány adjon javaslatot a képviselőház elé, és ez még ma is csak „égető kérdés“.

Kimondja a sajtószabadságot, de sajtótörvénye oly ruganyos, hogy némi rosszakarattal magyarázva és alkalmazva, teljesen elnyomhatja a sajtó szabadságát.

Allamintézetté teszi az egyetemet, és mégis meghagyja felekezeti iskolának.

A vallásokra elvben kimondja a teljes egyenlőséget s viszonyosságot, de az csak papíron létezik, s a „be nem vett“ vallásokra még papíron sem.

Kimondja elvben a bírák elmozdíthatlanságát, és meghagyja a törvényszékek három évenkénti újra választását s a t.

Csak legszembeszökőbb hiányait emeltem ki a 48-iki törvényeknek.

Hát még a mulasztások!

Hol van e törvényekben például a közös iskola?
— hol az egyéni szabadság biztosítása? — hol az

egyesületi szabadság? — hol a vallásszabadság? —
hol a polgári házasság? — hol a felsőház reformja?

Mindezekről még említés sem tétetik a 48-iki
törvényekben!

Nem vádként hozom ezt fel a forradalom tör-
vényhozói ellen.

Ők megtették azt, amit a leglángolóbb hazasze-
rettel, a legtisztább liberalismussal megtenni lehe-
tett; s nem az ő hibájok, hanem az események bal-
sága okozta, hogy törvényeikben jobbára csak kimondott,
de még nem alkalmazott elveket adtak a hazának.

S így a mai korra, melynek sikerült a forradalom
államjogi programját már megvalósítani, maradt
örökül a nagy feladat: befejezni a 48-ban kezde-
ményezett reformokat, — a tiszta liberalis-
mus, a demokratikus eszmék alapján.

Ebben áll ma a 48-as politika.

II

A 48-as politika programja 1869-ben

Ha van jövője e hazának, ha lesz még egyszer egy fényes, dicső korszak e nemzet életében, akkor az utókor fia, ki e szép napok történelmét megörökíti, meg fogja írni, hogy azok 1848-ban kezdődtek, és március 15-két fogja feljegyezni, mint születési napját a megífsult Magyarországnak.

Mert a márciusi napokban szállt a magyar középkor sírjába, hogy egy szabad, modern Magyarország támadjon hamvaiból.

A márciusi napok eseményei forradalom valának a szó legnemesebb értelmében. A józan ész felázadása volt az, az uralkodó előítéletek láncot csörtető despotismusa ellen, egy isteni szikra fellobbanása a középkori setétség eloszlatására. A nemzetnek megnyíltak szemei, megemberelte magát, először hosszú másfél száz év óta. A forradalom romboló és teremtő kézzel benyúlt a középkori intézmények roskatag chaoszába, hogy újjáteremtsen egy országot, hogy vissza-

adja egy népnek a létezés jogát, melyre már százados tespedésében szinte elkockázta érdemét.

Merész férfiak álltak a nép élén, merész eszmékkel lelkökben.

A rombolás munkájának javát bevégezték.

Az alkotás oroszlánrésze egy szerencsésebb kornak lön feltartva. A sors egy kockára tette fel egy nemzet lételét.

A kocka vakra fordúlt, úgy látszott, örökre.

A vezetők letűntek, mielőtt még az ígéret földét a nép teljesen birtokába vehette volna. De megmutatták neki, merre fekszik, hol az út, mely belévezet, melyek az eszközök az útban álló akadályok elhárítására.

Húsz évig bolyongott a nép az idegen abszolutismus sivatagában.

De a tűzoszlop, mely terhes útain vezette, nem hagyta el. Ő sem a tűzoszlopot. — Neve volt: szabadság.

A szabadság győzött. Számadásunk Austriával ki van egyenlítve. Forradalmunkat a dynastia ellen a fejedelem segélyével befejeztük.

Az ígéret földének határán állunk.

De szabad-e, lehet-e itt megállanunk?

Ami 48-ban történt, nagy lépés volt; de mégis csak az első lépés boldogulásunkra. Megíjodtunk testen, lélekben. De az ifjúság korát munkára kell fordítanunk, meg kell mívelnünk jövőnk földjét, biztosítanunk kell visszaszerzett existenciánkat.

A munka már meg is van kezdve, nekünk csak a folytatás jutott osztályrészül. S az irány, melyet benne követnünk kell —?

Valamint nagy emberek koruk hű gyermekei, s csak ennek szellemét felfogva emelkedhetnek a történelmi nagyság magaslatára: úgy nemzetek is csak a kor szellemét megértve boldogulhatnak.

A kor szelleme pedig nem más, mint a kor szükségleteinek nyilatkozása.

E szükségeknek eleget tenni: — ez a legnagyobb állambölcsesség.

S aki nem zárja el magát a világtól, vagy nem akar esztelen oppositíóba lépni a történelem logikai rendje ellen, kinek esze eléggé józan, hogy felfoghassa a mit szeme lát, kinek szíve eléggé ép, hogy lelkesülni bírjon népe, hazája boldogságáért, — az meg fogja találni az irányt, melyen haladva korunk szükségletei kielégíthetők.

S ez a — demokratikus haladás iránya.

Ez uralkodik a 19. század történetén, s kíméletlenül eltipor minden elemet, minden intézményt, mely akadályul áll útjába.

Az aristokratikus szellemnek, s a históriai jog azon reakcionárius nyilvánulásának, melynek jellemzésére Talleyrand a „legitimitás“ nevet találta fel: megszámlálvák napjai.

És lenne bármily üdvös ránk nézve az aristokratikus irány, volt legyen eddig bármily hatalmas támaszunk a legitimitás, imádjuk bár a történelmi

jogot, vagy gyűlöljük: a jelen eseményeiből megcáfolhatlanul ötlük elénk a tanulság, hogy ahol századunk korszellemének hatalmas szava megharsan, ott romba dőlnek a legitimitás korhadt sárfalai.

S valjon szabad-e ily gyarló, ily roskadozó támaszhoz kötnünk nemzetünk jövőjét, szabad-e kitenünk fajunkat azon veszélynek, hogy e támaszszal együtt elbukjék?

Csak egy út áll előttünk.

Igyekeznünk kell, hogy azalatt, míg történelmi jogunk repedezett falai még úgy a hogy ellenállhatnak a kor mind diadalmasabbá váló irányának: — oly alapokra fektethessük nemzeti existenciánkat, hogy akkor, midőn a nyugat forradalmi iránya diadalt ül Európa keletén, veszteség nélkül láthassuk romba dőlni a kiszolgált falakat, hogy, mire régi támaszunk elmállik, már újnak legyünk birtokában, — újnak, olyannak, mely — valamint a homokkő egy neme a hullámokban keményebbé lesz, — a forradalmak viharából is csak erőt meríthet.

A 19. században csak oly ország válhatik virágzóvá, csak oly alkotmány adhat és biztosíthat a népnek valódi szabadságot, melynek életelve a demokratia.

Mikép, mily intézmények, mily reformok által lehet ez elvet valósággá tenni alkotmányunkban?

Hadd kísértem meg a következőkben, fővonásaiban képét adni egy radikális reformpolitika követelményeinek.

Kezdjük felülről.

Reformjainknak egyik célja szabaddá tenni a népet, másik: politikai egységét s területi épségét hazánknak biztosítani.

E két cél elérésére, sajátos körülményeink közt inkább, mint bármely más népnek, szükségünk van egy erős, központi államhatalomra.

Erre utal mindenekelőtt azon szövetséges viszony, melyben Ausztriával élünk. Azon monarchiában, melynek alkotmánya az 1867-iki intézmények szerint a paritás és dualismus elvein alapszik, nem magyarok és osztrákok, mint ugyanazon állam polgárai állnak szemben egymással, hanem áll két állam, az osztrák császárság és a magyar királyság. Belügyeiben mindkettő egymástól függetlenül jár el, de a szövetség közös ügyeinek intézésében folytonos érintkezésre van utalva. Azon tényezőket tehát, melyek a két állam közt az érintkezést fenntartják, oly hatalommal és tekintélylyel kell felruháznunk, hogy hazánk érdekeit, melyeket képviselni hivatvák, kellőleg érvényesíthessék. Jogban és kötelességben egyenlők a nálunknál gazdagabb s előhaladottabb Ausztriával, befolyásunkat a szövetség közös ügyeire csak úgy tarthatjuk fenn az egyenlőség színvonalán, de úgy aztán növelhetjük is fokenként: ha, míg egyrészt hazánk súlyát anyagi s erkölcsi tekintetben emelni törekszünk, másrészt az érintkezést közvetítő tényezőktől a szükséges hatalmat meg nem tagadjuk.

Erre utalnak másodsor hazánk aetnografiai viszonyai. A magyar faj az ország középvidékeit lakja. Határainkon, a székely havasokat kivéve, majd mindenütt nem-magyar nyelv az uralkodó. És habár nem-magyarajkú polgártársaink nagy többsége hazaszeretet dolgában panaszra okot nem adhat, annyi áll, hogy midőn határainkat minden oldalról oly népfajok lakják, melyek a velünk tőszomszédos külföldi tartományokban rokon elemekre találnek, — ma, a nemzetiségi eszme diadalainak korában, óvakodnunk kell nemzetünk, s vele hazánk integritásának érdekében, rosszul felfogott szabadságvágyból gyöngíteni azon tényezőket, melyek első sorban, közvetlenül hivatvák Magyarország területi épségét megvédeni, s ami ennek főgarantiája: politikai államegységét fenntartani.

Azon központi államhatalom pedig, mely hivatva van egyrészt hazánk egységét minden centrifugális törekvések ellenében megóvni, másrészt a magyar állam érdekeit Austriával szemben képviselni, két részre oszlik.

Első a parlament, — második a felelős kormány.

A parlamentnek erősnek kell lennie. Először azért, hogy mint fő ellenőre a kormánynak, s a nemzet souverainitásának kifejezése, megvédhesse a törvényt s az ország szabadságát a kormány minden netaláni támadásai ellen. Másodsor erősnek kell lennie, hogy delegátiójának, melylyel a közös ügyek kezelé-

sébe befoly, súlyát s tekintélyét fenntartsa, s hogy a többségére támaszkodó kormánynak, az osztrák és birodalmi kormányokkal való érintkezéseiben, kellő erőt kölcsönözhesen.

Oda kell tehát törekednünk, hogy az országgyűlés, fel és lefelé biztosítva jogaiban, az első, a legnagyobb hatalommá emeltessék államéletünkben, hogy így méltó képviselője lehessen a népsouverainitás elvének.

Evégből szükséges, hogy a koronának eddigi korlátlan vetojoga az országgyűlés javára korlátoztassék.

Evégből kell, hogy az országgyűlés a nemzetet, és csakis a nemzetet, meghamisítatlanul képviselje.

Vagyis, miután választótörvényünk számtalan hiányai könnyen a nemzeti akarat meghamisítására vezethetnek: kell hogy új, célszerűbb, a visszaéléseket lehetőleg kiírtó választási törvény hozassék, a teljes jogegyenlőség alapján.

Továbbá, miután az országgyűlés hatalma és tekintélyére nézve nagy fontosságú, hogy annak szervezete a kor igényeinek s szükségeinek megfelelően, miután mostani országgyűlésünknek csak egyik tényezője, a képviselőház, tekinthető a nép érdekei képviseletének, miután egy kasztnak veleszületett törvényhozói joga ellenkezik alkotmányunk főalapelvével, a jogegyenlőséggel, — miután a hierarchiának, mint ilyennek, politikai privilégiumai ellenkeznek az állam és egyház elválasztásának mielőbb megvalósítandó elvével: kell, hogy a felsőház eltöröltessék; amennyiben pedig ez a közel jövőben kivihető nem

volna, demokratikus szellemben reformáltas-
sék oly módon, hogy tagjainál úgy, mint hatásköré-
nél fogva ne állhasson többé akadályul a képvisel-
lőház útjába.

Amely okok általában a központi államhatalom
kellő erőssé tétele mellett szólnak, szólnak különösen
ez államhatalom második részének, a központi kor-
mánynak kellő erővel felruházása mellett is.

Meg kell tehát adni a felelős kormánynak azt,
amivel ma nem bír, s aminek híjával kötelességeit
pontosan nem teljesítheti: a cselekvési szabadsá-
got. Mert az oly kormány, melynek, amint a minis-
tériumi irodák küszöbén kilép, kezei kötve vannak,
mely nem rendelkezik végrehajtó közegekkel, mely
soha sem tudja, valjon foganatosíttatni fognak-e ren-
deletei vagy nem? nem bírhat azon erővel, hogy
hazánk egységét s állami lételét kellő nyomatékkal
képviselhesse.

Véget kell tehát vetnünk a 48 előtti, s ma újra
divatba hozott megyei gazdálkodásnak. Meg kell szün-
nie a megyék azon 48 előtti, a követválasztás, utasí-
tás és vis inertiae jogán alapult politikai szereplésé-
nek, mely akkor még hajthatott hasznot, de ma csak
az ország egységének s kifelé való hatalmának rová-
sára gyöngíti a felelős kormány és az országgyűlés
hatalmát.

Meg kell szünnie a megyei vis inertiaenek. Az
ócska collegiális adminisztráció helyébe az egyéni hiva-

taloskodás rendszerét kell léptetni. Le kell szorítani a megyét az országos politika teréről, melyen nincs mit keresnie; hogy azzá legyen, aminek eddig is kellett volna lennie: egyrészt a kormány végrehajtó közegévé, másrészt a valódi önkormányzat intézményévé.

De midőn a kormánynak ezáltal megadatik a kötelességei teljesítésére szükséges hatalom, gondoskodni kell arról is, nehogy az e hatalommal a szabadság rovására visszaélhessen.

Biztosítani kell a kormány ellenében a helyhatóságok, községek és az egyén jogait.

Nehogy a ministeriális kormányrendszer túlságos centralisáció által burokratizáltsá fajulva, a részek önkormányzati jogát veszélyeztesse: kell, hogy a helyhatóságoknak, — a közigazgatási tisztviselők választása, háziadó kivetése, statutumhozatal stb. jogaiban nyilatkozó, — önkormányzati joga szabatos törvények által körülírássék s biztosíttassék.

A megyék és nagyobb városok önkormányzati joga nem lévén azonban elegendő a községek jogos érdekeinek s szabadságának megóvására, sőt ezeknek részben épen a megyei hatóságok irányában lévén biztosításra szükségök, — ezenkívül a helyhatósági önkormányzat csak jól szervezett, demokratikus szellemű községi autonómiában bírván szilárd alappal, kell: hogy a községrendszer a törvényhozás által szabadelvű alapon szerveztessék.

A helyhatósági és községi önkormányzat által azonban még mindig nincs biztosítva az, ami termő földje, alapja minden valódi szabadságnak: az egyén jogos szabadsága.

Minden hatalomnak természetében van a terjeszkedési vágy. Az egyesek szellemi s anyagi haladása és fejlődése lényegesen gátoltatik az által, ha folyton résen kell állniok jogaik, szabadságuk védelmére. Az alkotmány feladata nemcsak megadni a népnek s az egyes embernek azon jogokat, melyek azt természettől fogva megilletik, hanem biztosítani is őt e jogok gyakorolhatóságában. S ezt elismerve, be fogjuk látni, hogy azon garantiái az egyéni szabadságnak, melyekkel mi, inkább szokás mintsem törvény alapján bírunk, nagy mértékben kiegészítésre szorulnak.

Amig tehát a nemzetnek, mint ilyennek, alkotmányos szabadsága a képviselőház, kormányfelelőség, helyhatósági önkormányzat és községi autonomia által van biztosítva, — s e biztosítékokhoz kell még járulniok a közvélemény szabad nyilatkozásának s a független bírói intézménynek: úgy e kettő az, miben a polgárok egyéni szabadsága is fő biztosítékát találja.

A közvélemény szabad nyilatkozhatására pedig szükséges először, hogy sajtótörvényünk szabadabb szellemben megjavíttassék, — másodszor, hogy az egyesülési és kérelmezési jog törvénybe foglaltassék.

Magától értetődik, hogy törvény által biztosítani kell mindazon jogokat is, melyek az egyént megilletik.

Hogy pedig a bírói intézmény megfelelhessen azon magasztos hivatásnak, mely valóban szabad alkotmányban osztályrészeül jut, elkerülhetlenül szükséges:

hogy a bírák, a törvénykezés első forumain kezdve a legfelsőkig ne választás, hanem kinevezés által nyerjék hivatalukat,

hogy ehez képest a 48. törvényeknek a bírák elmozdíthatatlansága iránti intézkedése minden bírói hivatalra kiterjesztessék, vagyis, hogy a bíró csak úgy legyen elmozdítható, ha a törvény rendes útján hivatalára méltatlannak ítéltetett,

hogy, — miután nemcsak magán- és büntetőjogi, hanem közjogi kérdések is fognának e rendszerben a törvényszékek foruma elé kerülni, — a bírói hivatalok betöltésénél az illetők szakképzettsége szigorúan szem előtt tartsassék; magától értetődően, hogy az igazságszolgáltatásnak teljesen el kell választatnia a közigazgatástól.

De sem az egyéni, sem a politikai szabadság ez által még teljesen biztosítva nincs.

Az önkénynek legkényelmesebb csatornája a közigazgatás. S habár nálunk, törvényeink hiányos és hézagos voltánál fogva még szó sem lehet róla, hogy a közigazgatási organumok hatáskörét annyira korlátoljuk, mint az pl. Angliában van, lehet mégis módokról gondoskodni, melyek a közigazgatási tisztvi-

selők önkénye ellen az adminisztráció minden fokán biztosítsák a népet.

Ennek első módja pedig az, hogy a törvény előtti felelősség, mely a ministerekre már ki van mondva, kivétel nélkül minden, akár községi, megyei, akár államhivatalnokra kiterjesztessék.

Második módja az úgynevezett „közigazgatási bíraskodás“, a justice administrative eltörlése.

Ez a burokratia találmánya, mely hogy a maga elzárt, kasztszerű jellemét, s ezáltal önkényes hatalmát megóvja, nem engedé saját közegeit a tőle többé kevésbé mégis független bíróságok illetékességi körébe tartozni; s azért a maga kebelében alkotott egy külön forumot a maga organumai felett ítélni.

Szabad államban ez fenn nem állhat. S azért kell, hogy a hivatalnokokra nézve eddig divatos „fegyelmi eljárás“ megszűnjék, s minden hivatalnok felett, akár magánszemély, akár hatóság által beadott kereset folytán, akár magán, akár hivatalos minőségökben pereltetnének vagy vádoltatnának be, csupán a rendes törvényszékek ítéljenek.

Szorosabbra kell evégből a közigazgatás hatáskörét is vonni, s minden ügyet, melyben a tulajdon kérdéséről van szó, a rendes bíróságokhoz utasítani.

A szabadságnak alig van hathatósabb, szilárdabb biztosítéka, mint a míveltség és felvilágosodás. Gondoskodásunk egyik fő tárgyát tehát a népnevelés előmozdításának kell képeznie.

De a valódi míveltség csak a szabadság védpajzsa alatt terjedhet, minélfogva égető szükség, hogy az összes tanügy a felekezetek önző gyámsága alól emancipáltassék, s a felekezeti iskolák helyét községi, városi vagy megyei és országos, de mindig közös tanintézetek foglalják el, melyeknél, minden felekezeti tekintetek teljes kizárásával csupán a tudomány és célszerű oktatás érdekei legyenek irányadók.

Nehogy pedig az iskola, mint eddig a papság, úgy ezentúl a kormány hatalmi törekvéseinek eszközéül szolgáljon, kell hogy egyrészt a tanügy a törvényhozás által rendeztessék, hogy másrészt a világi hatalom ez iránti jogait a kormány a helyhatóságokkal ossza meg.

De az egyén szabadsága nemcsak az államhatalom s annak közegei részéről lehet a jogtalan korlátozás veszélyének kitéve, hanem tényleg és naponként lázító módon megsértetik az emberi életnek egyik legfontosabb ügyében, a házasság kötésének alkalmával.

Magyarországnak nincs házassági joga. S ilyenek hiányában a papság önkénye és szeszélye által létrejött kánoni törvények szabályozzák a házasságkötést; és szabályozzák oly módon, mely az észet, az igazságot s az ember legszentebb jogait kíméletlenül lábbal tiporja.

S miután ezt teszi, miután a közerkölcstelenségnek a papi coelibátuson kívül nincs bővebb forrása,

mint Rómának házassági joga, napról-napra égetőbb szükséggé lesz a polgári házasságnak életbeléptetése.

Mindezek mellett tekintetbe kell vennünk, miszerint korunkban csak azon szabadság állhat fenn maradandólag, melynek mindenki részese; csak azon állam biztos, mely senkit ki nem zár jogaiból, csak azon ország számíthat minden fiai védelmére, mely egyenlő szeretettel gondoskodik rólok, s nem osztja őket édes és mostoha gyermekekre. A természet minden embert embernek alkotott, természetellenes bűn tehát az emberek közt jogi tekintetben különbséget tenni. Isten mindenkit egyenlőnek teremtett, tehát különbséget tenni ember és ember közt, istenkáromlás.

A jogegyenlőség elvének szigorú következménye pedig mindenekelőtt a korlátlan lelkiismereti szabadság, vagyis az, hogy az ország lakosai, minden valláskülönbség nélkül jogaikban egyenlők legyenek.

A jogegyenlőség elvéből foly másodsor, hogy az úgynevezett „főrendek“ törvényhozói privilégiuma, valamint mindazon kisebb vagy nagyobb, törvények vagy szokásokban gyökerező s még fennálló szabaldalmak, melyek a születés kvalifikációjához kötvék: eltöröltessenek.

Miután pedig a nép kasztok szerinti szétforgácsolásának főtámasza azon előítéletben, azon aristokratikus szellemben rejlik, mely még ma is hajlandó némi

súlyt helyezni a születés és kegyelem véletlenére, — véget kell vetni mindannak, ami ezen előítéletek táplálására s terjesztésére szolgál, mi csak úgy érhető el, ha a nemesség, címek, címerek, rendejelek s egyéb úgynevezett kitüntetések a törvény által eltöröltetnek.

Ugyancsak a jogegyenlőség demokratikus elve egyrészt, — másrészt az ország nemzetgazdasági érdekei elkerülhetlenné teszik egy szabadelvű honosítási törvény hozatalát, mely a népesség mozgalmainak a szabad költözködés biztosítása által kellő szabadságot adjon.

A középkorból még fennmaradt, s a nemesi privilégiumokhoz tartozó feudális terhek úgy nemzetgazdasági tekintetben káros hatásúak levén, mint a birtok szabadságával s a polgárok jogegyenlőségével ellenkezően, kell hogy a még fennlévő feudális terhek teljesen beszüntetessenek.

A magánjog és eljárás fontos hatással bírván a birtok- és hitelviszonyokra, s általában a nemzeti jólét emelkedésére, kell hogy magánjogunk, hazai viszonyaink szem előtt tartásával, a kor szelleméhez és szükségéhez idomítva, codificáltassék.

A törvények, s főleg a büntető törvények üdvös hatásának mellözhetlen feltétele levén, hogy azok a kor irányának megfeleljenek, s a nép közérzetében támaszra találjanak, elavult büntörvénykezésünk gyökeres reformja mellett szükséges, hogy büntető-

jogunk is codificáltassék, még pedig a testi és halálbüntetések eltörlése, teljes nyilvánosság és esküdt-széki eljárás törvénybe foglalása mellett.

Hátra van még egy nagyfontosságú kérdés: az egyházi viszonyok rendezése.

Végül hagytam, egyrészt mert ez ügy maga temérdek részletes kérdést foglal magában, másrészt mert e kérdéseknek csak egy része oldható meg a világi hatalom, vagyis a törvényhozás által; más része a felekezetek competentiájába tartozik.

Azokra nézve, mik e tárgyban a törvényhozás illetékessége elé tartoznak, álljanak itt röviden a következők.

Az állam és egyház közti viszony jog- és célszerű szabályozása a szabadelvű politika legfőbb feladatainak egyike. A történelem temérdek példái bizonyítják, hogy e két hatalom el nem választása, illetőleg szövetkezése, mily veszedelmes a szabadságra és haladásra nézve. Hogy tehát az állami és egyházi hatalomnak szövetkezése a szabadság ellen jövőben meggátoltassék, valamint, hogy a nép érdekei a hierarchia túlnyomó befolyása alól kiszabadíttassanak, kell

hogy az állam és egyház teljesen elválasztassanak egymástól, az előbbinek csak fő felügyeleti joga maradván fenn,

hogy a papságnak, mint ilyennek politikai privilégiumai megszűnjenek, s

hogy az államvallás intézménye eltöröltessék.

Miután azonban a római egyház még mindig külföldi, idegen hatalomtól függ, — miután ellenkezik az államsouverainitás fogalmával, hogy területén, beleegyezése nélkül, egy idegen hatalom jogokat gyakoroljon, mindaddig, míg a magyar katolikus egyház teljesen függetlenné nem lesz a pápaságtól, kell hogy a felelős kormány által gyakorlandó királyi tetszvényi jog újabb törvények által biztosíttassék.

A lelkiismereti szabadság, melynél fogva a vallási meggyőződést az állam semmiben sem tekintheti irányadónak, valamint az állam és egyház elválasztásának elve csak úgy levén megvalósíthatók, ha a különböző egyházak ugyanazon jogviszonyban állnak az államhoz és egymáshoz, kell

hogy a kath. egyházaknak, mint ilyeneknek minden előjogaik megszűnjenek, és

hogy az országban létező s minden még keletkezhető felekezetek híveikre, papságukra, egyházaikra, jogaik- s kötelezettségeikre nézve úgy az állam, mint egymás irányában, teljesen egyenjogúakká tétessenek.

Hogy a hierarchia tagjainak kasztszerű, elszigetelt helyzete megszűnjék, hogy a papság, a családi élet kötelékei által összefűzve a néppel, a polgári kötelességek teljesítésére képesebbé s fogékonyabbá tétessék, hogy egy természetellenes, emberhez méltatlan tilalom bilincseiből kiszabadíttassék, s hogy a demoralisáció benne minél alacsonyabb fokra szállíttassék, szükséges a coelibátus eltörlése.

Miután továbbá a szerzetesek inproduktív osztálya nemcsak nemzetgazdasági tekintetben, hanem, mint a tapasztalás mutatja, a közerkölcsiségre nézve is felette ártalmas, kell, hogy a szerzetes rendek eltöröltessenek, javaik a közoktatási ügy előmozdítására szenteltetvén.

Ha e törvényhozás ezen, általában negatív intézkedései által elhárítá útból azon akadályokat, melyek még most a római egyháznak autonom újjászervezését gátolják, akkor hozzáláthatnak az ország katolikus lakosai egyházunk autonom belserveszetének megállapításához.

Ezen autonom egyházrendezésben pedig, hogy azon káros hatásnak, mely a római egyház absolutistikus, hierarchiai szervezetéből ered, eleje vétessék, kell hogy a kath. egyház decentralizáltassék s demokratizáltassék, — mi csak úgy érhető el, ha az egyházjavak commassatiója s világiak általi kezelése, valamint a lelkészek és püspökök választásának kimondása mellett alapjaiból újjászerveztetik.

Tudom jól, hogy a felsoroltakban nincsenek kimerítve azon számtalan, minden téren felötlő hiányok hazánk intézményeiben, melyeken segítenünk elodázhatlan kötelesség: — de azt hiszem, sikerült azon főkérdéseket kiemelnem a politikai és szellemi érdekek terén, melyek megoldása első sorban szükséges.

Akiben e szükség érzete még nem vált meggyőződéssé: tekintsen körül a mindennapi életben, s annak eseményei csakhamar meg fogják győzni minden reformok szükségéről.

Mert valjon igazság-e, hogy egy csoport pap és aristokrata a felsőházban, saját úri szeszélyéből bármikor gátul állhasson tizennégy millió ember képviselőjének útjába? — Lehet-e tűrni a jogegyenlőség, a munka századában a semmittevésnek ezen privilégiumait?

Valjon lehet-e rendes a kormányzás, lehet-e biztos az élet és vagyon s egyesek legszentebb jogai a mai vármegyék gazdálkodása mellett, melyektől bátran hatalommá nőhetnek a rablóbandák, melyek — ha egyszer elszánják tenni magokat — alig tudják megállni, hogy jogokat ne sértsenek, s legalább a választók jogát korlátozzák, vagy hírlapokat tiltanak ki területekről?

Valjon lehet-e valósággá a helyhatósági önkormányzat oly megyékben, melyek országos politikai kérdésekbe belekontárkodván, a közigazgatás érdekeit elhanyagolják?

Valjon nem égető szükség-e a megyei omnipotenciának lefelé való korlátozására egyrészt, másrészt önálló községi élet kifejlesztésére egy szabadelvű községrendszer életbeléptetése?

Valjon lehet-e maradandólag biztosítottnak tekinteni az egyén szabadságát az egyesülési és kérelmezési jog törvénybe foglalása nélkül?

Valjon valósággá válhatik-e a törvény uralma független, szakképzett bíróságok nélkül?

Valjon lehet-e a nálunk oly gyakori tisztviselői önkény ellen a közönséget másként biztosítani, mint minden tisztviselőnek egyénileg felelőssé tétele által?

Valjon lehet-e felvilágosodottá, s ezáltal a szabadság józan gyakorlatára képessé tenni a népet felvilágosodott, részrehajlatlan, felekezeti előítéletektől ment oktatási rendszer nélkül?

Valjon lehet-e tovább túrnunk a házasságkötés körüli számtalan visszaéléseket, s lehet-e azoknak másként, mint a polgári házasság által elejét venni?

Valjon lehet-e túrnunk a 19. században a vallás-üldözést, melynek csak a korlátlan lelkiismereti szabadság kimondása vethet véget?

Valjon lehet-e túrnunk, hogy alkotmányunk legragyogóbb alapelve, a jogegyenlőség, a nemesség, címek s rendjelek osztogatása által naponként pelengérre állíttassék?

Valjon el lehetünk-e tovább anélkül, hogy a föld teljesen szabaddá tétessék? — lehet-e a hitel, az élet és szabadság biztos, magán és büntetőjogunk codifikációja nélkül?

S végre, valjon tűrhetjük-e tovább a visszaélések és jogtalanságok azon szövevényes halmazát, mely egyházi viszonyaink terén úgy áll előttünk, mint óriási sírdombja minden szabadságnak, jognak és emberi méltóságnak?

Nincs a felhozottakban semmi, amire e hazának nem volna oly sürgető szüksége, mint embernek a mindennapi falatra.

S ezek nem holmi theoretikus szabadelvüsködés hígvelejű phantasmái, hanem megannyi oly kérdés, melynek magva már 1848-ban elvettetett.

Nézzétek át a 48. törvénykönyvet, azon hézagokból, melyek rajta szembeötlenek, elveiből, melyeket kimondott, s nyílt rendelkezéseiből, melyek mind- eddig teljesítve nincsenek, önkényt, az elutasíthatlan szükség kényszerítő hatalmával folynak mindezen postulátumok.

Lesznek, jól tudom, kiknek e dolgok nem tetszenek.

Lesznek, feles számmal.

Mert valjon mikép tetszhetnék azoknak, kik a megyét országgyűlés és kormány fölibe akarják helyezni, a megyéknek 48-as szellemben való reorganisátíója?

Mert mikép lelkesülhetnének a jogegyenlőségért azok, kiket csak privilégiumok tarthatnak fenn a szereplés niveauján?

Mikép pártolhatnák a nép valódi felvilágosodását azok, kikben még ma is meg van a középkori ambitio fegyvert fogni vallási előítéletek kedvéért?

Valjon nem kell-e borzadniok a polgári házasságnak még nevétől is mindazoknak, kiknek kereszttyén lelke a papi visszaélésekben látja a vallás personifikációját?

Valjon kívánhatják-e a nemesség s más eféle politikai cotillon-rendjelek eltörlését azok, kik egy hosszú életen át görnyednek, izzadnak, gratulálnak és antichambríroznak a nagyúri grácia ezen morzsalékaikéért?

Valjon nem kell-e minden egyházi reform ellen fellázadniok mindazoknak, kik oly dús hasznot vonnak minden igazságtalanságból?

Valjon kihalt-e édes magyar hazánkból azon faj, melynek őseitől öröklött jelszava volt: „Ejh, ráérünk arra még!” —?

Dehogyan halt ki!

Aki Magyarországot a fővárosból s a hírlapokból felületesen ismeri csak, — még kételkedhetnék e felelet igazsága felett.

De menjetek vidékre, nézzétek, miben áll ott a liberalismus, sőt magában a fővárosban, vegyüljétek a legmagyarabb körökbe, puhatoljátok ki nézeteiket, nyúljatok szakértő kézzel az üterekhez: és megdöbbenve fogjátok látni, mily óriási tömege az előítéleteknek nyomja még e nemzet eszét, lelkét, kedélyét.

Valóban, ennyi obscurantismus, ennyi aristokratikus előítélet láttára az ember könnyen azon gondolatra jöhet, hogy e népen a 48. év nem tudott segíteni, — hogy ez országnak egy új forradalomra van szüksége.

Van-e alapja e sejtelemnek?

Nyílt kérdés ez, melyre csak magunktól függ a felelet.

Vegyük fel a belreformoknak 1848-ban erőszakosan megszakasztott fonalát, valósítsuk meg a 48. év nemes elveit minden következményeikkel, építsük mind magasabbra, mind szilárdabbra azon alkotmányt, melynek 48-ban alapjait leraktuk, — vegyük fel magunkba a 48. év szellemét, — és hazánk meg lesz óva minden rázkódtatástól; a békés reformok fokozatos megvalósítása aránylag rövid idő alatt paradicsommá teheti e hazát, a szabadság, műveltség és jólét paradicsomává.

De, ha nem értjük meg korunk intő szózatát, ha nem sietünk learatni a 48-ban elvetett magok gyümölcsseit, ha hűtlenné leszünk a 48. év szelleméhez, ha — mint őseink az 1790-iki fellángolás után — ismét a tétlenség, az elmaradás tespedő karjaiba vetjük magunkat: úgy vagy a lassú, de biztos végelgyöngülés ösvényére jutunk, vagy arra, hogy csak egy újabb forradalom pótolhatja ki tehetetlen nemzedékek mulasztásait.

Gondolják meg az aristokraták és ultramontánok, gondolja meg a magyar táblabíró-politika, hogy ha a reformok békés megvalósulását meggátolva, a sokakban el nem fojtható reformvágyat — nem ma, nem is egyhamar, de idővel bizonyára — forradalmi kitörésre kényszeríti: egy új forradalom, támadjon bár a liberalismus legtisztább eszméi nevében, alapjaiban megrendítené hazánk lételét.

Az intézmények stabilismusa, midőn a nép halad, mindig forradalmat szül, — mond Macaulay.

Gondolják meg, hogy a szabadelvű haladás ma erősebb, szilárdabb támaszszal bír e népben, mint bírt az 1848. március kevés napjait kivéve bármikor, — gondolják meg, hogy azon elemek, melyeknél a szabadelvű haladás szüksége meggyőződésévé vált, napoként szaporodnak, — és akkor, ha van bátorságuk az országot egy újabb forradalom válságainak kitenni, akkor ám gátolják elavult intézményeink liberális reformálását!

De ha nincs erre bátorságuk, — és ne feledjék, hogy a bátorság e nemének forrása mindig a hazaszeretet hiánya, — akkor mondjanak le kedvenc előítéleteikről, hagyjanak fel a kor szellemével ellenkező ambícióikkal, s kezet fogva a nemzet felvilágosodott, szabadelvű részével, tegyék azt, hogy az idegen, Magyarországot látva, tisztelettel és lelkesüléssel felkiált-hasson:

Íme egy ország, melynek minden fia hazája boldogításán fáradozik!

III

A radikális reformpolitika szüksége

De vajon mi szükség ily rohamos haladásra? — felelheti ezekre a maga indolentiájában a tábla-bírópolitika, — őseink nem szoktak így elhamarkodni semmit, hírét sem hallották e különféle, nem is magyar földön termett eszméknek, és mégis nyolcszáz éven át annyi ellenség ellen megvédték, annyi viszály és balszerencse közt fenntarták e hazát. — Lépünk dicső őseink nyomába! — Ejh ráérünk erre még!

Igy szól, így gondolkozik a vakság.

Pedig, ha látni bírna, csak körül kellene tekintenie, s megborzadna azon veszélyektől, melyeket az ily politika hozna Magyarországra.

Hanem az indolentiának jellemző vonása éppen az, hogy látni nem tud, vagy nem akar.

Mi azonban tudunk is, akarunk is; és hazánk minden életviszonyai megérlelik bennünk azon meggyőződést, miszerint Magyarország jövőjét s felvirágzását csak a radikális reformpolitika biztosíthatja.

Nem akarok a politika abc-jére visszamenni, hogy a stabilismus népeket gyilkoló hatását rajzoljam, nem akarom százszor elmondott okokkal bizonyítgatni a haladás jótékony voltát, mindez igen messzire vezetne.

Legyen szabad e helytt európai, világtörténelmi szempontból áttekítenem azon helyet, melyet Magyarország e világrészben elfoglal, azon veszélyeket, melyek által fenyegettetik, s azon hivatást, melynek felismerése és betöltéséből merítheti fennmaradásának egyedül biztos garantiáit.

Európa keleti és nyugati része, amióta e világrésznek történelme van, nemcsak elválasztva, hanem folytonos nyílt ellentétben állnak egymással. Kelet és nyugat ellenkező irányt követ történetében.

Ez ellentét először a nagy egyházszakadásban nyilatkozott, mely a keleti császárságot a latín egyházhoz tartozó nyugattól elválasztá.

Nyilatkozott másodszer a byzanci birodalom bukása után a kereszt és félhold százados küzdelmeiben.

Az ellentét azon oka, mely a vallások különbözőségéből származott, azonban fokenként szűnik, sőt már alig létezik, mióta a török birodalom rohamos hanyatlásnak indult, s mióta Európának két beteg embere van, kin a despotismus nemeziséte teljesedni látja: a török szultán és a római pápa.

De azért az ellentét megvan, s oly erőben, mint bármikor.

Csak okai, nyilatkozási módjai változtak.

Nem többé a schisma osztja két ellenséges táborra Európát, hanem osztja azon nagy különbség, mely szabadság és szolgaság, civilisáció és barbarismus közt van; nem a vallási eszme önt ellenséges gyűlöletet a népekbe, hanem önt a nemzetiségi eszme.

A kelet szerepvivője, hangadója, Konstantinápoly helyett Szt.-Pétervár lett.

S ma ismét, mint nyolc század óta más eszmék uralkodnak, más világ van Európa keletén és nyugatán.

És azon küzdelemben, mely az irányok ezen ellenkezéséből szükségkép származik, lehet fegyvernyugvás, lehet hosszú, évtizedekre szóló fegyvernyugvás, — de biztos, maradandó béke mindaddig nem, míg egyik vagy másik irány diadalra nem vergődik.

S valjon mik e küzdelemben a fegyverek?

A nyugatéi: a szabadság eszméinek s a civilisáció áldásainak terjesztése a béke védpajzsa alatt.

A keletéi: a nyers erők tömege.

És a harctér, melyen a két iránynak összeütközés esetén egymással meg kell vívnia?

Mi volna más e harctér, mint Magyarország, mely már századokon át temérdek szenvedések közt védte meg a nyugat civilisációját a kelet barbarismusa ellen?

Íme helyzetünk, melyet e világrészben geográfiai fekvésünknel fogva elfoglalunk.

S e helyzet veszélyei ma már nagyobbak, mint voltak akkor, midőn hazánk a félhold ellen volt előőrse a nyugatnak.

Nagyobbak, mert ma a középkoriaknál nagyobb, tömörebb birodalmak képviselik az ellenkező irányokat, mert míg a középkorban a magyar királyság Közép-Európának Lengyelország után legnagyobb állama volt, ma már, nagyobb államoktól levén körülvéve, az arány, melyben szomszédaival áll, rá nézve sokkal kedvezőtlenebb.

Nagyobbak, mert míg a középkorban a kelet vallása Magyarországon egy, vallásilag egységes, tömör világnak szintoly tömör védfalára talált: ma a kelet nemzetiségi törekvései már magában az országban előőrsekkel bírnak.

Az első körülményt ellensúlyozza ma még szövetségünk Austriával, mely a szövetkezett monarchiának körülbelül oly hatalmas állást biztosít, minőt Magyarország a török háborúk kezdetén elfoglalt.

De a másodikat nincs ami gyengítse; sőt ez veszélyezteteti még az elsőt is, mert a nemzetiségi eszme diadalmas haladása még megfoszthat Austria szövetségétől.

S így azon veszélyeknek, melyek ma hazánkat fenyegetik, forrása a nemzetiségi eszme.

Tagadhatatlan, hogy a nemzetiségi eszme, ha nem is egyetlen uralkodó eszméje korunknak, a mai napok

történelmére nagyobb befolyást gyakorol, mint bármely más törekvése a 19. századnak.

E befolyás félreismerhetlen az európai államoknak úgy bel, mint külviszonyaiban.

Ami a belviszonyokat illeti, azt látjuk, hogy Európa mindazon államaiban, melyekben a lakosság összes tömege már rég nem vált egy egységes nyelvű nemzetté, a polgárok nemzetiségek szerinti csoportokra oszlanak; sőt helyenként nemzetiségi pártokra szakadnak. Így Porosz- és Orosz, Török- és Magyarországon, így Ausztriában. Mindenütt felöltö a törekvés: nemzetiségeket, s ennek legegyszerűbb, legvilágosabb kifejezését, nyelvöket minél tágabb téren érvényesíteni.

A külpolitikát véve tekintetbe, azt látjuk, hogy míg a középkorban s az új korban is a vestfáli békeig, a vallási eszme uralkodott Európa nemzetközi viszonyaiban, minek következtében a római és keleti, majd utóbb nyugaton a katolikus és protestáns államok külön államcsoportozatokat alkottak: most a nemzetiségi eszme szerint alakulnak csoportokká az Európai államok. Az „európai egyensúly“ elve, mely az egyes birodalmak hatalmának ellensúlyozására törekedett, mely a 17. század óta egy európai államot sem engedett túlhatalomra vergődni, mely XIV. Lajos Franciaországát s nagy Frigyes Poroszországot diadal-útjában megállítja, e század kezdetén koalíciókat teremtett Napoleon ellen s még másfél évtized előtt is hozzájárult a keleti háború kitöréséhez,

az európai egyensúly elve a nemzetközi politikában mindinkább veszt erejéből, mióta a nemzetiségi eszme hatása folytán előtérbe nyomúl a törekvés: a román, germán és szláv államokat egy-egy román, germán és szláv államcsoportozattá egyesíteni.

Egyáltalában, mint ezt már több gondolkozó politikus felismerte, a nemzetiségi eszme oly befolyást gyakorol a mai Európára, mint gyakorolt a vallási eszme a középkorira. Uralkodik a bel- és külpolitikán, a társadalmi életen, neki szolgál irodalom és művészet, mint hajdan a vallásnak; érette, mint hajdan a vallás érdekében, elfojtatnak gyakran a nemesb törekvések; nevében, mint hajdan a vallás nevében, gyakran a legnagyobb kegyetlenségek és bűnök követtetnek el. S hogy a nemzetiségi eszme általában véve nem oly exclusiv, mint a középkoron uralkodó vallási eszme, hogy intolerantiája nem oly fanatikus, mint volt a vallásé, hogy nem absorbeál annyira minden magasabb törekvést, mint hajdan a vallási irány, hogy mindenekfelett nem követtetik el nevében annyi gabság és kegyetlenség, hogy korántsem használtatik palástul annyi bűnre, a mennyire hajdan a vallás jogcímül szolgált: ez nem a nemzetiségi eszmének, magában véve csekélyebb intensitásából, hanem korunk előrehaladottabb civilisációjából származik. Hogy az egyes nemzetiségek Európában nem állnak kiengesztelhetlen, természetes ellenségekként egymással szemben, mint álltak hajdan a különböző vallások: ezt csak annak köszönhetjük,

hogy a nemzetiségi eszme oly korban vált uralkodóvá, midőn a mesés mérvben szaporodó közlekedési eszközök, a rokon szabadsági törekvések, s a népek némely főérdekeiben solidaritásnak öntudata közelebb hozta már egymáshoz az embereket, midőn az anyagi viszonyok az anyagi téren közös érdekeket szültek különféle országok közt, midőn mindenütt vannak magasabban álló szellemek, melyeknek fogékonysága s hatása túlterjed szülőföldük határain, szóval, midőn az európai népek mindenikével közös civilizáció az egyes népek közti ellentételek kirívó éleit már letördelé. S hogy ez így van, még legcsattanósabban azon példa bizonyítja, melyből látszólag az ellenkezőt lehetne deriválni. Mert ha van nép Európában, mely oly kizárólag a nemzetiségi eszme uralma alatt áll, mint állt a középkor a vallási alatt, ha van nép, mely természetes ellenségének tekint mindenkit, ki más nyelvet beszél, ha van nép, mely a nemzetiségi eszme nevében oly bűnök elkövetésére volna felhasználható, minőkre a középkor népei a vallás érdekében felhasználtattak: — úgy ez nem más, mint az orosz, vagyis azon nép, melyet még az európai civilizáció nem számíthat hordozói közé, mely mint idegen, barbár elem áll szemben az összes civilisált nyugattal.

S mi következik ebből?

Azt hiszem az, amit nem is tagadhat senki: hogy Európa nyugati részében a nemzetiségi eszme nem fenyegeti a világot oly nagy veszélyekkel, minőket a középkori államokra hozott a vallás uralma;

ellenben a civilisálatlan szláv elem nemzetiségi törekvései veszedelmesek az egész nyugati Európára nézve.

És valjon mi jelleme, természete a nemzetiségi eszmének?

Való-e, hogy, amint némelyek állítani szeretik, a nemzetiségi eszme már magában véve, ellentétben áll a szabadsággal?

Vagy az igaz-e, amit sokan hisznek, hogy a nemzetiségi eszme, természeténél fogva rokon a szabadság eszméjével?

Elméletben, úgy amint a kérdés feltételezt, könnyű arra felelni. Mert a nemzetiségi eszme, vagyis azon törekvés, melynél fogva valamely nép a maga erkölceit s szokásait fenntartani, anyanyelvét művelni, fejleszteni, saját fajrokonait egy államban egyesíteni, s ez államra nemzetisége félreismerhetlen bélyegét ráütni igyekszik: e törekvés, elvontan véve, semmi összefüggésben nem áll a szabadság eszméjével.

Theoriában vizsgálva tehát a nemzetiségi eszme természetét, azt látjuk, hogy az közönyös a szabadságra nézve.

De theoretikus definitiókkal a gyakorlati politika terén nem sokra megyünk.

Ha azt akarjuk meghatározni, minő természetű a nemzetiségi eszme Európában, s ismét e világrésznek valamely egyes államában: a tapasztalathoz kell fordulnunk, s az eseményekből, nyilatkozási módjából kell e törekvés jellemére, természetére következtetést vonnunk.

S ha áttekintve Európa történetét, azt nézzük : mire használtatott már e században a nemzetiségi eszme? mily ügyeket szolgált? minő eredményekre vezetett? — a legellentétebb dolgokat nyerjük feleletül.

X Van eset rá, hogy a nemzetiségi eszme a szabadságéval szövetkezik, mint pl. Olaszország egyesülése és felszabadulásában, vagy a magyar nemzet 48-iki forradalmában, s a lengyel felkelésekben.

Van eset rá, hogy absolutistikus tendenciák szolgálatába szegődik, mint Franciaországban, hol Napoleon, Németországban, hol a porosz dynastia által használtatik fel, s mindenekfelett Oroszországban, hol a cári despotismus egyik legerősebb támaszát képezi.

A szabadság tekintetében tehát, ha egész Európát tekintjük, az eredmény az lesz, ami volt a theoria mezején, hogy t. i. a nemzetiségi eszme, természeténél fogva sem nem szövetségese, sem nem ellensége a szabadságnak.

Tekintsük még egy másik szempontból is.

Olaszországban a nemzetiségi eszme hozzájárult egy egységes birodalom alkotásához, Németországban elősegíti egy nagy birodalom egyesülését, Oroszországban főtenyezője a birodalom agressív politikájának.

A lengyeleknél a nemzetiségi eszme Porosz- és mindenek felett Oroszországban, a fennálló állam iránt ellenséges, Ausztriában a birodalom egységének felbontására törekszik, Törökországban a fennálló állam megsemmisítésére.

Amott tehát alkotó, emitt destruktív törekvésekben nyilvánul.

De ha felvesszük mindazon eseteket, melyekben a nemzetiségi eszme mint alkotó tényező szerepel, nem kerülheti el figyelmünket, hogy alkotását mindenütt a destruktio előzi meg. Olaszországban régi államokat döntött meg, mielőtt érvényre emelkedhetett volna, Németországban százados önálló országok lételet igyekszik megsemmisíteni, az orosz nemzetiségi törekvés pedig Magyar- és Törökországnak felbontására irányul.

E tekintetben tehát már határozottabb vonásokban domborodik ki a nemzetiségi eszme jelleme. S miután Európában alig van egy-két állam, mely különböző népfajokat nem foglalna magában, világos, miszerint a fennálló Európai államrendszer szempontjából a nemzetiségi eszme destruktív természetű.

Egész világrészünk viszonyait felvéve tehát azon eredményre jutottunk, hogy

a nemzetiségi eszme a szabadságra nézve közönyös, a létező államrendszerre nézve azonban destruktív természetű; — és

hogy — mint fentebb láttuk — legveszélyesebb azon államokra nézve, melyek Európa keleti, barbár részével vannak szomszéd-ságban.

Vessünk most egy pillantást hazánkra; lássuk, mily természetű a nemzetiségi eszme Magyarországon.

E helytt igen természetesen nem a nemzetiségi elemek mérsékelt részének törekvéseit kell tekintenünk. Ezen rész, bármily ragaszkodással csügg is mindenem, ami nemzetisége érdekeivel összefüggésben áll : nem feledi mégis sem anyagi jólétének, sem polgári s politikai szabadságának, sem a békés, biztosított állami életnek érdekeit, sőt inkább mindezeket egymással egyesíteni, s amennyiben ellentétben állnának egymással, kibékíteni törekszik. Nem ezeket tartom szem előtt, mert, midőn valamely politikai irány természetét akarjuk tanulmányozni, ezt ott kell tennünk, ahol ezen irány mindenek felett uralkodó, ahol más törekvések, más eszmék által nem gátolva, fejtheti ki saját természetét. Azon elemeket kell tehát vizsgálnunk, melyek kizárólag a nemzetiségi eszme uralma alatt állnak, s ennek szolgálatában megfelelkeznek jólérről, békéről és szabadságról.

Ha pedig a nemzetiségi eszme természetét Magyarországon azon túlzóknál vizsgáljuk, kiknek tetteiben és törekvéseiben az a leghívebben, legteljesebben nyilatkozik, mindenekelőtt világossá lesz előttünk, hogy az ellensége a szabadságnak.

Ellensége volt nemcsak 48/9-ben, midőn nyíltan a reakció szolgálatában állt, de ellensége ma is, midőn tőle kitelhetőleg igyekszik gátolni hazánk visszaszerzett szabadságának consolidációját, s midőn, ahol csak teheti, más ajkúak elnyomására, terrorizálására törekszik.

Ez az egyik.

S a másik szempontból tekintve?

Azt mindenki tudja, hogy a magyarországi nemzetiségi törekvések a külföldre támaszkodnak, onnan anyagi s erkölcsi segélyben részesülnek. A szerbek s horvátok egy Délszláviával, a románok egy Daco-Romániával izgatnak és ábrándoznak, s mindnyájan az orosz cár arcképeit és rubeleit terjesztik, benne, hatalmában és tekintélyében találván fel egyesülési pontjukat.

Tudom jól, hogy vannak köztünk sokan, kik a muszka - félelmet alaptalannak, — s vannak, kik oly alaposnak tartják, hogy már kétségbeesnek hazánk jövője felett.

Egyik nézetet sem tarthatom helyesnek.

Nem az utóbbit, mert ezt többnyire csak kishitűek vallják, nem, mert azt hiszem, hogy, ha e veszély ma még nem léteznék, maga a hit képes volna azt fejünkre idézni : mert nincs, nem lehet nagyobb ellensége valamely nemzetnek, mint a kétségbeesés.

Nem az előbbit, mert ezt többnyire csak azoknál találjuk, kiknek ajkairól a nemzeti elbizakodás léha phrázissai peregnek le úton útfelen, s mert e nézetet sokan csak azért vallják, mert az orosz politika veszedelmes és ellenséges voltát nálunk sokan csak azért tagadják, hogy ne kelljen gyűlölniök a muszkát, s annál zavartalanabban gyűlölhessék azt, aki nem árthat, csak használhat nekünk, a németet.

Itt is a középen találjuk fel az igazságot.

Az igazság pedig az, hogy a magyarországi nemzetiségi törekvések orosz fővezérlet és irányadás alatt egyenesen a magyar állam decompositiójára törekszenek.

„Tervszerűleg oda kell törekednünk, hogy a Magyar- és déli Lengyelországban elszórt schismatikus görögöket magunk köré gyűjtsük; magunkat közép- és támaszpontjukká tegyük, s egyelőre túlnyomó befolyást nyerjünk rájuk a politikai vagy főpapi főuralom egy neme által. Amily mértékben ez megtörténik, azon mértékben barátokat szerzünk magunknak ellenségeink közt.“

Így szól nagy Péter cár, midőn Európa meghódíthatásának eszközeit elsorolja, politikai végrendeletének 12. pontjában.

S ha látjuk, mily lelkiismeretes pontossággal követi azóta a sz. pétervári kormány a legnagyobb oroszoknak ezen utasításait, ha látjuk, mint halad előre az orosz hatalom e politika vezérfonalán, ha látjuk, mint teljesítették már e programm egyes pontjai, — például a Lengyelországról szóló, — ha látjuk, mint közeledik az orosz kormány például India körül, más pontjainak megvalósításához, lehetetlen azon meggyőződésre nem jutnunk, hogy a magyarországi nemzetiségi törekvések, melyek a magyar állam felbontására irányulnak, annál veszélyesebbek hazánk lételére nézve, mert Oroszország által támogattnak, mert meg-

annyi előőrsei a sz. pétervári kormány hódító politikájának.

S e veszély ránk nézve nagyobb, mint bármely más államára Európának, mert először mi közvetlen szomszédságban állunk Oroszországgal, — mert másodszor, Magyarország kisebb, mint Európának más, Oroszországgal közvetlen szomszédos államai, — mert harmadszor Oroszország, míg magában hazánk bensejében oly elemeket nevel magának, melyekre támaszkodhatik, három oldalról, éjszokról, délről és keletről egyszerre támadhatja meg Magyarországot.

Íme veszélyei azon helyzetnek, melyet mint a nyugati civilisáció legszélső védői, elfoglalunk.

És ily körülmények közt, midőn gátul fekszünk az óvilág leghatalmasabb birodalmának útjában, midőn hazánk veszte régóta meg van írva azon politikai programmban, melyet e birodalom századok óta megdöbbentő következetességgel és tagadhatlan sikerrel követ, — ily körülmények közt van-e ránk nézve menekvés?

Nem hiú fáradság-e mindaz, amit hazánk javára teszünk, van-e, ami elfordíthatja fejünkről e veszedelmet, melyben, ha azt elhárítanunk nem sikerül, lehet dicsően elveszni, — de csakis elveszni?

Van-e jövője Magyarországnak?

Van.

Vagy, helyesebben szólva : lehet.

És csak magunktól függ e lehetőséget valósággá tenni.

Mert magunkban kell feltalálnunk, és fel is találhatjuk menekvésünk eszközeit.

Az iránt tisztában lehetünk, hogy anyagi erőnk nem biztosíthatja hazánkat. Magyarországból oly katonai államot, mely éjszaki szomszédjával a versenyt kiállja, csinálni nem lehet. Másban kell tehát hazánk fennállásának garantiáit keresnünk.

Az orosz agresszív politikának, mely Magyarországot fenyegeti, alapelve a nemzetiségi eszme.

E politika veszélyeit növeli ránk nézve azon körülmény, hogy három oldalról oly tartományokkal vagyunk szomszédosak, melyeket ugyanazon eszme az orosz politikához fűz, s hogy e politika magában hazánkban is bír elemekkel, melyekre támaszkodhatik.

A Magyarországot fenyegető veszélyek forrása tehát, mint fentebb mondám : a nemzetiségi eszme.

Igaz ugyan, hogy, amint a történelem bizonyítja, bármi volt valamely kornak uralkodó eszméje, az sohasem győzött teljesen, sohasem vezetett mindannak megvalósulására, ami ezen eszme nevében követeltetett. Maga a vallási eszme is, uralmának s hatalmának tetőpontján, távolról sem valósíthatá meg mindazt, amit ez eszme hordozói, a papság, elérni törekedtek. A pápa egyetemes világhuralma még egy III. Ince korában is csak hiú ábránd vala.

Nem fogja a nemzetiségi eszme, nem fogja az ezen alapuló orosz politika sem teljesen elérni célját. Ez iránt, a história tapasztalatain okulva, nyugodtak lehetünk.

De ez gyöngé vigasztalás ránk nézve, kiknek bukása után is még nagyon távol állana Oroszország, céljainak teljes megvalósulásától.

E tudatból tehát meríthetik a biztosság érzetét Európa nyugati államai, de nem mi, kik az éjszaki óriás első lépésének körébe esünk, ha az egyszer teljesen felszerelve, hódító útjára lép.

Nálunk az a kérdés, van-e, ami veszélyeink forrását, a nemzetiségi törekvéseket ellensúlyozhatja?

A história bizonyosága szerint minden eszme, mely kiválólág uralkodott valamely korszak felett, lejárt magát.

A história bizonyosága szerint semmi oly eszme, mely állandóan több ellenséges táborra szakítja az emberiséget, fenn nem maradhat.

És, a história bizonyosága szerint van egy eszme, mely elnyomható egyidőre, de melyet kiírtani nem lehet, oly mélyen bele van gyökerezve az emberi természetbe. Van egy eszme, mely koronként háttérbe szorul az egyes idők uralkodó eszméi elöl, mely gyakran egészen eltűnni látszik, de azért el nem tűnik soha, hanem titokban, tán észrevétlenül az élő nemzedékekre nézve, működik, s minden más hata-

lom dacára előmozdítja az emberi nem haladását, s emancipációját az egyes korok uralkodó eszméi alól.

S ez a szabadság eszméje.

Nem halt az ki az emberekből soha, s valamint egykor még a vallási eszme lobogója alatt is csak szabadságért küzdött az emberek nagy része, — úgy ma is vannak sokan, kik, öntudatlanul bár, de a nemzeti-ségi eszme zászlaja alatt is a szabadságért harcolnak.

A szabadság nem uralkodó eszméje valamely kornak : ez életelve az emberiségnek, mely nélkül virágzás, élet nem képzelhető.

A szabadság eszméje oly régi mint a világ, s addig fog tartani, míg az emberiség ki nem hal.

És ha látjuk is, hogy a szabadság eszméje néha más, vele ellentétes irányok szolgálatába fogatik, ez csak az esetleges körülmények ferdeségének, vagy a nép azon míveletlenségének tulajdonítható, mely sejtelmével ugyan igen, de világos öntudatával nem bír a szabadság érdekeinek.

Ha tehát keresünk valamit, ami korunk uralkodó eszméjét ellensúlyozhatja, — forduljunk ahoz, ami az összes emberiségnek örök uralkodó eszméje : a szabadsághoz.

Valósítsuk meg a szabadságot minél teljesebben, — és a nemzetiségi eszme veszélyeinek élet elvettük; mert egy hatalmasabb, maradandóbb tényezőt állítottunk ellenébe.

Ne zavarjon meg az, hogy a mindennapi élet apró eseményei e tételt gyakran megcáfolják; ne za-

varjon meg az, hogy néha évtizedeknek nyomról-nyomra következő tényei ez állítást hiú ábrándnak bélyegezhetik. Nemzetek életében nem napok, nem évtizedek szerint kell számítani; s ha a történelem nagyobb korszakaiból kísértjük meg annak törvényeit megállapítani, téveszthetetlenül azon credményre jutunk, hogy maradandólag csak az állhat fenn, ami az emberiségnek haladására szolgál, s hogy minden eszmék és törekvések közt, melyeket az emberiség nagy életírója feljegyez, csak egy van, mely sohsem hal ki az emberi kebelből: a szabadság eszméje.

Ezt kell tehát életelvévé tenni Magyarországnak.

Fog-e a nemzetiségi eszme oly óriási örültségre vezetni, minőre a vallás eszméje vezette az emberiséget a keresztes háborúkban, — be fog-e következni azon katastrof, melytől sokan tartanak, hogy az orosz birodalom európai és ázsiai vad csordái előzönlük a nyugatot és vérbefojtják a szerintök megaggott európai civilisációt, — azt előre senki meg nem mondhatja.

Mert van remény, hogy a nyugati műveltségnek sikerül meghódítania az éjszaki birodalmat még egy ily katastrof kitörése előtt, s ezáltal azt örökre lehetlenné tenni.

De ránk nézve, kik tözsomszédságában élünk a világ nyugalmit fenyegető colossusnak, s legszélső előőrse vagyunk a nyugat civilisációjának: a veszély létezik, és pedig nagy mértékben.

Két eszközünk van ellene.

A magyarországi centrifugális törekvéseknek két rügója van, első sorban a nemzetiségi, másodikban a keleti hitűeknél a vallási eszme. — Állítsunk ezekkel szembe két magasabban álló tényezőt: a szabadságot és míveltséget.

Mindkettő annál erősebben működik, minél több akadályba ütközik; mert a nyomás mindig visszahatást szül, a nemzetiségi s vallási eszme legerősebb ott, hol elnyomatnak. Adjunk tehát a nemzetiségi törekvéseknek oly szabadságot, minő hazánk fennállásával megfér, tegyük a vallást teljesen szabaddá.

A nép tömegében sokkal gyengébb a nemzeti-ségi eszme, mint vezéreiben, kik abból hasznot vonnak, s azt — úgyszólván — mesterségökké teszik. Elégedetté kell tehát tenni a népet a szabadság által, mert csak ez teheti siketté a roszakaratú lázítókkal szemben.

Vannak, akik Magyarország dissolutiójára törek-szenek. — Tegyük a szabadság által hazánk fennma-radásának érdekét minden egyes polgárának érdekévé.

S ha ezt teszszük, ha teljesen a szabadság meze-jére vetjük magunkat, oly térre léptünk, melyen ha-talmas ellenünk, a despotikus Oroszország velünk a versenyt ki nem állhatja.

Ez az egyik eszköz hazánk jövőjének biztosí-tására.

De valamint a stratégiában úgy a politikában is azon védelemnek van nagyobb sikere, mely a támadással is összefüggésben áll.

Támadó elemekkel is kell tehát bírnia a magyar politikának.

Tere van rá: a kelet.

Itt támadnia kell Magyarországnak, de támadnia az eszmék fegyverével, hódítania a műveltség és szabadság javára. Mert a nyugati civilizáció, s vele hazánk védelme ma mindenekfelett abban áll: hogy annak áldásait keletre terjeszszük.

A második eszköz tehát Magyarország biztosítására az, hogy legyen a kelet civilizátorává; mert amely mértékben a szabadság és műveltség az al-Dunán terjed, azon mértékben veszt ott a tőrből az orosz befolyás, azon mértékben csökken a veszedelem, mely benne hazánkat fenyegeti.

S mikép érhető ez el?

Mi által lehet Magyarországot a szabadságnak oly asyllumává tenni, melynek felvirágzását egy egész világ rokonszenve kíséri, mikép lehet azt oly becsessé tenni minden fia számára, hogy ne találkozzék egy kéz sem, mely ellene felemelkedhessék, — miáltal lehet az ország minden ajkú lakosainak oly kincset nyújtani, melyet félszegül magyarázott faji ösztönök érdekében meg ne sérthessen?

Lehet-e máskép, mint oly szabadelvű intézmények által, melyek a szabadság eszméjét az állami élet minden ágában, a lehető legnagyobb terjedelemben valósággá teszik?

IV

Pártjaink feladata a jelen országgyűlésen

Láttuk az eddigiekben, miszerint az igazi 48-as politika ma már nem áll másban, mint radikális reformok utáni törekvésben.

Láttuk, miszerint ily politika Magyarország életkérdései közé tartozik.

De kérdem: foglalhat-e tért e politika mindaddig, míg egy oly tekintélyes párt, mint a választások alatt fusióra lépett ellenzék, makacsul megmarad a tetteleg már meghaladt államjogi téren?

Lehetséges-e a radikális haladás mindaddig, míg az ellenzék, nem törődve a haladás érdekeivel, a meddő sérelmi politika felmelegítésében fáradozik?

Lássuk, mily feleletet ad a közelmúlt e kérdésre.

Egyre-másra két éve lesz, hogy a kiegyenlítés műve nagyjából létrejött. S valjon a 48 szellemében vitetett-e az keresztül?

E kérdés felett majd két évig folyt a vita a politikai sajtóban és szószéken, s köteteket lehetne írni róla, ha teljesen kimeríteni akarnók. Miután azonban már oly sokan, s annyi jót mondtak, miután már magam is egy termetes könyvet írtam e kérdésről, legyen szabad az olvasót ismét ez iratra utalnom, melyben az meglehetősen részletességgel tárgyalatik.

Tanulmányoztam az említett könyvben hazánk történelmét, jogi s tényleges viszonyait a mai dynastia trónralépte óta, tanulmányoztam a forradalom szellemét, vívmányait és mulasztásait, — tanulmányoztam a kiegyenlítési művet, és azon eredményre jutottam, miszerint 1867-ben a fennforgó államjogi kérdések híven a 48 szelleméhez, a forradalom által kijelölt úton oldattak meg.

És így a Deákpárt, mely 67-ben a 48-iki tradíciók megszakadt fonalát felvéve, a forradalmat a 48 szellemében, s annak útmutatásait követve befejezte: e téren, az államjogi kérdésekben teljesen kiérdemlé magának a 48-as elnevezést.

A rágalom és roszakarat üldözheti e nagy mű munkásait a jelenben, vádolhatja őket jogfeladással és hazaárulással, de az igazság részrehajlatlan osztója, a história, az érdem és dicsőség könyvébe jegyzendi be nevét e pártnak, melyről Andrassy gróf tavál az ellenzék felé fordulva teljes joggal mondhatá: „A 48-asok mi vagyunk.“

S miután államjogi kérdéseink a 48 szellemében megoldattak, mi történt?

Valjon, hozzáláttunk-e függő reformkérdéseinknek a 48 szellemében való megoldásához?

Nem!

S valjon egyéb kikerülhetlen intézkedésekben, követte-e a többség a 48. év szellemét úgy, mint az államjogi kérdésekben?

A delegátióban ülő húsz felsőházi főrend, — a privilégiumokat szaporító zsidóegyenjogúsítási törvény, — a tavali szerencsétlen interconfessionális törvény, azon középkori zamatú honosítási törvényjavaslat, mely utóbb visszavonatot, s egyebek e kérdésre is azt felelik:

Nem!

És mi okozza ez ellenmondást? Mi oka annak, hogy a Deákpárt, mely az államjogi kérdésekben oly bámulatos tapintattal eltalálta a helyes utat, s követte a forradalom szellemét, mi oka, hogy e párt, mely az államjogi téren felemelkedett a 48 eszméihez, a liberalizmus terén nem volt képes a 48-iki magaslatra emelkedni?

A történetek megfejtik ez ellenmondást.

Az államjogi téren a Deákpárthoz csatlakoztak nagyrészt a conservatív elemek. Nem lelkesülésből programja iránt, nem mintha átértenék nagy eszméit, hanem egyszerűen azért, mert először saját 47-es programjok kivihetlenségét belátták, mert másodszer a Deákpárt a nemzet túlnyomó részét és a királyt megnyervén, hatalommá vált: már pedig ez elemek csatlakoznak nálunk Magyarországon minden hatalomhoz,

legyen az bár Metternich kormánya, adminisztrátori rendszer vagy provisorium, mindaddig, míg saját kaszt-érdekeik ama hatalom által nem veszélyeztetnek.

Ha most, mire a kiegyenlítési mű teljesen létrejött, a nemzet összesége átlátta volna annak helyes voltát, ha képes lett volna belátni, miszerint az logikai consequentiája volt — nem a legyőzött, hanem a győztes — márciusi forradalomnak, ha nem támadt volna oly indokolatlan opposíció a kiegyenlítés ellen, aminő támadt: akkor szabad kézzel hozzáfoghattunk volna már másfél év előtt a 48-ban félbeszakadt reformok folytatásához, akkor a Deákpárt a liberális téren is teljesen hű maradhatott volna a 48-iki eszmékhez, mert nem kellett volna törődnie vele, valjon a conservatív elemek támogatják-e vagy nem.

Szerencsétlenségünkre nem így történt. A nemzet egy része, belepenészedve a 48 előtti sérelmi politika cultusába, táblabíró lelkével nem vala képes azon tisztán 48-as álláspont magaslatáig felemelkedni, melyet a Deákpárt a kiegyenlítési műben elfoglalt, — mások, az april 14-ikének programjáért rajongva, a 49 kedvéért halált esküdtek a 48-nak, és így oly opposíció keletkezett a 67-iki törvények ellen, mely a többséget kényszeríté, teljes erejét a védelemre fordítani.

Ez opposíció nem a kormányt, hanem magát az alkotmányt támadta meg, s a kincs, melynek védelmére a többség hivatva volt, oly becses vala, hogy a legcsekélyebb segedelemről sem mondhatott le, mely őt a küzdelemben támogathatá.

A Deákpárt a baloldal által kényszerített arra, hogy a conservatív elemeket magában megtartsa. De ezeket csak a liberális haladás rovására lehetett megtartania.

A Deákpárt tehát kénytelen volt a haladás rovására áldozatokat hozni, hogy az alkotmány alapjait megvédhesse az ellenzék ellen.

Ez volt a többség helyzete, amióta az ország ügyeinek vezetését átvette.

Kétségkívül sok történt az utóbbi két év alatt, ami nem volt helyes, sok követtetett és még több mulasztatott el, amit hallgatagul elnézni nehezebbre esett a Deákpárt számos tagjának: de ezek kénytelenek valának helyeselni, sőt néha támogatni is mindezt, mert mindezeknél magasabban álló érdekek forogtak veszedelemben.

Mert oly opposícióval szemben, mely a reformált alkotmányt retrográd szellemben megtámadva, képes lett volna évtizedes törekvések becses eredményeit könnyelműen semmivé tenni, s e sokat szenvedett hazát vagy egy, ma már könnyen halálhozó forradalom örvényébe, vagy újabb provisoriumok teszesztő karjaiba taszítani, — mely rövidlátásában, s táblabírói vakságában elkeseredett harcot izent a 67-ben diadalra emelt 48-iki eszméknek, s mely e harcban eszközt nem válogatva, a népámítás és lázítás kétélű fegyvereivel magát az alkotmányt igyekezett megdönteni, ily ellenzékkel szemben minden elfogulatlan hazafinak első kötelessége volt: védeni az

alkotmányt, s azon kormányt, mely a védelmet vezette, következkép óvakodni tőle, nehogy a kormány egyik másik támaszát elveszítse.

Így álltak a dolgok az idej választásokig.

És most, a választások után?

A jövő eseményeit előre megmondani akarni esztelenség volna. De azért a jelenből, pártjaink jelleméből lehet mégis némi consequentiákat vonni a jövőre.

Az új választások az eddigihez hasonló többséget hoztak a Deákpártnak.

Szemben vele ugyanazon opposíció áll, mely tavál, azon különbséggel, hogy magában az opposícióban a túlzó elemek szaporodtak a mérsékeltek rovására.

Lehet-e ily körülmények közt remélnünk, hogy a kormányzó többség a liberalismus tereén is határozottan a 48 eszméit írja zászlajára?

A helyzet ugyan változott azáltal, hogy a nemzet az ellenzék ellen nyilatkozott, — de azért az állami jogi ellenzék ma is létezik. S mert ő gátolta mindeddig a liberális reformokat, ma nagyrészt tőle függ lehetővé tenni a szabadelvű haladást.

Vannak e pártban telivér conservatív -elemek, vannak szükkeblű arisztokraták, vannak rajongó fanatikusok, — mindezeket nem fog a szó. Ezeketől nem várhatunk semmi jót.

De vannak benne felvilágosodott, valóban szabadelvű férfiak is, — és ezeknek most, ez új törvényhozás kezdetén, jó volna átgondolniok a haza szükségeit és pártjuk helyzetét.

Ha ezt elfogulatlanul teszik, át fogják látni, hogy a 67-iki törvényekben — ha nem teljesítették is azok minden egyesnek vágyait — oly alapot nyertünk nemzeti és állami kifejlődésünkre, minőnek felhasználását elmulasztani politikai bűn volna.

Át fogják látni, hogy miután az alkalom rá megérkezett, első kötelességünk nemzetünk erejét, hogy úgy mondjam: benső becsét az anyagi és szellemi téren való haladás által növelni.

Át fogják látni, hogy, még akkor is, ha csakugyan volnának hiányok a 67-iki törvényekben: e hiányok könnyebben lesznek orvosolhatók idővel, ha a gyakorlat azokat kimutatta, ha új alkotmányos életünk megszilárdult, s az anyagi és szellemi téren már előbbre haladtunk: mintsem most, midőn a nagyobb rész még nem is ismeri ez állítólagos hiányokat, midőn visszaszerzett alkotmányos életünket minden oldalról veszélyek fenyegetik, s midőn oly égető szükség van intézményeinkben szabadelvű reformokra.

Azon történelmi vázlatból, melyben fentebb a forradalomra vezetett reformmozgalom jellemét rajzolni megkísértém: láttuk, hogy e mozgalom egyoldalú volt, mert az államjogi tέρre nem fordítá figyelmét; láttuk, hogy ez egyoldalú iránynak mily káros következményei voltak a forradalomban.

Merítsenek tanúságot a históriából, s ne tegyék ismét ily egyoldalúvá politikai életünket. Mert ha 48-ban baj volt az, hogy az államjogi kérdések mindaddig még vita tárgyává sem tétettek, ép úgy baj volna most, ha a másik végletbe esvén, azok vitatását ok nélkül, szükség nélkül tovább folytatnók.

„Vannak mindenféle egyének, kik még egy pár hét előtt az absolutismus hívei voltak, — kiálta fel a képviselőházban 1848. tavaszán Kossuth, — most rajtam túl mennek, s én, ki a szabadság elveiért egy életen át küzdöttem, szenvedtem, mérsékeltebb vagyok náloknál!“

Gondolják meg, hogy nem a túlzásban áll a hazafiság.

Gondolják meg, hogy, ha áll, hogy sokan minden lépését pártolják a kormánynak, ennek oka csak az, mert a baloldal minden tettét ellenzi.

Gondolják meg, hogy, ha az új országgyűlés nem fog a liberális haladás terén becsületes vívmányokat felmutathatni, ennek fő oka azon ellenzék lesz, melynek államjogi opposíciója ólomnehézként csügg a többség lábain.

Mert, hogy a Deákpárt eddig kénytelen volt számos conservatív s reaktionárius elemet magában megtartani, sőt azokat kímélni, — hogy legújabban tűrnie kellett, miszerint gyászos nevű férfiak, óconservatívok, muszkavezetők és ultramontánok az ő firmája alatt választassák meg magokat, — mindennek oka nem más, mint a baloldal.

Azért, ha vannak e pártban valóban szabadelvű, a kor színvonalán álló férfiak, s ha valóban szolgálni akarnak a hazának, ennek egyetlen útja az, hogy hagyjanak fel az államjogi opposícióval, és csatlakozzanak a Deákpárthoz a liberális reformok végbevételére.

Eszközöljék, hogy a Deákpárt kiküszöbölhesse magából mindazon aristokratikus és ultramontán elemeket, melyek eddig haladásában gátolták, — adjanak rá alkalmat és lehetőséget, hogy a többség mindezeket saját és a kormány ellenségeivé tehesse.

Ma már megtehetik ezt minden ingatagság, minden következetlenség nélkül.

A nemzet a választásokban szavazatával szentesíté a kiegyenlítési művet.

Most a baloldal eddigi politikájának folytatása opposíció volna nem többé egy párt, nem a kormány, hanem maga a nemzet souverainitása ellen.

Gondolják meg, mily nagy szolgálatot tehetnek hazájok ügyének, s ma, miután a nép ügyis ellenök nyilatkozott, adják fel az államjogi alapot, és járuljanak hozzá a szabadelvű reformok kivételéhez.

Ez által léphetnek az eddigi táblabírói sérelmi politika meddő teréről a valódi 48-as politika termékeny mezejére.

S ez a mai ellenzék feladata 1869-ben.

És a Deákpárté?

Pártunk helyzete ma részben az, mi félév előtt volt.

Ugyanazon opposícióval állunk szemben, mint eddig, s ez opposíciónak iránya, céljai ugyanazok; legfelebb szenvedélyessége növekedhetett, melylyel a 67-iki alkotmányt megtámadja.

De nem kerülheti el figyelmünket egy igen kedvező változás, mely helyzetünkben beállott. S e változás az: hogy míg félév előtt még csak vártuk a nemzet nyilatkozatát, ma már a nép helyeslésével szentesíté e párt programját.

A Deákpártnak ismét határozott többsége van a képviselőházban.

A kiegyenlítés műve tehát, melynek védelme a Deákpártot két év óta a haladásban meggátolta, egyelőre biztosítva van.

S ez biztosítva levén, most már az ellenzék államjogi opposíciója, hacsak előreláthatlan bonyodalmak annak veszélyeit nem növelik, nem szolgálhat többé mentségül a haladás érdekeinek elhanyagolásáért.

Ha tehát az ellenzék szabadelvű része képes a hazafiúi kötelességek felismerésének magaslatáig emelkedni, a Deákpárt feladata: magába fogadni az eddigi ellenzék szabadelvű részét, s avval karöltve a határozott reformok ösvényére lépni.

Ha pedig a baloldal liberális elemei ezt tenni nem volnának hajlandók, ha makacsúl megmaradnak eddig követett képtelen politikájok mellett?

Szabad-e ez esetben a Deákpártnak szinte lemondania a haladás politikájáról?

Alig hiszem, hogy valaki egy nagy pártnak ily politikai öngyilkosságát helyeselhetné.

Ne feledje a Deákpárt azon kedvező változást, mely helyzetében az új választások által végbement. Merítsen erőt a nemzet nyíltan kijelentett helyesléséből, és használja többségét arra, hogy az ellenzék az államjogi alap elhagyására és a reform-eszmék szerinti csoportosulásra kényszerítse.

S valjón lehetséges-e ez?

Épen midőn e sorokat írom, hoz a kihordó egy lapot, melyben egy kitűnő publicistánk s elvtársunk ugyane kérdést tárgyalja.

„Mondjuk ki nyíltan, — kiált fel Falk Miksa úr, — : határozott visszautasítása minden vitának az államjogi kérdések felett, kíméletlen leszavazása minden ez irányban tett kísérletnek, — de ezek helyett becsületes és határozott szabadelvűség, minden transzaktió, minden félrendszabály, minden mellékes tekintetek nélkül bárkire s bármire : ennek kell ezentúl pártunk jelszavának lennie. S e politikára minden körülmények közt elég erősek leszünk, ha egy fél vagy egész tucat szavazatot veszítünk is általa.“

Igen, ily eljárás által kényszeríthetjük az ellenzék-
ket, hogy hagyjon fel eddigi politikájával.

Vaskézszel kezelni a kormányt, s a másikkal
a haladás áldásait árasztani az országra : ez ma a
Deákpárt feladata.

S valjon, lehet-e reményünk, hogy pártjaink e
feladatukat felismerni és teljesíteni fogják?

Ami a baloldalt mint pártot illeti, meg kell val-
lanunk: kevés a remény.

Figyelemmel kísértem e párt minden nyilatkozatait,
elolvastam a választókhoz intézett különféle programjait
egy-egy tagjainak, s mindezek azon következtetésre
vezetnek, miszerint a baloldal képtelen egy ily
szabadelvű, életrevaló politika felfogására.

Lehetnek egyesek, kiknek szelleme még nem
avasodott bele egészen a tavali oppositio impotens
politikájába, s ezekre nézve fennáll még a megtérés
lehetősége, de maga a párt, mint ilyen, még a választási
agitációkban is teljesen fogékonytalannak bizonyítja
magát a haladás eszméi iránt.

Nem úgy a Deákpárt.

Aki e párt kitünőségeinek, ezek közt magoknak
a ministereknek program-beszédeit összehasonlítja
az ellenzék matadorjainak nyilatkozataival, meglege-
déssel fogja látni azon nagy szellemi fensőbbiséget,
mely a Deákpártot a baloldal felett kitünteti.

Ennek következése, hogy, míg az ellenzék vezetői minden nyilatkozataikban csak magokat mentegetik, s jövő politikájukról nem képesek a választóknak felvilágosítást adni, addig a Deákpártnak még azon tagjai is, kik a kormányon ülnek, kivétel nélkül élénk szavakban festik a szabadelvű haladás szükségét.

És ez nem is meglepő.

A Deákpárt — s ez nem vélemény, hanem tény, — hazánk első tehetségeit, s mindazon államférfiait magában foglalja, kik már egy hosszú, dicsteljes életet töltöttek a szabadság szolgálatában.

E férfiak, kiknek neveit a nemzet évtizedek óta megszokta haladási törekvései élén látni, nem lehet hogy most, midőn legszentebb törekvéseik diadalát megérték: megtagadják saját múltjokat.

A Deákpárt jeleseit saját tradíciójuk kényszeríti reá, hogy ismét élére álljanak a reform-mozgalomnak.

S ha ezt nem tennék?

Ha új Nagy Pálokkal népesednék meg történetünk, kik, miután évtizedeken át első sorban állottak, egyszerre elmaradnak, mert kik egyszer a legelőbbre haladottak valának, tovább már nem képesek haladni az idővel?

Ha ez, mitől mentse meg a sors e nemzetet, megtörténnék, ha a Deákpárt nem teljesítené a hozzá kötött reményeket, akkor nem marad más hátra, mint bevárunk s tőlünk telhetőleg elősegítenünk egy új reformpárt alakulását, mely a közel jövőben ugyan-

azon szerepre volna hivatva, melyet a mai Deákpárt a reform-mozgalomban oly dicsően betöltött.

De e szomorú eshetőségre ne gondoljunk mindaddig, míg van, ami az ellenkezőről biztosít.

Ez indokok közt pedig, ha e párt tagjainak múltját nem tekintjük is, elég nyomatékkal bír azon egy: hogy a Deákpártnak be kell látnia, miszerint ha kiegyenlítési művét biztosítani akarja, ezt csakis határozott reformpolitika útján teheti, mert ez az egyetlen eszköz, melylyel e haza legfontosabb érdekei, sőt maga az ellenzék nagy része is, a 67-iki alkotmány számára megnyerhető; — mert a conservatív s ultramontán elemek feltűnő lanyhasága, sőt kétértelmű magatartása a lemult választási mozgalmak alatt, meggyőzheték őt arról, miszerint ezeknek teljes támogatására csak azon lehetetlen esetben számolhat, ha nemzeti pártból önmagát kész volna egy aristokratiai és papi párttá degradálni.

Az eddig mondottakat összevetve, azt látjuk, hogy most a választások után a liberális reformokra nézve helyzetünk kedvezőbb, mint volt a választások előtt.

A nemzet kimondá helyeslését a 67-iki alkotmány felett.

Ezáltal a baloldal három évre el van ütve a felülkerekedésnek reményétől. Ezáltal a Deákpárt fel van jogosítva többségét felhasználni arra, hogy az államjogi vitát letörölje a napirendről.

S ha ezt megtette, pártjaink feladata az, hogy kiküszöbölve magukból a conservatív és ultramontán elemeket, a valódi 1848-as politikában: vagyis egy radikális reformpolitikában egyesüljenek.

Gondoljuk meg, hogy a szabadelvű haladás nálunk nemcsak eszköze a fejlődésnek, a virágzásnak, mint más országokban, hanem az egyetlen mentő-szer, mely a nemzetiségi eszme felbontó áradatával szemben Magyarország lételét biztosíthatja.

Ne feledjük azon veszélyek természetét, melyek hazánkat ma fenyegetik; ne feledjük, hogy azon történelmi jog, mely eddig támaszául szolgálhatott nemzeti existenciánknak, erejét elveszté, s hogy hazánknak csak mint a szabadság hazájának lehet jövője!

Tegyük azzá Magyarországot — vagy le kell mondanunk a reményről, hogy az utánunk következő nemzedékek azt Magyarországnak fogják nevezni.

Vegyük fel ismét az 1848. márciusi napok tradíciót, öltjük fel ama nagy napok szellemét, melyek sírjába kísérték Magyarországon a középkort, s melyek egy új, erejében megíjodott Magyarországnak alapjait lerakták!

S legyen jelszavunk az, ami 1848. márciusban a haza jobbainak jelszava volt:

Előre! — Nem kell táblabíró-politika!

Nem kell táblabíró-politika!

Befejezésül*)

Az emberiség legnagyobb csapásainak egyike – a múlt.

Nem általában, nem elvont philosophiai tanként állítom fel e tételt. Ily minőségben az nem állja meg a sarat. Mert tagadhatlan, hogy a megszokás, mely hosszabb időt tételez fel, tehát szükségkép a múltból eredve hat a jövőre, lehet megszokása a jónak úgy, mint a rosznak. S azért a gyakorlati viszonyoktól függetlenül állítva fel e tételt, az nem helyes, mert elméletben a múlt lehet jó, maradványai lehetnek üdvösek.

De áll e tétel megcáfolhatlanúl, ha azt világré-
szünk népeinek tényleges viszonyaira alkalmazzuk.

Egész Európában minden nemesebb lélek, mely képes az emberméltóság helyes felfogásához felemelkedni, különböző eszközökkel, különböző úton, de egy cél felé törekszik.

---

*) Az „1848“ című folyóiratnak első, vagyis 1868. januári füzetéből.

E cél: az emberi nem sorsának javítása, politikai s társadalmi ügy, mint szellemi s gazdasági tekintetben.

S mik akadályai e törekvésnek? — valjon a jelen szüleményei-e ezen akadályok?

Ha Európa felvilágosodott, szabadelvű részével, mely határozottan a haladás útjára akar lépni, egy hasonlólag felvilágosodott, szabadelvű, ép oly becsületes szándékú többség állna szemben, mely azt mondja: „én nem akarok haladni“, — ha mindkét rész, a progressív ügy, mint conservatív elemek politikájuk vezérelveit ugyanazon forrásból: a józan ész, az abszolút igazság, a keresztyén szeretet forrásából merítenék, ha mindkét fél csak szándékainak tisztaságát, céljainak igazságosságát vetné a mérlegbe, — s ha ily viszonyok közt gördülnének akadályok a haladás útjába: akkor igaz volna az, hogy mindazon bajok, melyek korunkat oly viszontagságossá teszik, nem a múltból, hanem ettől függetlenül, a jelenből veszik eredetöket.

De ez nem úgy van. A népeknek, politikai intelligentiára és befolyásra nézve számot tevő többsége Európában a liberalismus zászlója alatt áll. Evvel szemben áll a számbeli kisebbség, mely nem mondja ugyan ki nyíltan, mert pirulna kimondani azt, hogy haladni nem akar, de a jó szándék hazug álarca alatt folyton akadályokat gördít a haladás útjába. S az okok, melyekre hivatkozik, az erők, melyekre az emberiség közérdeke elleni küzdelemben támaszko-

dik: ez erő, ez okok nem azon forrásból erednek, melyből a világ jótevői eszméiket merítik, hanem erednek az emberiség közös szerencsétlenségéből, a múltból. — Mert valjon, mikor hallottátok azokat, kik dicstelen feladatukká tették a jobb részt haladásában gátolni, mikor hallottátok a conservatív és reakciónárius elemeket az emberiség felvirágzása ellen vítt harcaikban azon elvekre hivatkozni, — s hivatkozni nem ámító sophistikával, hanem jogosan, — mely elvek kell, hogy minden cselekvésünk alapját képezzék, eljárásunk irányát kijelöljék? Ne azon szemfényvesztő hazugságot vegyétek fel, melyet például az ultramontanismus üz, midőn a szeretet vallásának nevében hirdeti a felekezeti gyűlöletet, vagy melylyel a reakció űzérkedik, midőn a népek jóléte nevében küzd a népek ellen, hanem pillantsatok az emberi törekvések eredete helyére: valjon láttátok-e valaha, hogy a reakciónárius elemek ugyanazon elvek érdekében küzdtek volna a haladás ellen, mely elvek érdekében a liberalismus törekvései a haladást támogatják?

Valjon a conservatív, a reakciónárius politika hivatkozhatik-e az ember természeti jogára, a keresztyén társadalom alapelveire, a testvériségre, a szabadságra, a demokratiára?

Soha.

Épen az teszi oly élessé a szakadást a liberális és reakciónárius elemek közt, hogy kiindulása pontjaik, okaik, melyekre hivatkozhatnak, erőik, melyekre

támaszkodhatnak, a legridegebb ellentétben állnak egymással.

A liberalismus az ember természeti jogaira, s a keresztyénség eddig gyakorlatban meg nem valósított elveire hivatkozik, s ereje az igazság azon hatalmában áll, melyet ideiglenesen elnyomni lehet, de megtörni nem.

Ellenben a reakcionárius elemek mindenben és mindenütt főtámaszaikat a múltban lelik fel, s a jelen azon balságaiban, melyek a múltból maradtak korunkra. Ha mi vallási és politikai jogegyenlőséget, szabadságot, demokratikus intézményeket követelünk, — ők az aristokratia és hierarchia privilegiumaira, a trónok legitim jogára, ócska, igazságtalan törvényekre, — és ami mindezen visszaélések asszociációjából keletkezett: a történelemre hivatkoznak.

És nem egyszer sikerrel.

Számuk csekélyebb a mienknél, szándékaik elvetendők, tetteik megannyi bűn az emberiség ellen, — s ők mégis hatalmasak, mert őket támogatja minden törvénybe foglalt jogtalanság, minden legitímmé emelt visszaélés, minden bűn és előítélet, — s amiből mindezek erednek: a múlt.

A conservatív és reakcionárius elemek megvetve lábukat a múltban, s azon fennálló intézményekben, melyek a múltból maradtak korunkra: küzdenek a haladás, a demokratia, az emberiség milliói ellenében.

Ha e múlt s a belőle korunkra maradt visszaélések nem léteznének, ha fejedelmi absolutismus,

aristokratia, hierarchia, s azon tenger hada a balságoknak, mely ezek nyomában jár, ismeretlen dolgok volnának Európában, mennyi nagyra s nemesre volna képes az európai emberiség!

Gondoljátok el, mit vihetne végbe a nép és annak nagy emberei, ha nem kellene erejük javát a múltból ránk maradt akadályok elleni küzdelemben elforgácsolniok!

Ha a despotismus és privilégium teljesen ki volnának irtva Európában, rövid idő alatt paradicsommá válnék e föld milliók munkás kezeinek ápolása alatt, s e paradicsomban csakhamar létrejönne azon, a szabadság, egyenlőség és testvériség elvein alapuló keresztény társadalom, melyet tizenhét századdal ezelőtt az emberek legnagyobbika jós lelkében megalkotott.

Nézzétek Amerikát. Azon földnek, melyen a nagy republika alakult, nem volt múltja. Történelme, ha volt, kiveszett, midőn az indiánok kiszorítottak belőle; s azon európai kivándorlók, kik az első kunyhót építették az éjszakamerikai partokon, nem hoztak magokkal Európából egyebet, mint elégedetlenségek az itteni állapotokkal, mint szenvedélyes gyűlöletét Európa múltjának s azon a múltból eredett igazságtalanságoknak, melyek őket menekvésre kényszeríték. Nem felvilágosodott polgárok, fanatikus puritánok vetették meg az egyesült államok alapját, s dacára annak, hogy az európai despotismus még egy századig nyomta hazájokat, — oly birodalmat valá-

nak képesek teremteni, mely a világ minden államai közt egyedül fogta fel és valósítá meg teljesen a szabadság nagy eszméit.

S e nagyszerű siker kulcsa abban rejlik, hogy Amerika szűz földén alkottak hazát, melyet a múlt még be nem fertőztetett.

Az egyesült államok minden elméletnél erősebben meghazudtolják azokat, kik a múlt bámulatában tespedve, a história kultusába beleaszva, a jelen minden baját absolute elkerülhetlennek, s mint ilyet, helyesnek tartják.

Hiába hirdeti e tant a politikusok azon iskolája, melyet conservatív néven ismer Európa, s mely kizárólag magának vátatja a politikai józanság érdemét: józan csak az lehet, mit az ész mond, s nem az, mit elfogultság, előítélet sugall.

Előttünk a példa, mit tehet oly nép, mely múltjával teljesen szakított, — s e példát csak megismerni kell, hogy a kötelesség szavát megértsük, mely minden nemesebb lelket annak követésére ösztönöz.

De miután nekünk európaiaknak nem jutott azon szerencse, hogy tiszta földön, melyre a történelem átka nem nehezedik, most kelljen új, az ész és igazság követelményeinek megfelelő államokat alakítanunk: hanem feladatunk az adott téren, a fennlévő elemekből, s azok segélyével regenerálni önmagunkat, — miután nem lökhetjük el magunktól múltunkat oly messze, hogy egy óceán válaszszon el tőle, hogy az új földön a régitől teljesen függetlenül, menten a

múlt tradícióitól alapíthassunk új hazát : nekünk itt e téren kell leküzdenünk azon akadályokat, melyeket a múlt gördít elénkbe.

A feladat tehát, melytől Európa népeinek szabadsága, boldogsága függ, nem lehet más, mint : szakítani a múlttal.

Ezt sokan „forradalmi eljárásnak“ nevezik.

Nem kell a szót félremagyarázni. Kevesen fogják fel helyesen e szó jelentését. De aki felfogja, az előtt e szó elveszti félelmes jelentését, az azt első helyre teendi politikai szótárában.

Igen, ez forradalmi eljárás.

De a forradalom újjászületése az emberiségnek.

És mióta az emberi nem a valódi, az öntudatos haladás terére lépett, nem ment még végbe forradalom, mely ne használt volna az emberiségnek.

Egy szeptember másodika, vagy a rémuralom borzalmi, I. Károly és XVI. Lajos vérpadjai nem symbolumai a forradalomnak, valamint az anya halála nem szükséges kelléke a gyermek születésének. Utcai zavargások, rablás, gyilkolás nem teszik a forradalmat, s nem méltók nevére. Sok forradalom ment már végbe erőszak, vér nélkül, csupán az eszmék hatalma által; és csak ilyen forradalom lehet az, melyet elősegítenünk szabad, — melyet elősegítenünk kötelesség.

Századunk az ily forradalom százada.

Azon jótékony és szentjogú forradalomé, melynek előharcosa a népnek intelligenciája, s derékhada

az öntudatra ébredt emberiség; mely nem szuronyokkal, hanem eszmékkal harcol, melynek zászlaja nem büzlik az embervértől, melybe felszentelésül mártva lőn, hanem a helyesen felfogott, a valódi, a félénken bátor s aggódva merész hazaszeretetet varázshatalmú igéit hordja magán jelszóul; szóval azon forradalomé, mely nem reaktionárius eszmék bujtványa, nem mulékony pártérdekek, hanem az összes emberiség közös, természeti jogainak kivívására támad fel, mely építeni akar, s ha rombol is, csak a rosszat rombolja le, hogy helyébe az örök jót emelje.

E forradalom, mely korunkat jellemzi, s éltető vérként lüktet ereiben, a szellemek forradalma, melynek csatateré a zöld asztal és a sajtó, és bajnoka minden felvilágosodott polgár; mely nem szorúl a nyers erő ingatag védelmére, mert sajátmagából meríti az életrevalóságot, az erőt s a diadal biztosságát.

S a szellemek e forradalma, bár lassan s néha látszólag eredménytelenül, de folyton, lankadatlanul küzd az emberi nem szabadságáért, boldogságáért.

És ha igaz az, hogy, valamint a társadalomban, nem pusztán karjainak izomereje, hanem képességei is hozzájárulnak azon helyzet fenntartásához, melyet az egyén elfoglal, úgy az emberiségben is az egyes nemzetek helyzete, befolyása s jelentősége nem pusztán számuktól, hanem erkölcsi becsüktől, szellemi képzettségök fokától is függ; ha igaz az, hogy nem csak a számok nyers ereje, hanem az eszmék hatalma is tényezője valamely nép nagyságának, akkor az

igazság megdönthetlen varázsával következik századunk ezen irányából az, hogy :

aránylag kis nemzet, nagyok közé ékelve csak úgy virágozhatik, ha megértve századának korszellemét, kezébe ragadja az új eszmék zászlaját, s első sorba áll a valódi civilisátió harcosai közé.

A magyarnak tehát kötelessége hazája, kötelessége önmaga és az emberiség iránt, hogy az új kor nemes eszméinek védelmében teste és lelke minden erejével részt vegyen, s a szabadság magasztos verseyharcában megelőzze szomszédait.

Lehet, hogy valaki fejét rázza e szavakra, s nem képes, vagy nem akarja felfogni, mikép beszélhet valaki, aki magát magyarnak, még pedig jó magyarnak vallja, ily módon a történelmi jog ellen, miután — amint már divatos phrázissá vált — hazánk egész politikai existenciája a történelmi jogon alapszik.

Valóban, ha igaz volna az, hogy Magyarország politikai existenciája kizárólag a történelmi jogon alapszik, s hogy csak ezen alapon lesz ezentúl is fenn tartható, ha igaz volna, hogy Magyarország, mint magyar ország csak a történelmi jog alapján bír jövővel: keserves dilemmába jutna minden szabadelvű magyar ember; mert vagy meg kellene magában tagadnia a magyart, meg azon nemzetiséget, azon hazát, melynek existenciája az emberiség közös calamitása-

nak, a történelmi jognak fennmaradásához van kötve, ellenben a kor új eszméivel, a modern civilisációval incompatibilis, vagy meg kellene tagadnia felvilágosodott elméjének józan nézeteit, nemes lelkének meggyőződését, szóval, meg kellene magában tagadnia az embert, s ami azzá tesz, az emberi méltóságot. Ha csakugyan állna az, hogy nekünk magyarokul lételünk a történelmi joggal áll és bukik, kétségbeesett válaszüton állnánk, melyen nem volna számunkra menekvés, csak úgy, ha vagy liberalismusunkat, vagy nemzetiségünket elvetjük, ha cosmopolitákká, vagy reakcionáriusokká leszünk.

Sőt, miután elvitázhatlanul azt látjuk, hogy korunk forradalmi iránya egyenesen a történelmi jogot támadja meg, s miután e forradalmi irány eddigi vívmányai után senki sem kételkedhetik benne, miszerint a történelmi jog születte épülete a kor diadalmas irányának ellen nem fog állhatni, ha igaz volna az, hogy nemzeti existenciánk egyetlen támasza a történelmi jog, kétségbe kellene esnünk hazánk és nemzetünk jövője felett, mert korhadttá válnánk együtt rövid idő alatt elbuknánk, s nem volna többé más feladatunk, mint egy hat milliónyi nemzetnek, mint nemzetnek tisztességes eltemetéséhez az előkészületeket megtennünk.

De nem, ennyire nem vagyunk, nem lehetünk.

Ez, és csak ez következik azoknak állításaiból, kik a múlt iránti ragaszkodásukban a történelmi jogot hirdetik lételünk egyedüli biztos alapjának, — de nem

lehet, nem szabad, hogy igazuk legyen. Mert ez esetben nem vár reánk más, mint az elkerülhetlen enyészet.

Vizsgáljuk meg azért, mennyi valóság van e politikában.

Igaz-e hogy nemzeti lételünk kizárólag a történelmi jogon alapul?

Igaz-e, hogy csak ezen alapon biztosítható?

S ha nem, valjon mik lehetnek annak biztosítékai?

Hogy e kérdésekre teljesen, s lehetőleg világosan megfelelhessünk, tekintetbe kell vennünk:

1. Hazánk viszonyát Austria iránt;
2. társországaink irányában;
3. Magyarország szoros értelemben vett belviszonyait.

Lássuk az elsőt.

Három század óta a trón egysége köti össze Magyarországot Austriával. A *pragmatica sanctio*, midőn e kapcsolatot beláthatlan időre biztosítja, tette azt a personal-unió alakjában, s kimondá Magyarország teljes függetlenségét. — Ezt olvashatjuk ki a *Corpus Juris*ből.

A gyakorlati életben azonban maga a *pragmatica sanctio* tette lehetlenné Magyarország önállásának fenntartását, midőn oly hatalmat hagyott a közös fejedelem, s mely a király személye által uralkodott, az udvar kezében, melynek megfelelő, s azt ellensú-

lyozó hatalmat adni a nemzet kezébe elmulasztá. A *pragmatica sanctio*, midőn a monarchia elválhatlanságát dekretálva, elmulasztá e kapocs feltételeit meghatározni, maga hagyott oly rést törvényeinkben, mely kész bejáróul szolgált az absolutismusnak, s azóta az alkotmány és állami függetlenség formáinak fenntartása mellett tényleg a fejedelmi, még pedig az idegen absolutismus uralkodott Magyarországon. — Ezt olvashatjuk ki a históriából.

Austria iránti viszonyunkat tekintve, az törvényeink szempontjából teljes állami függetlenség volt, a gyakorlati élet szempontjából azonban teljes függés.

Amaz a *pragmatica sanctio* által állandósított viszonyok közt tényleges lehetlenség volt; emez a *pragmatica sanctio* szavai szempontjából, a törvények folytonos megszégése, vagyis jogi lehetlenség.

És történelmünk másfél századon át nem volt egyéb, mint törvényeink, jogaink küzdelme a tényleges helyzettel.

Mi tudjuk legjobban, hogy 1848-ig e küzdelemben mindig mi vesztettünk, mindig a jog, a törvény szenvedett vereséget.

Ha tehát helyzetünk történelmi alapját a *pragmatica sanctio* óta törvényeink és a tényleges körülmények egybevetésével constatírozni akarjuk, — s ez utóbbiakat mellőzheti a jogász, de nem a politikus, — az eredmény nem más, mint a jog folytonos küzdelme a hatalom ellen, s a jog folytonos legyőzése.

Szóval, jogtalan, de tényleges zsarnokság.

Ez azon históriai viszony, mely már régebben, de kivált a *pragmatica sanctio* óta Magyarország s a *dynastia*, illetőleg az osztrák tartományok közt létezett.

S valjon ez-e azon alap, melyen most állunk Austria irányában?

Azelőtt törvényeink teljes függetlenséget adtak, a gyakorlati élet teljes függésbe sodort, most az 1867. XII. t. cikk szerint a paritás alapján, egyenjogú félként állunk szemben Austriával; a régi nemfelelős kormány helyett, mely csak a bécsi kormány alattas közege volt, felelős nemzeti kormányunk van, melyet a közvélemény tart fenn vagy buktat meg; azelőtt alkotmányunknak a *dynasztia*, az udvar s az örökös tartományok erejével szemben csak üres morális biztosítékai voltak: most a magunk kezében van a hatalom, a király azon *ministerium* beleegyezéséhez van kötve, melynek létele a nemzettől függ, s az örökös tartományok ereje, miután alkotmányt kaptak, nem áll többé kénye-kedve szerinti rendelkezésére a hatalomnak.

Valóban, ha a „históriai jogot“ politikai értelemben vesszük, és ezen értelemben az nem a törvény papíron álló rendeleteit, hanem azon tényleges viszonyokat jelenti, melyek hosszú idők folyamában — jogosan vagy jogtalanul — *consolidálódtak*: akkor hazánk Austria iránti mostani viszonyát a régitől oly óriási különbség választja el, oly nemcsak külső, hanem a dolgok rendjének forrásában, az elvekben nyi-

latkozó különbség, melynek csak a forradalom lehet szülő anyja.

S az is volt. Az 1848-iki forradalom, mely ezen irányban — Austria iránti viszonyunk tekintetében, — az 1867-ki törvények által befejeztetett, hozta létre e roppant változást.

E változás, akár értsük históriai jog alatt régi törvényeink betűjét, mely teljes függetlenségét biztosítja Magyarországnak, — akár tényleges helyzetünket, mely teljes függésre kárhóztatott, — akár, amint úgy is kell, e kettő küzdelmének eredményeit : e változás tisztán forradalmi volt.

Magunk löktük el a történelmi jogot, mert hasznát nem láttuk, mert ártalmas voltát éreztük, s a jelen körülményeinek szempontjából kiindulva, oly szerződést kötöttünk a dynasziával, sőt kötöttünk az osztrák népekkel, kiket, mint politikai tényezőket, régi törvényeink úgy, mint a tényleges hatalom nem ismertek, — mely szerződés elvi ellentétben áll régi törvényeinkkel, régi tényleges helyzetünkkel, s a mi ezek complicációjából ered, históriai jogunkkal.

A históriai jogból — melynek politikai értelmezését fentebb adtam — ezen új viszonyba nem ment át más, minthogy egy uralkodónk van Austriával. Ez egy pont kivételével a helyzet köztünk s Austria közt teljesen, gyökeresen megváltozott.

S valjon azt, hogy ezen egy pont átment az új szerződésbe, mi okozta?

Bizonyára, bármi más inkább, mint a történelmi jog.

Valjon csak azért tartottuk-e fenn továbbra is trónöröklési szerződésünket a dynasziával, mert e szerződés történelmi jogon alapszik?

Valjon, ha a nemzetnek módjában állt volna teljes nemzetközi függetlenségét kivívni, nem kísérelte volna-e meg? Valjon ki kételkedik benne, hogy, ha elég erők lettünk volna 1849-ben két nagyhatalom hadseregeit leverni, vagy ha azóta elég erősekké váltunk volna, egyedül megállhatni Európa közepén, ki kételkedhetik benne, hogy akkor most, s főleg Königsgrätz után, nem a közösügyi törvény, hanem az april 14-ki nyilatkozat képezné alkotmányunk egyik sarkkövét?

Mellőztük april 14-két, nem kísértettük meg a bécsi kormány legválságosabb napjaiban, nem a ránk nézve legkedvezőbb körülmények közt sem elszakadni Ausztriától, átvittük államéletünk új korszakába a dynasziával való szerződésünket nemcsak, hanem pontosan meghatároztuk, a népek alkotmányos beleegyezésének alapjára fektettük, s ezáltal szilárdabbá és maradandóbbá tettük a viszonyt hazánk és Austria közt; tettük ezt, de nem tettük elfogult hódolatból ócska törvénycikkelyek iránt, melyek századokon át a hatalom által annyiszor megsértettek, hogy ránk nézve csak úgy valának többé kötelezők, ha kötelező erejüket önként elismerjük, — tettük ezt, de nem régi történelmi jogunk visszaállítása által, mert az

csak bajokat hozott hazánkra, s tettük nem előzenységből az elavúlt história iránt: — de tettük azért, mert beláttuk, — s beláttuk mindnyájan Kosuthon kezdve a volt osztrák miniszter Széchenig, — hogy népünk a maga geográfiai helyzetében, szerencsétlen aetnográfiai viszonyai közt csak úgy maradhat fenn továbbra is, mint államot képező nemzet, ha szomszédaival szövetkezik. És mellőztük a dunai confederatio tervét nemcsak azért, mert annak különben is problematikus megvalósítása egy európai általános conflagratio nélkül lehetetlen volna, hanem mert abban kevésbé előnyös helyzetet foglalhatnánk, mint Ausztriával kötött szövetségünkben. Szóval, létrehoztuk a kiegyezést, megalkottuk a közösügyi törvényt, de nem a történelmi jog, hanem a hasznosság, a politikai körülmények tekintetéből. Nem avúlt pergamenek elhomályosult betűi vezették a nemzet politikáját e kérdésben, hanem vezette az, miből egyedül fakad az egészséges politika: a nemzet érdeke.

Ám citálgassa akinek kedve tartja, pro et contra régi paragrafusainkat, csűrjék-csavarják elavúlt törvényeinket, — — melyekről századokon át a magunk bajára volt módunk belátni, hogy mennyifelé magyarázhatók, — vigyék vissza a közösügyi törvényt a mohácsi vészig, vagy a „tizenegyek“ politikájának eredetét Árpád apánkig; — ez megnyugtathatja vagy nyugtalaníthatja azokat, kik haladni vagy maradni akarnak, de a történelmi jog alajjáról ki nem mernek lépni, ez édes csalódásba ringathatja táblabíró

politikusainkat, kik nem tudnának nyugodtan aludni az nap, mikor véletlenül olyat találtak volna mondani, mire praecedent nem találunk a Corpus Jurisban vagy a diáriumokban; — akinek tetszik, ám hitesse el magával, hogy 1723-iki apáink politikáját követi, mikor a közösügyi törvényre szavaz, vagy hogy az arany bulla álláspontján áll, midőn az államadósságokban nem akar részt venni, — azért megcáfolhatlan igazság marad, hogy az országgyűlési többség, mely a jelen átalakulást végbe vitte, nem a történelmi jog elavúlt phrázisainak, hanem a politikai szükségnek, a politikai eszélynek alapján áll; s a történelem dicsőségeül fogja felróni, hogy nem a múlt, hanem a jelen és jövő volt politikájának vezércsillaga.

Helyeselje bár, vagy rosszalja valaki az 1867-ben végbement fordulatot, az minden kétségen felül áll, hogy a változás radikális volt és gyors.

És így forradalmi természetű, — mert e kettő jellemzi a forradalmat.

Hazánknak Ausztria iránti viszonyát tekintve tehát nem állunk többé a történelmi jog alapján.

S van-e köztünk, aki egy részt kívánatosnak, másrészt lehetők tartsa e tekintetben a történelmi alap restitutióját?

Kívánatosnak nem tarthatja senki, mert nem akarhatja visszaidézni hazánkra azon viszontagságos korszakot, mely három századon át bilincsbe verte karjainkat.

Lehetőnek még kevésbbé. Mert történjék bármi, ha előreláthatlan események széttépik is azon kötést, melyre Austria népeivel léptünk, álljon fenn a Habsburgok monarchiája tovább is, vagy bomoljék bár fel, annyi bizonyos, hogy azon három százados históriai viszony, mely köztünk s az osztrák tartományok közt eddig létezett, többé nem lesz visszaállítható.

Hazánknak Austria iránti viszonyát tekintve tehát nem állunk a történelmi jog terén, s így e jog nem lehet azon alap, mely e tekintetben Magyarország jövőjét biztosíthatja.

Lássuk a másik pontot: hazánk viszonyát Horvátországhoz.

De e kérdéstől — nem ugyan jogilag, hanem politikai tekintetben — elválaszthatlan a nemzetiségi kérdés.

Mert a nemzetiségi eszme szülte a kapcsolt részekben azon mozgalmat, mely a Magyarország és Horvátország közt századokon át fennállt históriai viszonyt egyszer már tényleg széttépte, s most jogilag, ha nem is megsemmisíteni, de gyökeresen reformálni igyekezik.

E kérdésben a nemzetiségi eszme, — ezen egyik leghatalmasabb tényezője korunk forradalmi mozgalmainak, áll ellenségesen szemben a históriai joggal.

E kérdés még nincs megoldva *), s így e tekintetben nem hivatkozhatom, mint fentebb, már valóssággá vált, mert törvénybe foglalt reformokra; — de hogy e kérdés a történelmi jog, vagy az evvel ellentétes nemzetiségi eszme alapján fog-e megoldatni, az iránt, úgy hiszem, kétségben nem lehetünk.

Történelmi — e tekintetben nyolcszázados — történelmi jogunk a „nemzetiségek“ fogalmát nem ismerte, mert az — nem létezett. A középkorban a népek nem mint politikai, még kevésbbé mint nyelvi értelemben vett nemzetek szerepeltek; — sőt mint nemzetek nem is szerepeltek; mert ilyenek — a szó mai értelmében — nem léteztek. A közviszonyoknak többé-kevésbé magánjogi elvek szerinti rendezése, s általában a feudális társadalom életviszonyai nem ismertek mást, mint királyt, urakat s jobbágyokat. Magyar-e, horvát-e? — az sehol kérdésbe nem jött, de igen az, ha nemes-e vagy nemtelen? A nemesség, mely a nyelv és nemzetiségtől teljesen idegen feltételek eredménye volt, levén a döntő momentum minden köz- és magánjogi viszonyokban, volt egyszerűsmind alapja a középkor összes államéletének.

Következett azon Európában általános fordulat, mely a fejedelmi absolutismus diadala által az államok fogalmát tolta előtérbe. E nagy forradalom, mely az új kort a középkortól mindenben elütővé tette,

---

*) Megjegyzendő, hogy e cikk 1868. januárban íratott és jelent meg. Az olvasó látni fogja, miszerint e kérdések azóta az e sorokban említett módon oldattak meg.

mely az állam-hatalmat kiemelve előbbi inkább magánjogi, — mert feudális elveken alapuló helyzetéből, közjogi állásra emelte, mely az egyes államokat pontosabban kijelölt határokkal látván el, azokat megszilárdítá, e forradalom a feudalismus helyébe az „állampolgáriság“, vagy a fejedelmi absolutismust tekintve az „alattvalóság“ fogalmát tette az új kor államéletének alapelvévé.

Az „állampolgáriság“ elve, — e kifejezés inkább illik Magyarország politikai viszonyaira, egyrészt, mert itt az absolutismus teljes és egyszersmind positiv-jogi diadalt nem ült, másrészt, mert a magyar birodalomban nem az uralkodó isteni joga, hanem az állameszmeének a „sz. korona“ fogalmában nyilatkozó kifejezése volt az alkotmánynak, s általa a közéletnek gyúpontja.

A nemes és nemnemes közti különbség ugyan nem szűnt meg, sőt legújabb időkig irányadó elv maradt közéletünkben, de nem többé kizárólag; mert a kor azon, az állameszmeének kedvező iránya, mely az állampolgáriság fogalmának súlyt adott, a magyar társadalomban is félreismerhetlenül nyilatkozik. Ezen irány hatása alatt vált a nemesség tisztán magánjogi intézményből mindinkább politikai, közjogi fontosságú institutióvá; ez irány hatása alatt vált a nemes a sz. korona tagjává.

Azon időtől fogva tehát, midőn e változás már teljesen végbementnek tekinthető, hazánk államéletének irányelve: a nemesség volt, az állampolgáriság alapján.

Egyiknek sem volt semmi köze a nyelvhez, a faji származáshoz, mit mai nap nemzetiségnek nevezünk.

Sőt, míg Európa legtöbb államában e korban a holt latin nyelv mindinkább elveszté a tért a nemzeti nyelvek javára, s ezáltal a nyelvnek, a nemzetiségi eszme ezen leglényegesebb forrásának, bizonyos, — ha nem is súly, de szerep jutott a politikai életben: Magyarország, azon körülménynél fogva, hogy az idegen dynastia alatt rövid idő alatt a latin vált a nyilvános élet közegévé, a nemzeti nyelvnek, s melyet az képvisel, a nemzetiség eszméjének még nem hogy diadalt nem szerzett, de annak érvényre emelését sem kísérté meg.

A nyelv és faji származás tehát, sem a magyar, sem a horvát, semmi fontossággal nem bírt. A különféle eredetű s nyelvű lakosság a latin nyelv közös kalapja alá vonva képezte Magyarországbán a politikai nemzetet, a „gens hungara“-t. Az, amit ma a „nemzetiségi eszme“ alatt értünk, ami a külföldön már ekkor ösztönné vált a népekben, nálunk nem létezett.

Ez eszme, mely Európa sok más országában százados történelmi fejlődés útján, úgy szólván beleélte magát az egyes országok összes társadalmi s állami életébe, s mielőtt még az egyes népek öntudatára jutottak volna, már egész fejlődési irányukon uralkodott, — ez eszme forradalmi jellemben lépett fel hazánkban.

Azon radikális forradalmi irány, mely Németországban megérlelte a philosophiát, s Párisban, erőszakos kitörésében a vérpadra hurcolt egy királyi családot, Magyarországon a nemzetiségi eszme feltámadásában nyilatkozott. Előbb a magyar fajnál, utóbb hazánk más származású lakosainál.

És amint a magyar, már az 1790/1-iki országgyűlésen szót emelve nemzeti nyelve érdekében, azóta fél századon át küzdött nyelveért s nemzetiségeért, csakhamar követték példáját a többi népiségek is.

És, valamint a magyar magába szítta gyűlöletét a germanismusnak, mely leghatalmasabb ellensége vala nemzetiségi törekvéseinek, úgy a többi népiségek ellenséget kezdtek látni a magyarban, kit nemzetiségök teljes diadalra emelésében a legnagyobb akadálynak tekintettek.

Viszályok támadtak az egyes fajok közt; mert a kor iránya egy oly eszmét igyekezett az államéletben befolyással felruházni, mely szétválasztá Magyarországot azon lakosságát, melyet addig a más elveken alapuló államélet egygyé forrasztott.

Szívesen volt mindenik „hungarus“, de „magyar“ nem akart lenni.

Kész volt az ellentét a nemzetiségi eszme s a történelmi jog közt.

Mert, míg Magyarország történelmi joga nemzetiségi különbségeket nem ismert, s Horvátországot, ha nem is a teljes beolvasztás, de a szoros egység viszonyába hozta Magyarországgal, a hazánkban lakó

népiségek különféle jogokat, Horvátország pedig majdnem teljes önállást kezdett követelni.

S követel ma is.

Azon erőszakos összeütközése a nemzetiségi eszmének a történelmi joggal, mely 1848-ban polgárháború színpadává tette Magyarországot, nagyrészt ugyan a reakció bujtogatásának eredménye vala; de ha az 1848-iki eseményeket nem tekinthetjük is hű kifejezésül a nemzetiségi törekvéseknek, valjon képzelhetjük-e, hogy sikerülni fog e törekvés ellenében történelmi jogunkat diadalra emelni?

Valjon, szemben azon követelésekkel, melyektől még a Magyarországhoz szító horvát úniópárt sem akar elállani, szemben azon mindenesetre redukálható, de meg nem semmisíthető igényekkel, melyekkel magában Magyarországon a nemzetiségek szóvivői fellépnek, valjon az utolsó két évtized kül- és beleseményei által oly hatalmassá nevelt nemzetiségi áradattal szemben, fog-e sikerülni históriai jogunkat diadalra emelni, azon históriai jogot, mely nemzetiséget, nemzeti nyelvet nem ismer, s melyen magunk ütöttünk először rést, midőn a magyar nyelvet tettük az állam hivatalos nyelvévé, midőn hazánk, s általa magyar fajunk politikai existenciáját újabb garantiákkal láttuk el?

Mivé törpül e históriai jog, szemben a nemzetiségi eszmével, mely számos trónokat ledöntve Olaszországot hét év alatt egygyé tette, mely Németországot oly közel hozta ezen egységhez, s mely épen most

üli diadalát Magyarorszáiban, midőn azt magyar állammá avatja!

Idéznek a horvátok, idézzünk mi is törvénycikkeket, pro és contra, mert hát a régi „törvénycikk“ hazánkban még ma is oly sallang, mely sohsem téveszti el hatását, s idézünk mi annál örömebb, mert ezen egy, kivételes esetben a történelmi jog mellettünk szól: de azért nem a történelmi jog alapján fog e kérdés eldöntetni. Mert váljék bár kétoldalú szerződéssé mindaz, amit a magyar országgyűlés eddigi nyilatkozataiban kimondott, elégedjenek meg a horvátok azzal, minek megadására Magyarország önkényt ajánkozott, azon viszony, mely ezentúl köztünk s Horvátország közt létezni fog, egészen más lesz, mint az, amit történelmünk ismer.

Már midőn „fehér lapot“ adtunk a horvátoknak, midőn megígértük a nemzetiségek jogos igényeinek kielégítését, sőt már akkor, midőn a magyar nyelvet emeltük az állam hivatalos nyelvévé, tehát már akkor, midőn saját nemzetiségünk diadalát kivíttuk: már akkor ellöktük lábunk alól a történelmi jog alapját, mely Horvátországot szoros egységgé fűzte Magyarországgal, s mely Magyarország lakosai közt nem ismert nyelvi, nem nemzetiségi különbséget.

Mi, saját nemzetiségünk érdekében elvetettük a történelmi jogot, nem fogjuk azt fenntarthatni Horvátország irányában sem, bár e kérdésben javunkra válnék.

Azt a támaszt, melyet ma ellöktünk, holnap nem vehetjük fel ismét. Ha önkényt felhagytunk a történelmi joggal, midőn az ránk nézve kedvezőtlen volt, nem restituálhatjuk egy más kérdésben, melyben ránk nézve kedvező.

Ez a politika kérlelhetlen logikája.

A nemzetiségi kérdés, a mennyiben a közel jövő változásaihoz már előre hozzá vethetünk, nem a történelmi jog, hanem a nemzetiségi eszme alapján fog megoldatni.

Históriai jogunkból azon jogviszonyba, melybe Horvátországgal lépünk, s abba, mely a magyarországi nemzetiségek helyzetét meghatározandja, át fog menni az, hogy Horvátország ezentúl sem szakad el teljesen Magyarországtól, s hogy magában hazánkban a magyar elemé lesz a döntő súly.

De valjon, történelmi jogunknak köszönhetjük-e ezt?

Valjon, ki kételkedhetik benne, hogy Horvátország, ha módjában állna, nem szakadna el Magyarországtól? hogy, ha egymagában állva biztosítottan tekinthetné állami önállását s alkotmányos szabadságát, nem lépne új szerződésre Magyarországgal?

S ki kételkedik benne, hogy a magyarországi nemzetiségek, ha sikerülne a magyar fajt majorizálni, azt el nem mulasztanák? ki kételkedik benne, hogy a szlávok, románok stb. nem tennék Magyarországot szláv, román stb. állammá, ha tehetnék?

Hatehát azon új viszonyba, melyet a törvény létrehozand, egyrészt Magyar- és Horvátország, másrészt

a magyar s a többi nemzetiségek közt, át fog menni a múltból amott a kapocs a két ország közt, emitt a magyar faj állami suprematiája, amint át fog menni: ezt nem annak fogjuk köszönhetni, hogy Horvátország eddig Magyarországgal egyesülve volt, nem annak, hogy Magyarországot nyolc század óta Hungáriának, nem pedig Sláviának, Romániának nevezik, hanem fogjuk köszönni annak, hogy Horvátország belátja, miszerint gazdasági úgy mint politikai tekintetben előnyösebb rá nézve Magyarországgal a kapcsolatot megújítani, és annak, hogy a magyar faj nem csak számánál, hanem anyagi helyzeténél s szellemi fejlettségénél, valamint politikai iskolázottságánál fogva hivatva van, sőt egyedül képes a négy folyó hónapban magvául, fenntartó lelkével szolgálni egy oly államnak, mely népeinek nemzetiségét, szabadságát s jólétét biztosítja.

Ha sikerülend szerencsésen megoldani a horvátországi s nemzetiségi kérdést, e megoldás nem a történelmi jog által, s nem annak alapján fog létrejönni; hanem létre fog jönni a nemzetiségi eszme alapján, melynek követeléseit a jelen politika körülményei mérséklendik, — szóval létre fog jönni a politika, az opportunitás, az érdek alapján.

Nem a történelmi jog lesz tehát azon alap, melyen hazánk e tekintetbeni jogviszonyai rövid idő alatt állni fognak.

Ez alap restitúciója pedig lehetetlen; mert a nemzetiségi eszmét, mely Hungáriából Magyarorszá-

got csinált, de egyszersmind Horvátországban s a nemzetiségekben az önállásnak kisebb-nagyobb vágyát felkölté, — korunkban nincs hatalom, mely elfojtsa.

A nemzetiségek és Horvátország tekintetében tehát mindinkább kétségen felül áll, miszerint hazai viszonyainknak nem többé a történelmi jog szolgál alapúl, hanem úgy a magyar korona integritása fennmaradásának, mint magyar fajunk állami suprematiája fenntartásának a jövőben más forrása nincs, mint az érdek, — s más eszköze nem lehet, mint erkölcsi fennsöbbségünk gyarapítása.

Hátra van még e kérdéseket hazánk szoros értelemben vett belviszonyaira alkalmazni.

Valjon a históriai jog alapján áll-e jelen alkotmányunk?

Azelőtt idegen, Bécszet feltétlen szolgáló, nem felelős, collegiális kormány, alatta egy rendi országgyűlés, papokból, hivatalnokokból s a nemes várme gyék instructiós követeiből; a nép, melynek kilenc tizedrésze jogtalan volt, kasztokra osztva, — szóval tehetetlenség a kormányon s országgyűlésben, egyenlőtlenség a jogok felosztásában, privilegium és igazságtalanság mindenütt.

Most nemzeti, független, felelős ministeri kormány, népképviseleti parlament, jogegyenlőség stb.

Felesleges tovább vonnom e párhuzamot.

E néhány szóból is átláthatja kiki azon roppant különbséget, mely mostani alkotmányunk, s a régi magyar történelmi jog közt létezik, s mely épen e tekintetben a legszembeötlőbb.

E különbség a legmélyebb, mert különbség az institutiók alapelvében; s a változás, mely azt létrehozta, az 1848, forradalom volt a szó legnemesebb értelmében.

E forradalom teljesen szakított a történelmi joggal; s ennek visszaállítást óhajtja ugyan néhány elfogult reakcionárius agyvelő, de e visszaállítás lehetőségében nem hihet többé senki.

Szorosán vett belviszonyaink tekintetében tehát az alap, melyen jelenleg állunk, nem a történelmi jog többé, hanem 1848-iki forradalmunk vívmányai.

Azon forradalmi változás, melyet hazánk mindenfelé való jogviszonyaiban kimutattam, ugyan e téren, belviszonyaink terén a legszembeötlőbb; — de azért mégis ezen tér az, melyen még a legtöbb tenivaló van.

Mert a „közös ügyek“ s Horvátország kérdései, és a nemzetiségi kérdés, bármily fontosak, lényegökben sokkal egyszerűbbek. Amaz néhány hónap alatt s jó időre definitive, néhány törvénycikk és szerződés által már megoldatott; ez egy Horvátországgal kötendő egyesség útján fog megoldatni; a nemzetiségi kérdés pedig egy egyszerű törvénycikk útján. A közös ügyek és Horvátország kérdésében mint nemzetek alkudozunk más nemzetekkel, a nemzetiségi-

ben, mint az első népfaj Magyarországon, fogjuk a nemzetiségek igényeit kielégíteni.

Ellenben szoros értelemben vett belviszonyaink mezején nem egy-két, hanem száz és száz kérdés van elintézendő. S azért, bár a legradikálisabb változást épen e téren szülte az 1848-iki forradalom, a dolog természeténél fogva mégis itt vagyunk leghátrább.

A kiegyenlítés létrehozatalában, midőn Austriával szövetségre léptünk, — hazánk államjogai tekintetében befejeztük a forradalmat.

Egy Horvátországgal kötendő egyesség s egy nemzetiségi törvény által ki fogjuk egyeztetni azon ellentételeket, melyeket korunk forradalmi iránya idézett hazánkra.

Csak belügyeink terén állunk még igen messze a forradalom befejezésétől.

S e se ki se be állapotnak meg kell szűnnie.

Mert alkotmányunkat tekintve, önkényt olyannak tűnik az fel, mint egy világos fényes palota, mely egy ócska kastély romjaira épült, de ha belelépünk, minden lépten-nyomon egy-egy avas, mohos kötömegbe botlunk, mely még dacolhatni vél az idők viharáival. S azért ha kényelmessé, lakhatóvá akarjuk tenni a házat, ki kell belőle mindazon romokat takarítanunk, melyek azt eléktelenítik.

Törvényeink s intézményeink összege, s amit ez képez, alkotmányunk, zagyva chaosza a történelmi jog maradványainak a forradalom vívmányaival. Felelős, egyéni, korlátolt kormány és felelőtlen, collegiális,

korlátlan vármegye, — népképviselői, feloszlatható alsóház, jogaikban egyenlő polgárok által választva, és feloszlatatlan rendi felsőház a születés és kinevezés véletlene által produkált törvényhozókkal, teljes vallási egyenlőség s szabadság a papíron, és privilegiált vallásfelekezetek megvallásüldözés a gyakorlati életben; — szóval a törvényben, elvben kimondva a teljes jogegyenlőség, s a valóságban mindenféle igazságtalanság és privilégium!

Ez így nem maradhat. E logikátlan zavarában a privilégiumnak s jogegyenlőségnek tovább nem élhetünk. Az új kor nemes eszméinek e természetellenes párosodásából a középkor sötét vadságával, csak korcs magzat eredhet.

Pedig e magzatnak, hazánk jövőjének nem szabad korcsnak lennie.

Miután pedig a történelmi jog s korunk forradalmi iránya, és — melyeket ez hozott létre — 1848-iki törvényeink, oly éles elvi ellentétben állnak egymással, hogy köztök sikeres kiegyenlítésre gondolni sem lehet, el kell magunkat végre határoznunk, választani a kettő között.

Sőt miután afelett senki sem lehet kétségben, hogy történelmi jogunk restitúciója e tekintetben is merő lehetetlenség, már nem is választhatunk feltétlenül a kettő közt.

A kérdés tehát csak az: ragaszkodjunk-e továbbra is azon romokhoz, melyek történelmi jogunkból fennmaradtak, s ezáltal nehezítsük-e saját haladásunkat,

vagyis gördítsünk-e önkényt akadályokat azon útra, melyen haladva egyedül tehetjük hazánkat szabaddá, gazdaggá, műveltté?

Vagy: rontsuk-e le azon terméketlen köoszlopokat, melyek modern alkotmányunk virágos kertjét eléktelenítik, takarítsuk-e el mindazon lomot, mely a múltból még rajtunk maradt, s megtisztítva a tért minden akadálytól, kizárólag arra szenteljük-e minden anyagi s szellemi erőnket, hogy hazánk nagyságán, szabadságán, nemzetünk jólétén fáradozzunk?

A kérdés elég világos. És egyszersmind parancsoló; mert harmadik vagy-nak itt nincs helye.

Miután ezek szerint történelmi jogunk, melynek falaiból magunk döntöttük le a legnagyobb részt, nem szolgálhat többé nemzetünknek biztos támaszul a jövőben, miután e jövő alapja nem lehet más, mint az, mit magunk építettünk históriai jogunk romjaira, vagyis az 1848. forradalom, melyet egy irányában már befejeztünk, de különben még csak ezután kell befejeznünk: nem marad számunkra más politika, mint minél teljesebben s minél gyorsabban

szakítani a históriai joggal, s őszintén, minden utógondolat nélkül az 1848-iki alapra állani, melyről kiindulva egyedül haladhatunk.

A haladás pedig egyetlen talizmánja jövőnknek.

Feleslegesnek tartom e helyen általában a haladás szükségét fejtegetni; de rövid constatalása hazánk,

s benne nemzetünk helyzetének, eléggé kitünteti annak kettős fontosságát ránk magyarokra nézve.

Tény az, hogy Austriával kötött szerződésünkben teljesen egyenjogú félként, a paritás alapján állunk szemben az osztrák tartományokkal, dacára annak, hogy hazánk népessége csekélyebb, s anyagi gazdagságunk úgy áll az övékhez, mint — a quótatörvény szerint — 30 a 70-hez. Ez előnyös helyzetünknek, mely a jelenben jogilag úgy mint erkölcsileg megillet, fenntartása, azon befolyás biztosítása, sőt növelése, melyet a közös ügyekre, s ezáltal az egész monarchiára gyakorlunk, kötelességünké teszik főfigyelmünket oda fordítanunk: miszerint hazánk nem hogy el ne veszítse, de folyton gyarapítsa saját súlyát anyagi s erkölcsi tekintetben.

Ez Magyarország és társországi helyzetéről szól Austria irányában.

Lássuk most hazánkban magyar fajunk helyzetét. Miénk a kétségtelen elsőség, mely számunknál s erkölcsi súlyunknál fogva megillet. De azért nem szabad felednünk, hogy nem egyedül lakjuk hazánkat. Ha a horvát és nemzetiségi kérdéseket megoldanunk sikerült, a nemzetiségek nem lesznek többé ellenségeink, de lesznek vetélytársaink.

A jogegyenlőség s a közös szabadság mezején Magyarország minden nemzetiségei, az újkor nemes eszméitől áthatva, versenyt fognak előre törni azon pályán, melynek vég célján az emberiség teljes emancipációjának díját nyeri el.

S ezen, szükséges és jogos versenyben rejlik helyzetünk főváltozása. Azelőtt az egész magyar birodalomban egy nemzet létezett, mely egyedül állva a síkon, volt hivatva megvédeni szabadságát, s betölteni világtörténelmi missióját: a „gens hungara“; — s ha néha el is hagyta magát, nem idézett ezáltal veszélyt önfejére, mert nem volt aki túlszárnyalja, — most e politikailag egy nemzet különféle nemzetiségekre oszlott; s aki előbb maga futotta meg a pályát, most kénytelen versenyt futni a többiekkel, nehogy mások által háttérbe szoríttassék.

Miután tehát jövőnk kulcsa abban rejlik, hogy az osztrák tartományokkal szemben Magyarországnak anyagi s erkölcsi, röviden politikai súlyát, magában hazánkban pedig magyar fajunknak a kétségtelen elsőséget biztosítsuk,

s miután ezen előnyt nem az ellenszenv kétoldalú fegyverével, csak saját, bensőleg s nem mások rovására nyert hatalmunkkal, s csak úgy biztosíthatjuk, ha felhasználunk minden eszközt, ami saját nemzeti fejlődésünket előmozdítja, ha elkövetünk mindent, mit saját becsét megismerő nép nemzeti öntudatában elkövethet; s miután mindezt, a gazdasági s szellemi téren, a polgári, politikai s vallási szabadság mezején csak a határozott, gyors haladás útján érhetjük el, mindezek folytán jövőnket csak azon politika biztosíthatja, mely végkép szakítva a történelmi jog még fennlévő maradványaival, minden utógondolat és habozás nélkül a becsületos haladás terére vezérli a nemzetet.

Mert e sokat szenvedett népre csak ezen úton vár egy jobb jövő: benső béke s benső erő; és ami ebből ered, boldogsága egy szabad nemzetnek.

Az életet csak az életrevalóság érdemelheti meg. Ennek pedig egyetlen, de biztos eszköze a haladás.

Haladás a politikai és társadalmi életben, az államban és egyházban: ez azon egyetlen út, melyen valamely nép kiérdemelheti magának a nemzeti nagyságot, virágzást, életet.

S még inkább áll ez reánk magyarokra nézve, kik csekély számunk mellett csak úgy foglalhatunk méltó helyet az európai népcsaládban, ha első sorba állunk azon eszmék harcosai közé, mely eszmék a világ történelmét átalakítva, korunk felett uralkodnak.

A haladás kérdései megannyi életkérdések Magyarországra nézve.

Ezek megoldását előmozdítani: ez a mi politikánk.

Ez, és csak ez lehet a megíjult Magyarország politikája.

Ami evvel ellentétben áll, azon rövidlátó, kicsinyes, szűkkeblű politika, mely ócska pergamenek imádásától elvakultan, meg se látja azt, mit még századok el nem koptattak, mely traditionális ragaszkodással csüggve mindenben, mit törvény és igazság néven cultivált századokon át a tévúton bolyongó emberiség, jogosnak tartja még a bűnt is, ha annak rendeszerint törvénybe foglaltatott, mely, kiskorúságában megszokva a históriai jog járszalagán dőcögni át az életet, nem bír, nem akar, és nem mer kilépni azon

harctérre, melyen az emberiség jobb, megfjult része a tiszta ész vezérlete alatt küzd az abszolút igazságért, a természet elrabolható, de elévülhetlen jogaiért, a mi evvel ellentétben áll, azt úgy hiszem legtalálóbban táblabíró-politikának nevezhetjük.

A táblabíró-politika az indolentia, az önkénytes impotentia politikája.

Vagy, gyakorlati példákkal illusztrálva: táblabíró-politika az, midőn a szélsőbal, irtózva az érintkezéstől más népekkel, izolálni akarja hazánkat a mívelt világtól.

Táblabíró-politika az, midőn a baloldal, hogy az aristokratikus szellemnek asylumokat építsen, a megrendszer célszerűtlen visszaállítása által gátat akar gördíteni a haladás, a szabad fejlődés útjába.

Táblabíró-politika az, midőn a kormány a vallás-szabadság kimondása helyett a privilegiált felekezetek számát akarja szaporítani. —

És így tovább.

Ez a politika kevés fejtöréssel jár, és nyugalmas célhoz vezet, de ez a halál, az enyészet nyugalma.

Mi azonban élni akarunk. S azért jelszavunk:

Le a táblabíró-politikával!

Vagy, ha ez nem tetszik: ám fel vele, — de à la lanterne!

TARTALOM

	<i>Lap</i>
I Mit jelent az „1848” ?	1
II A 48-as politika programja 1869-ben	50
III A radikális reformpolitika szüksége	74
IV Pártjaink feladata a jelen országgyűlésen	94
Nem kell táblabíró-politika! — Befejezésül	109

— — — — —

Dr BALLAGI GÉZA.

